

Keresztény közéleti-kulturális folyóirat

egyhazforum

XXXIII. (VIII. új) évfolyam 2018/4

Keresztényi szeretetlenség – avagy a genderszemléletről

A szégyen mint betegítő érzélem

A segítő boldogsága

Slachta Margit karakterisztikája

Balogh Judit (1947–2018)

1200 Ft

Tartalom

ELŐSZÓ

Pongrácz Mária

Ajánlás

1

SÚLYPONT

Hergell Mónika

Keresztényi szeretetlenség

2

PASZTORÁLPSZICHOLÓGIA

Hecker Anikó

A szégyen mint betegítő érzélem

20

MŰHELY

Fehér Pálma Virág

A segítő boldogsága

Az arany középút biztonsága

36

VISSZATEKINTŐ

Schlachta Boglárka Lilla

Slachta Margit karakterisztikája az ügynöki jelentések tükrében

41

FIDENTIA

Kamarás István OJD

Beer Miklós üdvözlése

58

NEKROLÓG

Kamarás István OJD

Balogh Judit (1947–2018)

60

RECENZIO

62

Ajánlás

Előző számunkban a véleményeltéréshez való jog kérdését állítottuk középpontba. Szerzőink egyetértettek abban, hogy a felelős igazságkeresésnek helye van az Egyház intézményi kultúrájában csakúgy, mint az egész társadalomében. E gondolat jegyében foglalkozik mostani SÚLYPONTunk a Magyarországon célkeresztbe került és mára hivatalosan is kegyvesztetté vált genderelmélettel. HERGELL MÓNKA mentálhigiénés szakember az utóbbi időben megjelent, keresztény szellemiségűnek mondott, tendenciózusan genderellenes írárok tartalmi hibáira reflektált. Nehezményezi és veszélyesnek tartja, hogy félrevezető, hibás információk alapján fenyegető rémként állítják be a genderszemléletet és a gendertudományokat. Korrigálja az írárokban szereplő hibás fogalmakat és szakmai tévedéseket, emellett bőszeges, tudományosan megalapozott információval szolgál. Megvilágítja: sem a hagyományos nemi szerepek és patriarchális viszonyok megváltozása, sem a nemi és szexuális kisebbségek társadalmi elfogadása nem ellentét a természet rendjével, nem veszélyezteti sem a családok reprodukzív funkcióját, sem a gyermekek érdekeit, hiszen e változások egy már zajló társadalmi fejlődési folyamat szerves részei. Ennek – a nők és a nemi kisebbségek sok évszázados elnyomásából következően – lehetnek és vannak is szélsőséges kinövésai, amelyek azonban nem általánosan jellemzők, és nem indokolhatják az alapján pozitív folyamat megállítását, hanem szabad és érdemi vitákban kezelendők. A nők és a nemi és szexuális kisebbségek egyenjogúsítása, „a felebarátok közül kirekesztett embertársak visszafogadása” a Biblia igazi üzenetéhez illeszkedik, és nemhogy lerombolná, hanem teljesítené végre a szeretet parancsán alapuló keresztény etika követelményeit. Napjaink katolikus Egyházának történelmi feladata ennek felismerése. PASZTORÁLPSZICHOLOGIA rovatunkban bibliai alapokra helyezett, pszichológiai oldalról megközelített tanulmányt olvashatunk a szegyenérzet fogalmáról, kialakulásáról és oldásáról HECKER ANIKÓ tollából. A szerző bemutatja, hogyan válhat az egészséges szegyen megbetegítő érzelemmé, romboló identitássá. Választ keres arra, miként lehetséges a szabadulás ebből a mélységből. Összefüggéseket tár fel a szegyenélmény megélése és a hamis én működése, valamint a valódi én és az istenképűség felismerése között. Rávilágít: ha az ember megtalálja valódi énjét, Istenre is rátalál; ez egyben a leghitelesebb énnel való találkozás, amely után a szegyenre alapozott, hamis azonosságtudat helyett a Krisztusban való tökéletes szabadságtudat határozza meg az embert. A gyógyulás tehát az istenképűségből fakadó, egyedi értékesség tudatosulásával, az így kapott új identitás megszületésével megy végbe. FEHÉR PÁLMA VIRÁG folytatja a segítők lelki egészségével foglalkozó sorozatát MŰHELY rovatunkban, ezúttal a tibeti lélekgyógyászatnak a keresztény szemlélettel harmonizáló tanulságait felhasználva. VISSZATEKINTŐnkben a Szociális Testvérek Társaságát megalapító Slachta Margit, az első női nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő titkosszolgálati megfigyeléseinek dokumentumaiba nyerünk bepillantást, SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA kutatásainak köszönhetően.

KAMARÁS ISTVÁN OJD a *Fidentia pro ecclesia* emlékérem ez évi kitüntetettjét, Beer Miklós váci megyéspüspököt méltatja, és búcsút vesz az *Egyházforum* hűséges és fáradhatatlan munkatársától, Balogh Judittól.

RECENZIO rovatunkban TOMKA FERENC mutatja be SZABÓ FERENC SJ legújabb könyvét.

Keresztényi szeretetlenség

B E V E Z E T Ő *

Az utóbbi idők „keresztény szellemiségű” genderellenes megnyilvánulásai oktan félelmeket gerjesztő tartalmi hibáik miatt késztetnek hozzászólásra. Tévedésekre alapozva állítják be erkölcsöt, családot, általában az embert fenyegető rémként a genderszemléletet. Hibás adatokra építik sziklaszilárd meggyőződésüket, miszerint a hagyományos nemi szerepvizonyok megváltozása vagy a nemi és szexuális kisebbségek társadalmi elfogadása ellentétet lenne a természet rendjével, az emberi kultúra értékeivel és „Isten szándékával”; erkölcsi romláshoz, az emberiség eltévelyedéséhez és vesztéhez vezetne. Valószínűbb, és sajnos bőséges példa igazolja, hogy inkább az efféle bűnbakképző demonizálás jelenthet veszélyt a társadalomra, dönthet romba erkölcsöt, szolidaritást, keresztényi és más kulturális értékeket.

Megpróbálom ezért – a teljesség igénye nélkül – csokrokba szedni a témával foglalkozó közlemények leggyakoribb tárgyi tévedéseit, kiegészítve néhány saját gondolattal. Nem fogom megnevezni az általam vitatott nézetek konkrét forrásait, egyrészt, mert nem is tudnám szétválasztani őket, annyira átfedik egymást tartalmilag, másrészt mert nem célom senki személyes megsértése; nem a szerzőket, hanem tévedéseiket szeretném kiigazítani. (Szerencsére tájékozott, hibátlan fogalomhasználatú és szereteten alapuló keresztény vélemények is helyet kaptak e vitában, mint Mary Celeste Kearney katolikus professzoré, Perintfalvi Rita teológusé, Hille Hacker morálteológia-professzoré vagy Irmtraud Fischer bibliakutató professzoré – akiket öröm megneveznem.)

F O G A L M I H I B Á K , T É V E D É S E K , C S Ú S Z T A T Á S O K

Gender

A *gender* (= társadalmi nem) fogalom a biológiai nemekhez rendelt társadalmi szerepelvárások összességét jelenti, amelyeket a nevelés során sajátít el a személy. Ez magában foglalja, miként kell viselkednie, öltözködni, beszélnie, éreznie, gondolkodnia egy férfinak és miként egy

* Az alábbiakban felsorolok néhány olyan személyes tapasztalatot, amely erősen motivált e cikk megírására és jól illusztrálja mondanivalómat.

Fiaimnak kicsi korukban a rengeteg autó mellett babázós játékokat is vettünk. Preferálták az autókat, de babázni is szerettek. Nem lettek ettől sem transzneműek, sem homoszexuálisok, sem nem nélküliek. Kimagaslóan jó apák és jó férfiak lettek.

Egy fiatal férfiismerősöm a szokásosnál lágyabb mozdulatokkal gesztikulál, dallamosabban beszél. Kamaszkora óta csúfolják, bántalmazzák, legközelebbi családtagjai is elutasítják „nőies” magatartása miatt. Megtanult védekezésül „férfiasabban” viselkedni, hangképzését és gesztusait folyamatosan kontrollálva, viszont így minden gesztusát énidegennek érzi. *Kitartóan foglalkoztatja emiatt az öngyilkosság gondolata. „Nem élhetek le így egy életet, hogy nem a saját életemet élem”* – mondja.

Egy másik, teljesen átlagos viselkedésű férfiismerősemet alsó tagozatos korától piszkálták, sőt bántalmazzták minden iskolában, *nem másért, csak a neve miatt, mert „Meleg” a vezetékneve.*

nőnek, mire vágyhat, mi érdekelheti, milyen célokat tűzhet ki, milyen munkaköröket, funkciókat tölthet be stb., és azt is, hogyan kell viszonyulnia a másik nemhez. A *gendertudomány* a nemi szerepelvárásokkal, a nemek közötti viszonyrendszerrel, ezek társadalmi hátterével, strukturális és kulturális okaival és történetével foglalkozik. A *genderszemlélet* az emberre társadalomba ágyazott lényként tekint, de a másokat nem sértő egyéni különbségeket összehangolhatónak tartja a társadalom érdekeivel. Ellenzi a diszkriminációt, és pártolja a nemi és szexuális egyenjogúságot. Tájékozatlanságon alapuló tévhit viszont, hogy megakarná szüntetni vagy egységesíteni akarná a biológiai nemeket, növelné a homoszexuálisok és transzneműek arányát, választhatóvá tenné a nemi identitást és a szexuális irányultságot. *Eszében sincs felszámolni a családot, megszüntetni vagy „átalakítani” a nemeket* – ellentétben a gyakori riogatással. Nem a tükör teremti a valóságot, nem a kutatások hozzák létre az átlagtól eltérő nemi identitásokat és szexuális orientációkat, sem pedig a nemi szerepelvárások társadalmi összefüggéseit. (Megjegyezném, hogy itt és a továbbiakban is többnyire a szaknyelvben hagyományosan alkalmazott „homoszexuális” kifejezést használom a köznyelvben ma általánosan elfogadott „meleg”, illetve „leszbikus” szavak helyett.)

Kétségtelen, hogy léteznek szélsőséges, a biológiai nem jelentőségét alábecsülő irányzatok is, de ezek érvényesülésével szemben éppen a velük vitában álló, többségükben a realitás talaján álló genderirányzatok szabad fejlődése jelentheti a legfőbb biztosítékot.

Nemi azonosság, nemi szerepek

A *nemi azonosság/identitás* fogalma eredendően *szubjektív élményt* jelöl, már csak azért is, mert az ugyancsak szubjektív élményt jelentő *személyes identitás* része; nem a genderológusok torzították szubjektívvá, miként ezt több írás állítja.

A nemekhez kötött társadalmi szerepelvárások, viselkedésmódok és jellemvonások – ellentétben a genderellenes szerzők állításával – *nem egyetemeseek*. Pár nyilvánvaló kötöttséget leszámítva (kétségtelen, hogy sem a kazánkovácsok, sem a szoptatós dajkák között nem lenne célszerű 50%-os kvótára törekedni), *csak kis részben vezethetők le a biológiai sajátosságokból és funkciókból*; társadalmanként, koronként változnak, sőt társadalmi rétegenként vagy szubkultúránként is különbözhetnek.

Valamelyest még a *biológiai feltételek* is módosulhatnak társadalmi változások hatására, ami aztán visszahat a *társadalmi szerepekre*. Korunkban egyre korábbra tolódik a *biológiai szexuális érés* az akceleráció miatt, míg a társadalmi szerepek bonyolultabbá válása miatt egyre későbbre a teljes felnőtté válás. Akár két évtizedre is megnyúlhat ily módon a biológiai és a lelki-szellemi-társadalmi érettség közötti átmeneti időszak. Ezen túlmenően megnő az *átlagéletkor*, így a nők nagy eséllyel élnek túl akár 4–5 évtizeddel is reprodukív korukat. Elképzelhetetlen, hogy ilyen komoly változások ne befolyásolják a nemi szerepeket.

Azok, akik a *hagyományos női-férfi sztereotípiákat* védik, nem adnak választ arra, mit kezdjen magával egy mai nő a gyermekei felnevelését követő 30–40 évében, ha kizárólagosan a „varrótűs” sztereotípiákon nőtt fel. Hol kell ennyi varrónő? Vagy ha munka mellett nevel gyermeket, mit kezdjen egy olyan férjjel, aki a „motorvezetős” sztereotípiákat követvén sörrel

kezében TV mellől nézi, ahogyan ő munka után még közös gyermekeiket és háztartásukat igazgatja?

Férfiagy, női agy

A hagyományos szerepmegosztás szószólói gyakran hivatkoznak a férfi- és női agy tudományosan bizonyított eltéréseire. A *férfi- és női agy közötti anatómiai és funkcionális különbségek* valóban *igazoltak*, de a különbözőség csak *statisztikailag* igaz. A konkrét személyeknél a „női” és „férfi-” agy jellegzetességei egyedi arányban jelennek meg. A nők többségének agya/lelke/viselkedése valóban inkább a női, a férfiak többségéé pedig inkább a férfiagy jellemzőit mutatja, de ezen belül csak egy kisebbség jellemezhető tisztán csak női vagy férfi vonásokkal. Az emberek másik kisebbsége agyilag egyáltalán nem felel meg a biológiai nemének, vannak tehát férfias agyú nők és nőies agyú férfiak – és persze számtalan kevert típus is létezik.

A férfi- és női agy sajátosságai *csak igen kis részben támasztják alá* a hagyományos társadalmi munkamegosztást, *és egyáltalán nem igazolják* a férfiközpontú tekintélyelvű viszonyokat és társadalmi nemi szerepeket, sem a családban, sem a tágabb társadalomban.

A férfi- és női agy különbözősége sokak szerint éppen arra hívja fel a figyelmet, hogy milyen *égető szükség lenne* a társadalomban *a nők másféle huzalozású agyára*, nemcsak a gyermeknevelésben, hanem többek között a vezetésben, döntéshozatalban, a politikában is. Sokan gondolják, hogy több türelem, empátia és kompromisszumkészség, kevesebb rivalizálás és agresszió a politikában és a döntéshozatalban békésebb és humánusabb társadalmakhoz vezetne.

Virginia Woolf *Saját szoba* című könyvében már 1927-ben rámutatott arra, hogy hatalmas mennyiségű *művészeti alkotást és tudományos felfedezést veszítettünk* amiatt, mert a patriarchális társadalmak évszázadokon keresztül kizárták a nőket a művészetek és a tudomány világából. Nemcsak a mennyiségi veszteséget hangsúlyozza, hanem a női gondolkozásmód különbözőségéből adódó *minőségi veszteséget* is, éppen különbözőségük miatt nem pótolhatják szerinte a férfiak művei az elmaradt női alkotásokat.

Hasonló nézet, hogy *éppen ilyen veszteséget jelent a férfiak* minimalizált jelenléte a gyermeknevelésben, szerepük leszűkítése a családi élet intim terében is az irányító funkcióra és a fegyvelésre.

A halálzási statisztikák és saját mentálhigiénés munkám során szerzett tapasztalataim is azt mutatják, hogy a *férfiak éppúgy áldozatai és kárvallottai* a hagyományos férfi szerepek kényszerének, mint a nők. Nekik mindig erősnek, határozottnak, keménynek kell lenniük, nem lehetnek érzelmi, lelki problémáik, nem illik sírniuk vagy panaszkodniuk, pláne segítséget kérniük. A kényszernek engedve ők viselik a döntések súlyát a családban, vezető pozícióban a munkahelyen is, a kockázatos vagy rossz kimenetelű családi döntések és a veszteségek, kudarcok terhe egyedül az ő vállukat nyomja. Sokkal tragikusabban élnek meg a munkahelyi problémákat, kudarcokat, veszteségeket, mint a nők, egy főnöki rosszallás, egy kinevezés vagy fizetésemelés elmaradása, egy megbecsült munkahelyi státusz elvesztése, munkanélkülivé válás vagy nyugdíjazás életveszélyes depresszióba, akár öngyilkosságba tudja őket sodorni, miközben még a segítségkérést is tiltja a férfiasságra vonatkozó sztereotípiák irratlan szabálya. Női kiszolgálószemélyzet nélkül

szinte életképtelenné, önellátás-képtelenné válhatnak, mert nem tanultak megsütni egy rántottát. Munkanélkülivé válás, nyugdíjazás vagy rokkantnyugdíjazás esetén akkor is a haszontalanság és értéktelenség megsemmisítő élménye uralja a lelküket, ha beletanulnak az otthoni házi munkába vagy kertészkedésbe, mert ezeket énidegen, értéktelen, nőies (ami náluk alacsonyabb rendűnek és szégyellni valónak számít) tevékenységekként értelmezik.

A nők nagyobb arányú részvétele a társadalmi szerepek szélesebb körében nem jelenti férfiasításukat, harmóniába hozható a női agy sajátosságaival, és megfelelő körülmények között a reprodukzív funkciók betöltésével is. Nem jelenti sem a „nemek”, sem az „élet”, sem a „család” megszűnését. A férfiak családi életben való nagyobb részvétele sem vezet hasonlókhoz.

A változó nemi szerepek hatása a nemi identitásra

A férfi és női nemi identitás lehetséges *tartalmi elemeit* az adott társadalomban elfogadott és elvárt *nemiszerp-, jellemvonás- és viselkedéskészlet* tartalmazza.

A *hagyományos nemi sztereotípiák lecserélésére* való törekvés a gyermeknevelésben nem valami újat akar kényszeríteni a társadalomra, hanem – leszámítva az esetleges szélsőségeket – csupán megpróbálja utánaigazítani a nevelést a már régen elindult folyamathoz. Amikor a nők felnőttként autót vezetnek és a férfiak GYES-re mennek, nem túl logikus az a gyakorlat, amely gyermekként még a régi sztereotípiákra igyekszik ránevelni őket, hagyományos mesékkel és nem szerinti játékokkal. A hagyományos gyermekmesék többségében a nők passzív szerepet kapnak, Madách szavaival élve „drága csecsebecsek”. Elraboltatnak, megmentetnek, felébresztetnek, feleségül vétetnek, és a szépségükön kívül nem sok tulajdonsággal rendelkeznek. Közben a férfiszereplők feladványokat oldanak meg, vándorolnak, tanulnak, dolgoznak, harcolnak, okossággal, bátorsággal, jó lelkűséggel, leleményességgel, állhatatossággal bírván. Nem lehet tehát ördögtől valónak tekinteni azt az igényt, amely a régi mesetárat az új társadalmi szerepeknek megfelelően kívánja frissíteni.

Több *nyelvi kifejezésünk* is utal arra, hogy a bátorság, küzdőképesség, határozottság, hősiesség kizárólagosan férfi tulajdonságnak számítanak. Ilyenek például a „tökös legény”, a „fasza gyerek” vagy a „van vér a pucájában” kifejezések; ha pedig ma egy nőt mégis bátornak és határozottnak tartunk, gyakran illetjük azzal a furcsa jelzővel, hogy „tökös csaj” – de a vérteli pucát is hallottam már nőkre alkalmazni –, miközben persze nem vonjuk kétségbe az alany női identitását. Nem vonhatjuk kétségbe a bátor és hősi keresztyény női mártírok nemi identitását sem, pedig viselkedésükben és jellemükben messze meghaladták koruk nemi sztereotípiáit.

A nemi szerepkészlet változásai a *nemi azonosság lehetséges tartalmát* változtatják meg, *nem a kategóriáját* (férfi, női, kettős, bizonytalan). Nem azt tehát, hogy férfinak vagy nőnek éli meg valaki magát. A nemi szerepekben és szerepviszonyokban bekövetkező változások nem tüntetik el a nemeket, nem tesznek minket semleges neművé, és nem lesz miattuk több transzszexuális vagy kettős nemi identitású ember sem közöttünk, akkor sem, ha a férfi és női szerepelvárások, az öltözetet is beleértve, valóban közelednek egymáshoz. Attól egy férfi még nem érzi magát nőnek vagy semleges neműnek, mert szeret főzni vagy szívesen fürdeti a gyerekeit, és attól sem, ha jobban érzi magát szimmetrikus családi viszonyokban, mint felesége

és gyermekei uraként és parancsolójaként. A tartalmi szerepváltozások természetesen nem befolyásolják a nemi irányultságot sem.

A nemi azonosság „választhatósága”

Gyakori vád, hogy a genderszemlélet „választhatóvá” teszi a nemi azonosságot és irányultságot, amit e fogalmak *szubjektív élményként* való meghatározásából vezetnek le. Abból, hogy valami szubjektív élmény, még *nem következik, hogy szándék szerint választható vagy változtatható*; nem is értem, hogyan sikerül egyeseknek erre a következtetésre jutniuk.

Amit megválaszthatunk, az nem a nemi azonosságunk élménye, hanem az, hogy mit vállalunk fel abból kifelé. Elégge kizárt, hogy pusztán kedvetelésből vagy „propaganda hatásra” változtatni akarjon valaki akár a biológiai, akár a társadalmi nemén. Ez akkor jön szóba, ha a személy szubjektív azonosságélménye különbözik a biológiai, illetve a nevelt nemétől. Ez esetben aközött kell választania, hogy *önazonosan* élje-e le az életét, vagy *énidegen* testben, öltözkében és társadalmi szerepekben. A genderszemlélet annak a lehetőségét szeretné meghagyni, hogy azok az emberek, akik szerencsétlenségükre ilyen dilemma elé kerülnek, a társadalomból való *kitaszíttatás veszélye nélkül* választhassák meg dilemmájuk megoldását.

Transzneműség/transzszexualitás és egyéb átlagtól eltérő nemi identitások

A transznemű férfiak *férfi testbe zárt nők*nek érzik magukat, és a nők fordítva. Ezt nem maguk választják, és nem is tudnak változtatni rajta. A fogalomnak nincs köze a szexuális irányultsághoz; a transznemű személyek bármilyen irányultságúak lehetnek, de ezek a változatok többek állításával ellentétben nem jelentenek „külön nemeket”. A transzneműek *még kitaszítottabbak*, mint a homoszexuálisok. Szinte állandó *életveszélyben* élnek, annyi fizikai bántalmazást kell elszenvedniük a rengeteg lelki megalázás mellett.

Transzneműségére *legkésőbb serdülő kora körül* ébred rá a személy, de nem ritka, hogy már sokkal előbb, *akár 3 éves korában*. Általában már kisgyermek korától különbözik azonos nemű társaitól, és kezdettől érzi is ezt a másságát, a nemével kapcsolatos *diszkomfortérzet* formájában. Sokan úgy gondolják, hogy „valami hiba történthetett a születésükkor”. Az érintett gyermekek emiatt folyamatosan szenvednek, akár öngyilkosságot is megkísérelnek.

A transzneműség a mai kutatási eredmények szerint *méhen belüli hormonális hatásokra* vezethető vissza, és még a méhen belüli fejlődés során, születés előtt eldől. Pszichológiai tesztvizsgálatok és agyi képalkotó eljárások azt mutatják, hogy *agyuk az ellenkező nem idegrendszerére jellemző* anatómiai és funkcionális sajátosságokat mutat. Nem „gyógyítható” pszichoterápiával, nem előzhető meg és nem változtatható meg átneveléssel.

A transzneműségen kívül *létezik kettős és bizonytalan nemi azonosságérzés is*. Sokak szerint – és a kutatások ezt látszanak igazolni – egy *spektrumról* van szó, és az emberek egy kontinuum mentén helyezhetők el nemi azonosságérzésüket illetően; a legtöbb férfi talál magában valamennyi nőt és fordítva. A kontinuum egyik végén helyezkednek el a tiszta női és tiszta férfi identitásúak, a másik végén a stabil transzneműek, középen a kettős neműek és a köztes

helyeken a bizonytalanok. Harry Benjamin transzszexualitással foglalkozó orvos már 1960-ban megállapította, hogy „minden Ádám magában foglal elemeket Évából, és minden Évában megtalálhatók Ádám nyomai, fizikailag éppúgy, mint pszichológiailag”.

Interszexualitás

Régebben hermafroditáknak nevezték az érintetteket, a szó biológiai vegyes neműséget jelent. Az emberek 0,05–1,7 %-a kevert biológiai nemi jegyekkel (kromoszómák, hormonok, külső-belső nemi szervek) születik. Ennél nagyobb arányban fordulnak elő kisebb eltérések, például szokatlanul nagy csikló, nagyon kis pénisz. Az *interszexuális személyeket* is súlyos *diszkrimináció sújtja*, emiatt a szülők gyakran kockázatos és hosszú távú szenvedéssel járó, fájdalmas műtéteknek vetik alá gyermekeiket, még mielőtt ők maguk dönthetnének afelől, hogy mit akarnak.

Szexuális irányultság

Nemi azonosság és szexuális irányultság értelemszerűen (de minden tankönyv és lexikon szerint is) *különböző* fogalmak. A két fogalom elkülönítését – érthetetlen okból – több genderellenes szerző ellenzi, sőt természet elleni ármányt lát mögötte. A két fogalmat egybemossák, összekeverik; tagadják a szexuális orientáció szubjektív mivoltát, és ennek átlagtól eltérő változatait tévesen, és ráadásul a genderológusok szájába adva, külön nemekként emlegetik.

A szexuális irányultság *a nemi vonzalom irányát, tárgyát* jelöli, és független lehet attól, hogy a személy férfiként vagy nőként éli meg magát. A *férfi homoszexuálisok* (melegek) habár gyakran (de nem mindig) a férfi átlaghoz képest nőiesebb viselkedésűek, többségükben *férfi identitásúak*, nem transzszexuálisok. A leszbikusok közt is éppúgy akad férfias, mint nőies nő, de többségükben ők sem transzneműek. Tekintve, hogy a vágy és a vonzalom *szubjektív élmény*, nyilvánvaló, hogy a nemi orientáció is az, ami azonban itt sem jelent választhatóságot, ellentétben e szerzők elképzelésével.

A szexuális irányultság lehet *összetett* szerkezetű. A személy domináns irányultsága mögött megbújhat – enyhébb, rejtett vagy szublimált (*latens homoszexualitás*) formában – az ellenkező irányú vonzalom. A tudatos szintű kettős irányultság a *biszexualitás*. Létezik *labilis, bizonytalan és időben változó szexuális orientáció* is. Sohasem tudatos döntésről van azonban szó, hanem ráébredésről.

A kutatások az összetett szexuális irányultságot gyakoribbnak találták a régebben feltételezetténél. Úgy tűnik, itt is *kontinuumról* beszélhetünk. A *Kinsey-skála* a kizárólagos heteroszexualitás és a kizárólagos melegség/leszbikusság között még 5 fokozatot jelöl, középen a stabil biszexualitással és mindkét irányban még 2 fokozattal. Egy brit kutatás 5–10%-nak mérte a Kinsey-skálán 0 pontnál magasabb pontot elérők arányát (0 pont a kizárólagos heteroszexualitás). Amennyiben a fantáziákat, vágyakat, álmokat is bevonták a kérdésekbe (márpedig embernél ezek is fontos adatok), ennél magasabb arányt is találtak. (Bár Kinsey konkrét kutatási eredményeit problematikusnak talált mintavétele miatt később megkérdőjelezték, ez nem

vonatkozik a létező irányultságok sokféleségére, amelyet számos más kutatás is megerősített, és a Kinsey-skála használhatóságára.)

Írtam már, hogy a nemi irányultság nem választható és nem változtatható szándék szerint. Viszont a „választhatóság” tévképzetéből következik több szerzőnél a homoszexualitás „propagálásától” való félelem, miközben ez a „propagálás” maga is tévképzet. A homoszexualitással kapcsolatos ismeretterjesztést, felvilágosítást, a témával való nyílt foglalkozást vélik propagálásnak, és attól tartanak, hogy ezek hatására megnő majd a homoszexuálisok száma, mert a heteroszexuálisok is kedvet kapnak hozzá. Ez éppoly valószínűtlen, mint az, hogy egy balkezességről szóló felvilágosító előadás után a jobbkezes hallgatóság egy része átálljon a balkezességre.

A fogalmi zűrzavar további fejleménye a pszichiátriai, az erkölcsi és a jogi megítélés szempontjainak keverése. Amiatt berzenkednek sokan a homoszexualitás normál variációként való elfogadása ellen, mert a homoerotikus kapcsolatot erkölcstelennek tartják, és azért tartják annak, mert nem tekintik normálisnak. Azon az alapon tiltakoznak a nemi és szexuális kisebbségek jogi egyenlősége ellen, mert abnormálisnak és egyben erkölcstelennek tartják őket. Amiatt szoronganak, hogy a homoszexualitás normálisként való elfogadása elvezet majd akár „a pedofília vagy a vérfertőzés helyesléséig” is, és így „az erkölcs összeomlásáig”. Természetesen a pszichiátriai normalitás megítélésének pszichiátriai szempontokon, az erkölcsi/etikai megítélésnek pedig erkölcsi/etikai szempontokon kell alapulnia. A jogilag megengedett és tiltott szexuális viselkedés között nem az a vízválasztó, hogy kóros vagy nem, hanem az, hogy árt-e másoknak, vagy nem. Jogokat elvenni pedig bárkitől is csak kivételes és jól meghatározott esetekben lehet.

Homoszexualitás (melegség/leszbikusság)

A homoszexualitást ma nem tartjuk betegségnek. (1973-ban került ki az amerikai pszichiátriai nevezéktanból [DSM], 1990-ben a Betegségek Nemzetközi Osztályozásából [BNO]), mivel nem felel meg semmilyen vonatkozásban sem a betegség mai kritériumainak. Egy átlagtól (vagy egyéb normától) eltérő viselkedés vagy belső élmény pszichiátriai betegséggé nyilvánításának feltételei ma a következők: a viselkedést és/vagy élményt 1. pszichopatológiai tünetek okozzák vagy kísérik (a tünet fogalmára, a kóros/normál határ meghatározásának nehézségeire és a határ elmosottságára itt most nem térnék ki); 2. az érintett személynek és/vagy a környezetének jelentős szenvedést okoz.

1. A homoszexuális személyek nem mutatnak nagyobb arányban pszichopatológiai tüneteket a heteroszexuálisoknál, és *nincs olyan pszichopatológiai tünet*, amely specifikusan a homoszexualitáshoz kapcsolódna – kivéve azokat a lelki problémákat, amelyek társadalmi elutasításukból adódnak. Szüleik gyakran szégyellik, kitagadják őket, megszakítják velük a kapcsolatot, vagy kényszerítik őket, hogy emiatt terápiát keressenek. Ismerünk olyan esetet, amikor az anya öngyilkossággal fenyegette meg fiát, ha nem gyógyíttatja ki magát ebből, végül a fiú menekült öngyilkosságba.

2. Elfogadó társadalmi környezetben *irányultságuk miatt nem szenvednek az érintettek, és a környezetük sem* szenved emiatt. Kölcsönös párkapcsolataikban éppannyira boldogok, mint

a „heterók”, vagy ha nem, hozzájuk hasonló párkapcsolati problémákkal küzdenek. Éppúgy képesek szeretetre, szerelemre, barátságra, hűségre, önzetlenségre, mint a heteroszexuálisok. Éppúgy képesek dolgozni, tanulni, célokat kitűzni és elérni. Sokan közülük művészi tehetséggel vagy más kiemelkedő képességgel rendelkeznek (hívóként hozzátehető, hogy Isten áldásának köszönhetően), és kimagasló teljesítményt nyújtanak. Számos híres művész, tudós, társadalmi vezető került és kerül ki közülük, sokan maradandó kincsekkel ajándékozták meg az emberiséget, egyesek például csodálatos templomi freskóik által magát az Egyházat is. A nem híresek is értékes tagjai lehetnek, ha hagyjuk, a társadalomnak. Irányultságukkal *nem ártnak senkinek*. Természetesen közöttük is akadnak beteg lelkű és mások szempontjaival nem törődő, rossz lelkű emberek is, de nem többen, mint a „heterók” között, és ez nem irányultságukból következik.

A kölcsönös igényekre épülő, felnőttek közötti homoszexuális kapcsolat *semmilyen lelki kárt* nem okoz. Pozitív lelki hatásai megegyeznek a heteroszexuális kapcsolatok lelki hozadékaival. Előítéletes környezetben a kapcsolattal járó titkolózási kényszer és megbélyegzettség vezethetnek lelki zavarokhoz.

A homoszexualitás betegséggé minősítése a maga korában pozitív fejlemény volt, mert részlegesen kimenekítette az érintetteket a törvénykezés kegyetlensége alól. Igaz, a gyógyíthatóság tévhitéből adódó terápiás próbálkozások némelyike is elég kegyetlen volt (agyműtét, elektro-sokk, áramütéses viselkedésterápiák).

A katolikus Egyház az 5. századtól kezdve üldözte és irtotta – szó szerint tűzzel-vassal – a homoszexuálisokat, és ezt a hozzáállást később a világi törvénykezés is átvette. Már az is nagy változás volt, amikor a halálbüntetést 10 éves (!) börtönbüntetésre és/vagy kasztrációra (!) enyhítették. A betegségkoncepció megjelenése után a börtönbüntetés pár évre csökkent, de a homoszexuális kapcsolat egészen a hatvanas évekig (Magyarországon 1961-ig) büntetendő cselekmény maradt. A hitleri fasizmus és a sztálini kommunizmus egyaránt üldözte a homoszexuálisokat, ismét kiirtandónak ítélte és halomra gyilkolta őket. A koncentrációs táborok rózsaszín háromszöggel megjelölt, megkínzott, majd meggyilkolt lakóiról ritkán esik szó a megemlékezéseken, a kommunizmus homoszexuális áldozatairól pedig soha. (Olyannyira nincs ez benne a köztudatban, hogy egyes szerzők képesek éppen a kommunizmusból levezetni a genderszemléletet.) A háború utáni Magyarországon a rendőrség listát vezetett a homoszexuálisokról, és folyamatosan zaklatta, bántalmazta őket, sőt ez a bánásmód a büntethetőség megszűnése után is sokáig megmaradt. Több iszlám államban jelenleg is halálbüntetéssel sújtják a homoszexuális viselkedést. A zsidó-keresztény kultúrkörben mára a kívülről jövő evilági halálos ítéletet az interiorizált (halál)büntetés – büntudat, szégyen, öngyilkosság, elkarhozástól való félelem – váltotta fel.

A *homoszexualitás kialakulásának oka* kutatott téma, de ma még nagyrészt tisztázatlan. Annyi bizonyos, hogy biológiai és környezeti hatások egyaránt szerepet kapnak. A *biológiai* faktorok közül a *genetikai* és a méhen belüli fejlődés során érvényesülő *hormonális* hatások játszanak szerepet. Az ikerkutatások eredményei nagy szórást mutatnak, 7,7–52%-ban találtak egyezést az egypetűjű ikreknél, és a kétpetűjűeknél is magasabb arányú egyezést találtak, mint a sima testvéreknél. A magzatot érő anyai hormonhatások több kutatás szerint is meghatározó jelentőségűek mind a későbbi nemi identitás, mind az irányultság meghatározásában.

Több pszichológiai irányzat is kialakított valamilyen elképzelést a homoszexualitás *pszichológiai* magyarázatára, de nagy létszámú mintán egyiket sem sikerült igazolni. Legismertebb az *agresszív vagy távol maradó apa és a domináns vagy a fiúgyermekkel túl szoros kapcsolatot tartó anya* konstellációja (a leszbikusság magyarázata ennek a fordítottja). Bár valóban gyakran lehet találni ilyen előzményeket az érintetteknel, a fenti családszerkezet sokkal gyakoribb a homoszexualitás lakossági arányánál. Más pszichodinamikai elképzelések éppen *az ellenkező nemmel kapcsolatos averzív élményeket* és a szubjektív viszolygást hangsúlyozzák, a *tanuláselméleti és a neuronhálózati elméletek* pedig a *véletlenszerű szexuális ingerek* hatására kialakuló feltételes reflexeket, illetve rögzült neuronális kapcsolatokat. A „*csábításelméletet*”, amely szerint a gyermeket vagy serdülőt ért homoszexuális inzultus okozná a későbbi homoszexualitást, a kutatások cáfolták. Azoknál a természeti népeknél, ahol a fiúk beavatási szertartásához hozzá tartozik az idősebb férfiakkal való átmeneti homoszexuális kapcsolat, nem magasabb a homoszexuális arány. Az az elképzelés is alaptalannak bizonyult, hogy a *homoszexualitás társadalmi elfogadása* növelné a homoszexuálisok számát. Az elfogadó társadalmakban *nem magasabb*, sőt egyes kutatások szerint még alacsonyabb is a homoszexuálisok lakossági aránya.

Legvalószínűbb, hogy a családi és egyéb környezeti hatások a genetikai és egyéb biológiai tényezőkkel *kölcsönhatásban* játszanak szerepet a meleg és leszbikus irányultság kialakulásában. A kialakult stabil homoszexualitás nagy valószínűséggel olyan *idegrendszeri hálózatokon alapul*, amelyek semmilyen módszerrel nem szétvagdalhatók, útvonalai nem átirányíthatók, és az általuk vezérelt program nem átírható.

A *melegmozgalmak és a jogvédők* a genetikai eredetet, míg az *ellentábor* hívei a környezeti hatásokat szeretik egyedülállónak tekinteni, mivel mindannyian a homoszexualitás okai közt keresik nézeteik igazolását. Valójában viszont a *homoszexualitás eredete teljesen irreleváns* az érintettek megítélése szempontjából, hiszen minden más tulajdonságunk is a genetikai/biológiai és környezeti hatások összjátékának eredménye (kivéve néhány tisztán genetikai eredetűt, mint például a szemszín, de ilyen kevés van).

Sokkal fontosabb *támpontok* a következők: 1. a homoszexualitás – bármi is az oka – minden korban, társadalomban és kultúrában (sőt az állatvilágban is) előforduló sajátosság, olyan kultúrákban is létezik, ahol egészen más a családszerkezet, mások a családi szerepek és a nevelési szokások (viszont, mint említettük, azokban a kultúrákban sem gyakoribb, ahol a homoszexuális kapcsolat serdülőkorban kötelező rituálé); 2. az érintett egyén nem tehet róla; 3. nem is tud ellene tenni; és 4. nem árt vele senkinek; 5. elfogadó kultúrában sem ő, sem a környezete nem szenved miatta; 6. nem kapcsolódik hozzá semmilyen specifikus patológia; 7. elfogadó környezetben nem jár beilleszkedési zavarral, az érintettek semmilyen más szempontból nem különböznek a többségtől. A *homoszexuális párok nevelt gyermekei* között – az eddigi kutatások szerint – nem nagyobb *sem a homoszexualitás, sem a nemi identitászavar aránya* az általános lakossági arányánál. Az ilyen családokban felnövő gyermekek éppúgy megtalálják a nemüknek megfelelő modellszemélyeket a környezetükben, mint az egyszülős családok gyermekei. Minden eddigi adat amellett szól, hogy a homoszexuális párok által nevelt gyermekek *személyiségfejlődése* semmilyen szempontból nem károsodik. Egy szerető-elfogadó légkört biztosító homoszexuális pár gyermekei nagy valószínűséggel egészségesebb személyiségűek

lesznek, mint az állami gondozásban vagy konfliktusos, elutasító, abuzáló, elhanyagoló, túl-követelő heteroszexuális családokban nevelkedő gyermekek. Az átlaghoz viszonyított egyedüli különbség is inkább pozitív, az ilyen családokban élő gyermekek nyitottabbak, *elfogadóbbak* társaikkal az átlagnál.

Homoszexuális viselkedés *dominánsan heteroszexuális irányultság mellett* is előfordul, például rituáléként bizonyos vallásokhoz vagy népszokásokhoz kötötten, vagy erőszakátétként megalázási céllal, háborúban, börtönben fogvatartottakkal szemben. Mint minden szexuális erőszak, az utóbbiak (a rituálékkal ellentétben) az áldozatoknál súlyos lelki károkat okoznak. *A heteroszexuális kapcsolati lehetőség elérhetetlensége (például olyan zárt intézményekben, ahol azonos neműek élnek együtt) vagy tiltása* (például cölibátus) dominánsan heteroszexuális személyeknél is megnövelik a homoszexuális viselkedés valószínűségét, beleértve az abuzív, erőszakos cselekményeket is.

A homoszexualitás „pszichoterápiája”

A stabil és kizárólagos homoszexualitás pszichoterápiás úton való megváltoztatását ez ideig semmilyen kontrollált vizsgálat nem igazolta.

Bár Freud maga nem javasolta és nem is tartotta lehetségesnek a homoerotikus vonzalom megváltoztatását, régebben mind a pszichoanalitikus, mind a viselkedésterápiás irányzatok *nagy erővel próbálkoztak* ezzel. Kiderült, hogy sem a gyermekkori traumák feldolgozásával, sem a feltételes reflexek átírásával, sem hipnózissal, de még elektrosokkal és homloklebensy-átmetszéssel (lobotómiával) sem érhető el a stabil szexuális orientáció tartós átváltoztatása, sőt a terápiák *károsak* is lehetnek. Az „eredményesként” publikált terápiák alanyai közül később többen öngyilkosok lettek.

Az alkalmazott viselkedésterápiás módszerek között bizarr technikák is szerepelnek, például herékre adott áramütések, valahányszor a péniszre szerelt pletizmográf azt mutatja, hogy a páciens erekciója beindul a vetített férfitest nézésére. Hasonló a férfiképekhez társított rosszul-lét vagy hányinger keltése injekcióval, vagy undorító étel vagy ital, például vizelet felkínálá-sával. A kognitív terápiás kezelés a homoerotikus gondolatok, fantáziák, vágyak leállítását cé-lozza a figyelem elterelésével. (Nehéz „gyógyulásnak” nevezni azt, ha valaki beleerőlteti ugyan magát egy heteroszexuális házasságba, de állandó elterelő küzdelmet kell folytatnia ellenkező irányú vágyaival.) A megtapasztalt kudarcok miatt, illetve miután a homoszexualitás kikerült a pszichiátriai nevezéktanból (1973), a terápiás lendület leállt, a *pszichiáter és pszichoterápiás szakma elfogadta az irányultság megváltoztathatatlanságát*.

Az utóbbi 30 évben azonban kiépült egy „Ex-gay” vagy „Exodus” néven ismertté vált nemzetközi mozgalom, amely – főleg vallási indíttatásból – ismét a homoszexualitás meg-változtatására törekszik. E mozgalom keretében több központban próbálkoznak úgynevezett „reparatív” vagy „konverziós terápiával” és *átnevelőtáborokkal*, amelyekben a homoszexuális orientáció heteroszexuálisra való átváltoztatását ígérik a résztvevőknek.

A „reparatív terápiák” során imával kiegészített pszichoanalitikus, imaginatív, viselkedés- és kognitív terápiás módszereket alkalmaznak. Nem fedeztek fel tehát semmi újat, ugyanazokat

alkalmazzák, amelyekről régebben már kiderült, hogy nem alkalmasak a stabil homoszexuális irányultság heteróvá átalakítására. (Ez valószínűleg éppoly lehetetlen, mint fordítva, a stabil heterók meleggé változtatása. Képzelve csak el bárki, aki stabil heterónak érzi magát: képes lenne-e meleg/leszbikus viszonyulásra átváltani vonzalmi tudatos átirányításával?)

A sikeresnek mondott terápiás beszámolók és önvallomások nem ellenőrzöttek, ezért a „gyógyulások” nem tekinthetők bizonyítottaknak. Több szerző és munkacsoport visszavonta közölt eredményeit, és bocsánatot kért adatai valótlanlansága miatt, valamint azért, hogy rengeteg embernek okoztak szenvedést azzal, hogy alaptalan reményt keltettek bennük. Több újsághírben lehetett olvasni homoszexuális bárokban lefotózott, magukat előzetesen „gyógyultnak” kijelentő homoszexuálisokról, és ami ennél rosszabb, olyan személyekről, akik az „eredményes” kezelés után öngyilkosok lettek. *Darlene Bogle, az Ex-Gay alapító tagja* (más alapító tagokkal és a mozgalom vezetőjével együtt) *2007-ben kért bocsánatot, elismerte, hogy egyetlen embert sem sikerült meggyógyítaniuk vagy átnevelniük*, és jó szándékuk ellenére családokat tettek tönkre, rengeteg embert taszítottak depresszióba és öngyilkosságba. Végül azt nyilatkozta: „Nem a szexuális orientációt kell gyógyítani és megváltoztatni, hanem a társadalomban és a vallásban elterjedt gyűlölködést, amely sérti a homoszexuális embereket és családjukat.” *2012-ben dr. Robert Spitzer amerikai szaktekintély is visszavonta a reparatív terápia hatékonyságát igazoló, régebbi tanulmányát*, amelyben félórás telefonos beszámolókra épített, erősen megkérdőjelezhető kutatási módszerre alapozta megállapításait. Ennek ellenére a terápiahívók még mindig órá szottak hivatkozni, több genderellenes hazai szerző és internetes fórum is ezt teszi.

Nem lehet biztosan tudni, hogy a néhány gyógyultnak minősített vagy magát a közösségi fórumokon gyógyultnak mondó személy homoszexuális volt-e egyáltalán, és ha igen, *kizárólagos homoszexuális volt-e*, nem pedig biszexuális vagy labilis orientációjú személy-e, akiknél egy már meglévő heteroszexuális vonzalmat lehetett esetleg előhívni és előtérbe helyezni. Éppen a társadalmi előítéletek miatt nem ritka a homoszexualitástól való indokolatlan rettegés, és azok, akik alaptalanul homoszexuálisnak hiszik magukat, gyakran keresnek emiatt terápiát. Nem tudjuk, hány ilyen lehetett a „gyógyultak” között.

A homoszexualitás „gyógyítása” egyébként is többszörösen kérdéses tevékenység *etikai szempontból*. 1. Etikailag elfogadhatatlan gyógyítani valamit, ami nem betegség, viszont a kezelése *kockázatos*; 2. olyan változást ígérni, amelynek elérhetősége enyhén szólva is nagyon *kétséges*; 3. olyan módszereket alkalmazni, amelyeknek hatékonysága a kezelt problémára vonatkozóan *nem bizonyítottak, de károsak* lehetnek; 4. a kezelés maga alaptalanul azt sugallja, hogy a személy nincs rendben, irányultsága bűnös, kóros, szégyellni való; 5. mivel a módszer a családban keresi az okokat, árthat a *családnak* is; 6. árthat a heteroszexuális *partnernek* is, akinek esetleg azt kell elviselnie, hogy párja mellette egészen másról fantáziál, és lelke mélyén egészen másra vágyik.

Minden pszichoterápia előfeltétele a terapeuta ideológiai semlegessége és a segítséget kérő személy teljes elfogadása. Rendkívül káros, ha a segítő maga is rácsatlakozik a beteg indokolatlan bűntudatára és öngyűlöletére, saját vallási meggyőződése vagy egyéb ideológiai nézetei miatt. (Ráadásul még a felelősséget is ráterheli a kliensre azzal, hogy állítja: a változás rajta múlik,

majd ha „elégge akarja”, akkor menni fog.) Nem véletlen, hogy az USA-ban több államban be is tiltották, egyetlen elismert pszichológiai vagy pszichiátriai szakmai szervezet sem fogadja el.

Az etikailag és szakmailag elismerhető pszichoterápiának az elfogadás talaján kell állnia, a belső és külső *előítéletekkel való megküzdésben, az indokolatlan büntudat és szégyen feloldásában* kell segítenie a klienst, nem pedig nem létező bűne felszámolásával kecsegtetni. Ha valakinek egy terápiás folyamat során éppenséggel megváltozik a szexuális orientációja – ami bizonytalan, labilis orientációjú személyeknél megtörténhet –, akkor ám legyen, de a terapeutának mindenkor azt kell képviselnie, hogy a kliens *bármely orientációval elfogadható, értékes ember*.

Pedofília

A kizárólagos *pedofília* minden szakkönyv szerint *kóros* irányultság. Kóros személyiségfejlődés része, családi hatásoknak tulajdonítják. Az érintettek általában éretlen, alacsony önbizalommal rendelkező személyiségek, akik nem hiszik, hogy felnőtt partnert ki tudnak elégíteni. A pedofil készítés vonatkozhat ellenkező vagy azonos nemű gyermekekre, vagy mindkettőre.

Pedofil viselkedés nemcsak kizárólagos pedofil orientáció mellett, hanem felnőtt partnerrel rendelkező vagy felnőttek iránt vonzódó személyeknél is előfordul. Felnőtt partnerkapcsolat elérhetlensége vagy tiltása (például cölibátus), kiszolgáltatott gyermekek hozzáférhetősége mellett, megnöveli a pedofil vonzalom és abúzus valószínűségét.

A *pedofil abúzus* az áldozatokban *visszafordíthatatlan lelki károkat* okoz, akkor is, ha a gyermek is vonzódik a visszaélőhöz, vagy akár még élvezetet is talál a kapcsolatban. Az egyik leggyakoribb és legsúlyosabb személyiségzavar (*borderline* személyiség) érintettjei 70%-ban éltek át szexuális abúzust gyermek- vagy serdülőkorukban. Létezik olyan elvi hozzá állás a pedofilek körében, amely szerint a gyermekek elcsábítása nem bűn, sőt „jó a gyerekeknek” is, amennyiben a visszaélő „kedvesen bánik vele, és segíti (például a mateklecke elkészítésében)”. Ennek a szörnyeteg ideológiának természetesen semmi köze a genderszemlélethez, amely kizárólag a mások számára ártalmatlan orientációk elfogadását támogatja. Némely szerzőnek mégis sikerül az ijesztgetésben odáig eljutnia, hogy a pedofília tolerálását is ráfesti a genderszemlélet ördögtől (vagy a liberalizmustól és kommunizmustól) származtatott, elképzelt jövőbeli zaslajára. A pedofil cselekmények *többségét családon belül, hagyományos, patriarchális családokban* követik el, ráadásul általában sorozatosan, sokszor éveken keresztül zajló, megnyomorító abuzív kapcsolatban. A második helyezést, mint tudjuk, a katolikus egyházi oktató-nevelő intézmények viszik, a harmadikat az egyéb gyermekgondozó és oktató-nevelő intézmények, és csak ezeket követik az utcai és játszótéri cukrosbácsik.

Liberalizmus, emberi jogok, „családellenesség”

A *genderelméletet* előszeretettel kötik össze a *kommunizmussal, hazai szinten a balliberális eszmékkel vagy általában a liberalizmussal*. Fő összekötő kapocs a feltételezett „*családellenesség*”.

Úgy állítják be, *mintha a családellenesség és az anyaságellenesség általános irányvonal lenne* a genderszemléletben, és mintha a hagyományos szerepviszonyok változásai veszélyesek lennének a családra és a család gyermeknevelő funkciójára nézve. Valójában inkább fordított a helyzet. Eléggé közismert, kutatások által bizonyított tény, hogy a háztartási munkákba és a gyermeknevelésbe hosszabb időn át bezáruló anyák nagy arányban válnak lelki beteggé („GYES-neurózis”), de nem az anyaság következményeként, hanem egyéb igényeik kielégítetlensége/elsorvadása és a társadalomból való kiszakadásuk miatt. Utóbbiak éppen a hagyományos szerepviszonyokból következnek, amelyeknek a fenntartása a nukleáris családi körülmények között izolálttá teszi a gyermekekkel tartósan otthon maradó nőket. A depressziós és neurotikus anyák szorongása és lehangoltsága gyermekeikkel való kapcsolatukra is kiterjed, így a gyermekek későbbi személyiségére is rányomja bélyegét. Ezzel szemben azok az anyák, akik elég segítséget kapnak környezetüktől ahhoz, hogy megtartsák kapcsolatukat a külvilággal és a gyermeknevelés mellett mással is tudjanak foglalkozni, egészségesebbek maradnak, és egészségesebb gyermekeket nevelnek. Ehhez azonban nem szükséges „állami nevelésbe” nyomni a gyermekeket, miként ezt a genderellenes szerzők vizionálják. Elég hozzá a segítőkész szülőtárs és más családtagok, ismerősök bevonása a gyermekellátásba, a tágabb társadalom részéről pedig részmunkaidős és távmunkában ellátható munkakörök, valamint a szükség szerint pár órára is igénybe vehető bölcsődei/óvodai férőhelyek biztosítása.

A *szabadság liberális felfogását „mindent szabad”-ként értelmezik*, tévesen. A liberális etika határozott és szigorú követelményrendszer, és a legbiztosabb belső szabályozókra, a lelkiismeretre és a mások iránti együttérzésre épít. Mivel azonban a téves feltételezést kiterjesztik a genderszemlélet híveire is, könnyen eljutnak az erkölcsi összeomlás rémképéhez.

Nehezményezik, hogy az emberi jogok „ürügyén” jogokhoz juttatják az „elenyésző kisebbségeket”. Emberi jogokon azokat a jogokat értjük, amelyek minden embert megilletnek, függetlenül attól, hogy többséghez vagy kisebbséghez tartozik. Definíciótól és metodikától függően a kutatók 2–3% és 10–12% közé teszik a *homoszexuális vonzalmú* személyek arányát. Egy 150 ezer fős mintát vizsgáló 2010-es hazai felmérésben a megkérdezettek 4,8%-a vallotta magát homoszexuálisnak, leszbikusnak vagy biszexuálisnak. Eszerint 10 millió lakosból közel 500 ezer embert fosztunk meg fontos jogoktól, és kezelünk másodrendű állampolgárként azzal az igazolhatatlan meggyőződéssel, hogy ez a természet rendje és Isten akarata. Ez nem kevés, *nem „elenyésző”* kisebbség (nem mintha az elenyésző kisebbségek jogfosztása bármivel is indokolható lenne). A *transzneműek* aránya valóban kisebb, 0,3%, de ez nem lehet ok a kitaszításukra és jogfosztásukra. Esetükben viszont végképp érthetetlen a félelem, amely szerint az elfogadásuk és intézményes támogatásuk bármiféle veszélyt jelentene bármire, nemhogy a „családra”, az „emberre” és a „természetre”.

Úgy állítják be a hazai helyzetet, *mintha jelenleg a genderszemlélet túlkapásai reális problémát jelentenének*, miközben valójában az alkoholizmus és családon belüli erőszak (fizikai és szexuális) jelentik a családokra a legnagyobb veszélyt. A nemi és szexuális kisebbségekhez való viszonyulás terén olyannyira a hagyományos keresztény erkölcs uralkodik, hogy a homoszexuálisok többsége még szüleinek sem meri elmondani irányultságát, ami elég nagy gátja az ilyen családok egészséges működésének.

A természet rendje

Az ivaros vagy szexuális szaporodás az élővilág leghatékonyabb szaporodásmódja. A természetben azonban a szexuális viselkedésnek *nem az utódnemzés az egyedüli célja*. A természet hajlik a takarékosagra, nem kivételes jelenség, hogy egy szerv vagy egy viselkedésforma több funkciót is betölt. Már a magasabb rendű állatoknál megjelenik a szexuális viselkedés *szociális* funkciója (megnyugtató, feszültségoldó, békítés) és az *örömszerző* funkció is. Semmi nem indokolja az ember visszaminősítését az alacsonyabb rendű állatok közé.

A *homoszexualitás, illetve a homoszexuális viselkedés* rendkívül elterjedt az egész állatvilágban, a bogaraktól a madarakon keresztül az emlősökig. Eddig 1500 fajnál találtak ilyen viselkedést, több fészekrakó madárnál tartós „leszbikus párkapcsolatot” is, még hozzá közös utódgondozással. Több emlősfajnál is jellemző, hogy a homoszexuális egyedek segítenek az *utódok gondozásában*. A homoszexuális viselkedés alkalmilag is előfordul konfliktusrendező, feszültségsökkentő céllal. A kutatók általában *csoportösszetartó, agresszióscsökkentő* szerepet tulajdonítanak a homoszexuális viselkedésnek. Megfigyelték még, hogy a *túlszaporodott populációkban* gyakoribbá válik a homoszexuális viselkedés. A természetben az evolúció során nem marad meg tartósan olyan genetikai variáció vagy viselkedésforma, amely hátrányos a fajra nézve. A homoszexualitás sem maradt volna fenn – sem állatnál sem embernél –, ha a fajokra nézve ártalmas lenne.

A *szaporodási rendszerhez kötött viselkedésmódok és szerepviszonyok* elképesztő sokfélesége található a természetben. Az *ivadékgondozás* terén is a legkülönbözőbb szerepmegosztások léteznek, van, ahol a hím, van, ahol a nőstény neveli a kicsinyeket, de a biparentális gondozás sem ritka. (Ezeket egészítik még ki a gondozásba besegítő homoszexuális egyedek.) A *szexuális kapcsolati formák* terén is igen nagy a változatosság, promiszkuitás, hím és nőstény poligámia, monogámia és tartós hűség egyaránt megtalálható az állatvilágban, a monogám fajoknál pedig a „megcsalás” és a „titkos légyott” sem kivételes; az emberszabású majmok között poligám és monogám fajok egyaránt találhatók. (Ezeket egészítik még ki az alkalmi homoszexuális akciók és a tartós homoszexuális kapcsolatok.) Nehéz tehát a természet rendjére alapozva a nemi szerepekkel és viselkedésmódokkal kapcsolatban valamilyen biztos iránymutatást találni.

Van viszont egy jól kirajzolódó fontos tendencia az evolúcióban, ez pedig az utód-szülő (vagy pótszülő) *kötődés* megjelenése a magasabb rendű állatoknál, majd az ehhez csatlakozó szülői *altruista motiváció*, melynek hatására a felnőtt állat akár élete kockáztatásával is megvédi kicsinyeit. Ez a *kötődési rendszer* egyszerre biztosítja az utódok védelmét és egészséges fejlődését, tehát a hosszú távú reprodukciót. Szubjektíve a közelség, a testkontaktus, az egymásra figyelés és az együtt-tevékenykedés erős vágyában, az együttlét örömeiben, az eltávolodás vagy elvesztés okozta hiányérzetben és szorongásban nyilvánul meg, valamint a felnőtt egyed részéről a gondoskodási motivációban. Harlow közismert kutatásai bebizonyították, hogy a kötődési lehetőség megvonása majmoknál súlyos fejlődési zavarhoz vezet. Számos csecsemőkutatás és utánkövetéses vizsgálat bizonyította a kötődési rendszer meghatározó jelentőségét az ember személyiségfejlődésében.

A *kötődési igény* gyermekben és szülőben (sőt még a nagyszülőknél is) átütő erejű ösztönös késztetésként jelenik meg. Ez a kötődési igény *erősebb a szexuális ösztön erejénél*. Nem valószínű, hogy bármilyen ideológiával kiirtható vagy elnyomható. Ha nem sikerült ezt megtenni évszázadok alatt a szexualitással, akkor ezzel sem sikerülhet. Lehet, hogy a család mai formája megváltozik, de eléggé biztosak lehetünk abban, hogy *az embernek mindig szüksége lesz* olyan együttélési formá(k)ra, amely(ek)ben ez a kötődési igény kielégíthető. Teljesen alaptalan ennek a felszámolásától félni (pláne, hogy ilyet nem is akar tenni senki), és a genderszemlélet következményeként falanszterszerű állami gyermekneveldeket vizionálni.

Az emberi kultúrák rendje

Etnográfus és kulturális antropológus kutatók a *női-férfi szerepkészletek és szerepviszonyok* sokszínű, *széles tárházát* találták a különböző kultúrákban. A szülő-gyermek kötődést biztosító szokásokon kívül ezekben sem lehet túl sok, a természet rendjét megvilágító invariáns mintázatot kimutatni. A 15. századig a Föld népességének nagy része *matriarchális társadalmakban* élt. A ma létező matriarchális társadalmakban a nemi szerepeltvárások csaknem tükörképei a patriarchális társadalmakban megszokottaknak. Női istenségekben hisznek, nők vezetnek a kisebb közösségeket, és a nők kezében vannak a társadalmi döntéshozó, irányító és a papi jellegű funkciók is. Jól bírja ezt női agyuk, miközben reprodukív funkcióikat is betöltik, és az általuk irányított társadalmak is jól működnek. Semmi nem szól amellett, hogy kizárólag a patriarchális szerepviszonyok képviselnék a természet rendjét.

Az emberi homoszexualitás nagy valószínűséggel egyidős az emberiséggel. Őskori és ókori leletek, művészi alkotások utalnak rá.

Murdoch etnográfiai atlaszában 4000 egykori és mai társadalom jellemzőit gyűjtötte össze, és a homoszexualitás megítélésére is kitér. Az atlaszban szereplő társadalmak 60%-a intézményesen is elfogadja a homoszexualitást, további 30%-a tolerálja, és *csak 10%-uk* utasítja el és tiltja. A vallások közül csak a 3 bibliai vallás (zsidó, keresztény, muszlim) tiltja, a többi vallás, a másik két világvallást is belevéve, nem.

Több ókori kultúrában elfogadott volt a homoszexualitás. A régi görögöknél a homoszexuális szerelmet és kapcsolatot magasabb rendűnek tartották a heteroszexuálisnál, mert úgy gondolták, hogy több benne a szellemi és baráti összetevő.

Számos *természeti népet* ismerünk, ahol több nemet különböztetnek meg, és elfogadják az azonos neműek házasságát. Az óslakos *amerikai indián törzsek 5 nemet különböztettek meg*: a férfiakon és nőkön kívül a férfias nőket, a nőies férfiakat és a kettős neműeket. A ritka nemeket különös tisztelet övezte, mert felfogásuk szerint ők *két lelket és kettős áldást kaptak a világ teremtető szellemétől*, ezért „kettős lelkűeknek” is hívták őket. A kettős neműek értékét az is növelte, hogy ők mindkét nem munkáit el tudták látni, ezért szerencsének számított, ha egy családnak ilyen tagja volt. A nőies férfiak és férfias nők (ezek felelnek meg a mai transzneműeknek) a másik nem munkáit végezték, ezért (is) gyakran (nem mindig) azonos neműekkel kötöttek házasságot. A keresztény hódítók rákényszerítették őket, hogy térjenek át a keresztény házassági szokásokra. Azok közül, akik nem voltak erre képesek, sokan öngyilkosok lettek.

A Biblia üzenete

„Isten az embert férfiként és nőként...”

Igen, a világot meg 6 nap alatt teremtette, de e téren ma már mindenki elfogadja az újabb keletű ismereteket. Sok más – kezdetben a Bibliával ellentétesnek gondolt és üldözött – tudományos eredményt is elfogadott később az Egyház. A Biblia sok mindenről nem beszél (például arról sem, hogy a Föld gömbölyű), és nem is várható tőle, hogy meghaladja keletkezési korának világképét és tudományos ismereteit. Abból, hogy nem tér ki a nemi identitás és irányultság szubjektív élményére és ennek változataira, még nem következik, hogy ma ezekkel a létező jelenségekkel nem szükséges foglalkozni, vagy hogy a téma kutatása a Biblia szellemével ellentétes lenne.

Megválaszolandó kérdések

Ha az embert úgy általában Isten teremtette, akkor a minden kultúrában létező transzszexuális és homoszexuális embereket ki? És a biológiai interszexuálisokat?

Ha a keresztény Isten mint „atya”, férfi – akkor a nőt kinek a képmására teremtette? Ha nem nélküli lény, vagy mindkét nemet magába foglalja – akkor hogyan értelmezzük az istenképmásítást?

A homoszexualitás megítélése a Bibliában

Azok a szöveghelyek, amelyeket a homoszexualitást elutasító szemlélet igazolásaként szoktak idézni, más elemzők szerint *nem vonatkoztathatók* sem a kölcsönös vonzalmon alapuló homoszexuális párkapcsolatokra, sem a homoszexuális irányultságra. Azzal érvelnek, hogy ezek a kitételek vagy az akkoriban gyakorlott (valamilyen pogány) vallási szertartás részét képező rituális homoszexuális viselkedésre vagy a másokat megalázó homoszexuális erőszakra vonatkoznak (Szodoma). Homoszexuális irányultságról a Biblia nem beszél (ami érthető, mivel nem is használták abban a korban ezt a fogalmat, sőt egészen a 18. századig sikerült a témát szőnyeg alá söpörve tartani), lehet viszont találni benne férfiak közötti gyöngéd kapcsolatot pozitívan ábrázoló részeket. Az evangéliumokban nincs semmilyen homoszexuális viselkedésre utaló kitétel, Jézus nem foglalkozik ezzel (talán nem találta fontosnak).

A fenti példák is mutatják, hogy sokszor csak válogatás és értelmezés kérdése, hogy ki mire és minek az ellenkezőjére talál konkrét bizonyítékokat a Bibliában (sok olyan viselkedési elvárás is szerepel benne, amelyet ma senkinek sem jutna eszébe betartani, sőt olyan is, mint a „Ne vond meg a vesszőt a te fiaidtól” szabály, amely már hál’Istennek törvényi tiltás alá esik). Az értelmezési nehézségeket és tévedéseket az esetleges hibás fordítások és a keletkezési kor és hely jellemzőinek figyelmen kívül hagyása is elősegítik. Lehet, hogy aki csak a konkrétumok között keresgél, nem látja a fától az erdőt, és könnyen elvész a rengetegben. Lehet, hogy többre megyünk, ha a Biblia lényegi üzenetét használjuk iránymutatóként, amely pedig minden értelmezés szerint a *szeretet parancsa*.

B E L S Ő E L L E N T M O N D Á S O K

A keresztényi indíttatású genderellenes írások hangsúlyozzák, hogy alapvetően támogatják a nők egyenjogúságát, és mint minden emberhez, a szexuális és nemi kisebbségek tagjaihoz is *szeretettel* viszonyulnak – *csak hogy minden további szavuk ellentmond ennek*.

A fennálló, általuk védett patriarchális szerepviszonyok között nehéz elképzelni a nők egyenjogúságát. Szép gondolat a *hagyományos női tevékenységek felértékelése*, de ezt éppen a patriarchális viszonyok akadályozzák. Ha nem így lenne, akkor le sem értékelték volna.

A *homoszexuálisokkal és a transzneműekkel* valami ilyesmit közölnek ezek az írások: embernek tartunk és szeretünk téged, de azért *ne nagyon kelljen találkozniuk veled!* Ne essék rólad szó az iskolákban, ne szerepelj filmekben, plakátokon! Egyenjogúnak tekintünk, de azért *ne akarj másokhoz hasonló jogokat!* Ne élj szexuális életet! Ha mégis, akkor tedd titokban, ne akarj házasságban vagy más, jogilag elismert életközösségben élni! Ha keresztény vagy, élj tehát bűnben, hitünk tanítása szerint! Kizárva a keresztény közösségekből, elzárva az oltáriszentségtől, amelyet bűnősként nem vehetsz magadhoz. Bár fontos nekünk a gyermeknevelés, te ne akarj ilyet, mert nem tartunk rá alkalmasnak, sőt ártalmasnak tartunk! Inkább sínylődjenek a szülő nélküli és a családból kiemelt gyermekek állami gondozásban, mert még az is jobb nekik. Ne akarj örökölni párod halála után, a személyes veszteség mellett veszítsd csak el a lakhatásodat is! Elismerjük, hogy a kereszténység eddig „nem mindig bánt jól a homoszexuálisokkal” (milyen finom kifejezés ez törvényes gyilkolásukra, közösségi kitaszításukra és túlvilági „kárhozatra” ítélésükre), de most majd jól fog. Ennyire.

Legfőbb érvük a homoszexuálisok diszkriminálása mellett az, hogy *nem vesznek részt a biológiai reprodukcióban*. Ezen az alapon alacsonyabb rendű állampolgároknak lehetne tekinteni az aszexuálisokat, a szerzeteseket, a cölibátusban élőket, a meddőket, a magányosokat és a bármely okból utód nélkül maradt embereket is.

Rendkívül érzéketlenek e kisebbségek szenvedéseivel szemben. Sőt akad olyan, aki azt is *nehezményezi*, hogy a *genderszemélet a nemi és szexuális kisebbségeket „áldozatokként” állítja be*. Vagy semmit nem tudnak e kisebbségek szenvedéseiről, vagy éppen ideológiai nézeteik szorítják teljes elfojtásba természetes emberi együttérző képességüket. Nem látják, hogy éppen az általuk képviselt szemlélet és a vele járó *kollektív empátiahiány* áldozatai az érintettek.

S A J Á T V É L E M É N Y

Minden szélsőség kitermeli ellenszélsőségét. Nem lehet csodálni, ha a nőkkel és a szexuális kisebbségekkel szembeni sok évszázados kegyetlen bánásmód felszámolása ilyen melléktermékeket is magával hozott és hoz. A rég esedékes munkát mégis el kell végezni; az egyenrangú viszonyok kialakításához a jogok törvényi biztosítása mellett az akadálymentesítés, így a szemléletváltozás, ismeretterjesztés is hozzá tartozik. Ebben a folyamatban nemcsak minden jó ötletnek, hanem minden jó szándékú vitának és kritikának is helye lehet. A *tárgyi tévedésektől hemzsegő, tendeciózus* közlemények azonban nem alkalmasak sem az érdemi vitára, sem a

genderszemlélet szélsőségeivel szembeni küzdelemre. Alkalmasak lehetnek viszont ijesztgetésre, megfélemlítésre, bünbakképzésre, ellenségkép-faragásra.

Keresztény elvekre hivatkozva támadnak nézeteket és embereket, miközben kevés nyomát lehet találni bennük a keresztényi szeretetnek. Tényként kezelik a régi emberkép és viszonyulásmód Istentől származtatott örökkévalóságát, így minden változás, sőt még a valóság kutatása is a természet rendjének megsértését és a keresztény erkölcs felszámolását jelenti számukra. Szerintem közelebb áll az igazsághoz ennek az ellenkezője: a kereszténység zárta ki természet-felfogásából azokat a mindig is létező és a természet részét képező emberi jelenségeket, amelyeket a genderszemlélet most megpróbál visszailleszteni. A természetes emberi sokszínűség felmutatásával és integrálásával nem szegényebbé, hanem teljesebbé válik az ember világa. Ahogyan a nők részvétele is helyettesíthetetlen plusz értékekkel gazdagítja a művészetet, tudományt és az általuk betöltött szerepek által a társadalmat, úgy a nemi és szexuális kisebbségek hozzájárulása is pótolhatatlan hozzáadott értékeket jelent. Ezt a természeti népek mindig is tudták, csak a természettől elszakadt ember felejtette el, vallási elvekre hivatkozva. Minden mű magán viseli alkotója személyiségét, amelyhez szexualitása és nemi identitása is hozzá tartozik. Michelangelo és Leonardo lenyűgöző testábrázolása vagy Schubert sajátosan finom zenei érzelmkifejezése nem független valószínűsíthető homoszexuális orientációjuk által színezett személyiségüktől. *A nemi kisebbségek tagjai is „egyedüli példányok”, nemi identitásukkal és szexualitásukkal együtt; így van rájuk szüksége a világnak, és így kell helyet kapniuk benne.* A felebarátok közül kirekesztett embertársak visszafogadásával nemhogy sérülnének, inkább megvalósulnak végre a szeretet törvényére épülő keresztény etika irányelvei.

A „keresztény szellemiségű” genderellenesek nem érvelnek, hanem kinyilatkoztatnak, nem is az Egyházra, hanem egyenesen Istenre hivatkozva. Érthetetlen: honnan ismerik ilyen pontosan a hitük szerinti Isten akarátát? Miből gondolják, hogy a Föld túlnépesedésének idején is megragadt volna a „szaporodjatok és sokasodjatok” elvnel mint mindenek feletti jelszónál (hiszen a Föld már „betelt”)? Miért látják és láttatják Istenüket olyan perverz mód kegyetlennek, hogy ártatlanokat büntet olyasmért, amiről nem tehetnek és amivel nem is ártanak senkinek?

Szerintem történelmi szerepet tölthetne be a mai Egyház, ha múltjával szakítva visszavezetné híveit a Biblia igazi üzenetéhez. Nem a genderkutatásoktól kell féltene a befolyását, hanem attól, ha ezt nem tudja meglépni. Nem lehet feladata tudományos kutatások és nézetek értékének és hitelességének megítélése, tévedéseit majd a tudomány korigálja. Miként a szenvedőkkel és kitaszítottakkal általában, nem lehet más dolga a szexuális és nemi kisebbségekkel sem, mint hogy melléjük és a szeretet pártjára álljon.

HERGELL MÓNICA
mentálhigiénés szakember

A szégyen mint betegítő érzelem*

B E V E Z E T É S

„Abortusztúlélő vagyok” – kezdi történetét kliensem. Aztán így folytatja:

Mielőtt ezt megtudtam, csak annyit érzékelttem a világból, hogy a nagyszüleim nem szerettek. Úgy érezték: megszületésemmel én tettem tönkre az anyukám, vagyis az ő lányuk életét. Ezért kitagadtak az örökségemből is. A szüleim alkoholisták lettek, elváltak, és valójában nem is ismertem őket. Anyámnak nem kelletttem. Később nevelőanyám, apám második felesége – amikor részeg volt – mindig a szememre hányta, hogy én tettem tönkre az életét. Tizennyolc évesen az utcára kerültem. Tehát két és fél szülőt elveszítettem – mert vagyok.

Emlékszem apukám öngyilkossági kísérletére, a szomorúságára az esküvőmön, részeg öntudatlanságaira, magányára és haldoklására és a bennem elhatalmasodó önvádra, hogy mindez miattam van így; emlékszem anyukám zárkózottságára és megközelíthetlenségére, amely bennem a visszautasítottság érzését alapozta meg.

Azután jöttek az egyetemi évek, a szerelem, házasság, gyerekek, munkanélküliség... Szorongások, hogy értéktelen és felesleges vagyok. Nyolc évig nem volt munkahe-lyem, és nem tudtam elfogadható érveket megfogalmazni, csak azt, hogy nincs rám szüksége a világnak. Alapvetően fölösleges és selejtes vagyok. Én vagyok a hibás mindenért!

Ezzel az őszinte, mély önkítárulkozással a lelkigondozói folyamat olyan fázisába jutottunk, amely nagyon ritka. Mert a szégyenről nem beszélünk nyíltan – éppen azért, mert szégyell-jük.

Pedig a szégyen természetes, szükséges, sőt egészséges érzés, amely azonban belsővé válva romboló identitássá fejlődhet. Ha életünk a szégyen uralma alá kerül, az mérgező folyama-tokat indít el, mentális zavarok kialakulásához vezethet. Így válik megbetegítő érzemmé. A szégyennel átitatott ember az önmagáról kialakított kép alapján rossznak, gyengének, ala-csonyabb rendűnek, nem szerethetőnek érzi magát, ami rejtőzködést, bujkálást eredményez, ugyanakkor kiváltja az elfogadás utáni mély vágyakozást is.

Fontos kérdés, hogy hol található és hogyan ragadható meg az a gyógyító erő, amely képes a szégyen sötét mélységeiben élő embert kiszabadítani, visszaadni emberi méltóságát, amely a helyes Isten-ismereten és énképen alapszik.

* Előadás formájában elhangzott a Pünkösdi Teológiai Főiskola által szervezett szakmai napon, 2018. május 19-én a pestszentlőrinci Agapé Gyülekezetben.

A SOKRÉTEGŰ SZÉGYEN

A szégyen kutatásának pszichológiai gyökerei

A szégyenérzetet sokáig nem tekintették önmagában meghatározható, más érzelmektől elkülönítetten kezelendő kutatási témának a pszichológia tudományában. Bár Freud korai pszichoanalitikai elméleteiben különböző nézőpontokból vizsgálta ezt az érzelmet (*gátlásnak* nevezte a nemiséggel és az ösztönökkel szemben, vagy érzésként és *érzelmi élményként* kezelte), de nem állt érdeklődése középpontjában.

Freud érdeklődése a nárcizmus iránt a szégyen bővebb tanulmányázásához is vezethetett volna, mert az e témáról írott tanulmánya szól először az *ego* eszményképről, az önbecsülésről és a kisebbségi érzésekről. Ő azonban nem dolgozta ki ezeket a témákat, hanem továbblépett az ismert büntudat és Ödipusz-komplexus elméletéhez.¹

Miért hagyták a pszichológusok figyelmen kívül a szégyenérzet témáját? Morrison szerint ennek egyik oka a szégyenérzet *fertőző* jellege, amely a terapeuta és a páciens kapcsolatában jelenik meg. A szégyenérzetet csak úgy lehet megtapasztalni valaki másban, hogy felidéződnek, sőt újra élni kezdenek a saját szégyenélmények. „A másik ember szégyenkezése ugyanakkor felidézi a *mi* kudarc-, kisebbségi és alkalmatlanság-érzéseinket. A szégyenkezés szégyenkezést szül, csakhogy most már egymás között.”² Morrison szerint a szégyenérzetet azért nehéz kezelni, mert nehéz felismerni – hiszen inkább a harag, a megvetés, a depresszió, az elutasítás és a felsőbbrendűség álcája alá rejtőzik. A terapeuták ezeket a maszkokat kezelik, és nem a mögöttük megbúvó szégyent.

A szégyen témáját feldolgozó publikációk zöme az elmúlt húsz évben jelent meg. „Helen Block Lewis az első pszichoanalitikusok egyike, aki bővebben írt a szégyenkezésről, úgy vélte, hogy a kezelések során figyelmen kívül hagyott (*»elkerült szégyenérzet«*) szégyenérzet a pszichoterápiában előforduló kudarcok egyik legfontosabb oka.” Nagy hatású könyve 1971-ben jelent meg angol nyelven.

A *Psychiatria Hungarica* című szakfolyóiratban megjelenő cikkében Vizin Gabriella és Unoka Zsolt a téma elhanyagolásának okát részben a szégyen és büntudat fogalmának összemosisában látja. Ez a fogalmi bizonytalanság lehetetlenné teszi a szégyen definiálását, magát a témát pedig a tudományos kutatás számára megközelíthetlenné. A szégyen csupán tünetként jelenik meg néhány kórképben, például szociális fóbiában a megalázó helyzetbe kerüléstől való félelemként. „Az elmúlt tíz évben a szerzők revideálták szemléletüket a szégyennel kapcsolatban. Az ebben a periódusban napvilágot látott publikációk zöme a szégyenre mint központi elemre hívja fel a figyelmet különböző mentális zavarok kialakulásában.”³ Az utóbbi időben több tanulmány és könyv is született a szégyen terápiás feldolgozásának lehetőségeiről.

1 MORRISON, L. Andrew, *A szégyenkezés – okok, tünetek, gyógymódok* [h. n.], Fiesta és Saxum Kft., 2000, 21.

2 Uo.

3 VIZIN Gabriella–UNOKA Zsolt, A szégyen szerepe a mentális zavarok kialakulásában, *Psychiatria Hungarica*, 29(2014)/1, 15.

A szégyenérzet kialakulásának kulturális és társadalmi forrásai

Heller Ágnes⁴ szerint a szégyen affektus, amely az ember minden egészséges egyedében jelen van, és mindig az egyénen kívül álló dolog váltja ki. A kiváltó okok igen különbözők lehetnek, ám mindegyikük világunk, környezetünk elvárásait testesíti meg. Általánosan az mondhatjuk, hogy azt szégyelljük, amit az adott kultúra szégyellnivalónak tart – írja Szilágyi Ákos *Szégyen és gyalázat*⁵ című cikkében. Vallások, korok, civilizációk akár teljesen ellentétes cselekedeteket, viselkedési és gondolkodásmódokat, jellemvonásokat tekintenek szégyenletesnek. „A szégyenkezés tisztán személyes, szubjektív reakció, bizonyos élmények mégis megjósolhatóan kiválthatják. Ezeknél az élményeknél a szégyent kiváltó magán- és nyilvános okok átszövik egymást, és mindkettőt figyelembe kell vennünk, ha meg akarunk birkózni szégyenünkkel.”⁶

A gyermekkorban elszenvedett szexuális zaklatások, a korunk szépségideáljának való megfelelni akarásból fakadó táplálkozási rendellenességek, alkohol- és kábítószer-függőség, öregedés, szegénység, testi fogyatékoság – mindezek olyan élmények, betegségek, amelyekben a magán- és a nyilvános szégyen száalai összekötődnek.

Manapság például, legalábbis a *sikeresség ethoszára* épülő globális piaci kultúrában az öregség, a túlsúlyosság, a betegség, a halál mint a test látnivaló kudarcai, mint lehangoló, kellemetlen, nyugtalanító, rút látványosságok kifejezetten szégyellnivalók, s mint ilyenek, arra vannak ítélve, hogy elkendőzzék, elfüggönyözzék őket a szemek elől, eltüntessék a tömegkultúra látvány- és élményvalóságából.⁷

Mindezeknek az eltüntetésére vagy megszüntetésére készítenek a piaci kultúra szereplői is szolgáltatásaikat, termékeik reklámozásával. A lelkipálcázói folyamatban a szégyen forrásának a keresésében és felismerésében szükséges meglátni, hogy a társadalmi és személyes nehézségek hogyan szövik át egymást.

A S Z É G Y E N É R Z E T B I B L I A I É S P S Z I C H O L Ó G I A I É R T E L M E Z É S E

Biblikus megközelítés. Honnan ered a szégyen?

A Szentírás az első emberpár bűnbeeséséről úgy számol be, hogy miután szakítottak és ettek a Teremtő által tiltott jó és rossz tudásának a fájáról:

4 HELLER Ágnes, A trauma szégyene, a szégyen traumája, *Múlt és Jövő*, 17(2006)/2, 7.

5 SZILÁGYI Ákos, Szégyen és gyalázat, 2000. *Irodalmi és társadalmi havi lap*, 19(2007)/10, 3.

6 MORRISON, i. m., 101.

7 SZILÁGYI, i. m., 3.

...megnyílt mindkettőjük szeme, és észrevették, hogy mezítelenek. Ezért fügefaleveleket fűztek össze, és ágyékkötőket készítettek maguknak. Amikor azonban meghallották az Úristen hangját, amint szellős alkonyatkor járt-kelt a kertben, elrejtőzött az ember és felesége az Úristen előtt a kert fái közé (1Móz 3,7-8).⁸

A fa gyümölcséből való szakítás tilalma nem egyfajta intellektuális tudás megszerzését tiltotta, hanem az ember istenképűségének a megőrzését kívánta szolgálni. A kígyó csábítására az ember *egészen* olyanná akart válni, mint az Isten. A problémát nem ez a vágyuk okozta, hiszen a Teremtő maga alkotta őket a saját képére, és azt tervezte, hogy hozzá hasonlók legyenek. Csakhogy a kígyó által kínált hasonlatosság lényegesen különbözött az Isten által ajándékozott hasonlatosságtól. „Ahelyett, hogy a Teremtő által megszabott rendbe beilleszkedve megélnék istenképűségüket, abban akarnak Istenhez hasonlóvá válni, hogy maguk szabják meg a világban a rendet.”⁹ Aki eszik a fa gyümölcséből, ő maga mondja meg, mi a jó és mi a rossz. Más szóval, saját értékítélete alapján azt tartja jónak, ami számára jó, előnyös, hasznos, tekintet nélkül arra, hogy mi illik bele Isten rendjébe. „A fáról való szakítás nem pusztán a tudat számára hozott döntő változást, hanem az emberi lélek érzelmi mélyrétegeit is meghatározó módon rendezte át azzal, hogy megjelent az ember számára legborzalmasabb érzés: a szégyen.”¹⁰

Az engedetlenség következménye a bűntudat is, de a szégyen nem keverhető össze a bűntudattal. Az elrendezetlen, meg nem vallott bűn rejtegetése miatt kialakulhat a szégyenérzet, de attól teljesen függetlenül is meghatározója lehet az ember életérzésének. A szégyen pszichológiai értelmezésének elemzésekor össze fogom hasonlítani a két fogalmat, egyelőre a szégyen bibliai gyökereit vizsgálom.

Az ember kapcsolatra, kapcsolatért teremtetett lény. Az első emberpár lelki életébe a szégyen megjelenése olyan alapvető változást hozott, amelynek következtében kapcsolódási képességük rendült meg önmaguk, társuk és Teremtőjük felé. Felfedezték, hogy mezítelenek. A bűn eset előtt is mezítelenek voltak, de nem szégyellték magukat (1Móz 2,25). Ami a gyermeki ártatlanság korában természetes volt, az a más szemmel néző ember előtt szégyellni és eltakarni való lett. Mit jelent a mezítelenség? A mezítelenség valódi énünk felvállalása. „A mezítelenség a nyílt, őszinte leplezetlenség ösképe [...], ilyenformán a teljességet, önmaga elfogadását jelenti, az őszinteséget és az intimitást jelentő közösség zavartalan megélésének szimbóluma, amely az embert jellemezte önmaga, embertársa és Istene felé való kapcsolatában egyaránt.”¹¹ A mezítelenség a bűnbeesés óta takargatni való jelenség. Mitől, hogyan vált azzá? Az ember részéről, a kígyó csábítása során, felmerült az Istennel szembeni bizalmatlanság, gyanakvás gondolata. Csakugyan minden jót megoszt velünk a kert Ura? Amikor pedig ettek a tiltott fa gyümölcséből, hirtelen felismerték, hogy a leplezetlen, őszinte kapcsolat megsebződött: Isten és ember között, de egymás között is törés keletkezett. Rájöttek: nem istenek, hogy nem töké-

8 A bibliai idézetek forrása: *Biblia*, Bp., Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2005.

9 KUSTÁR Zoltán, Mózes első könyve (Genézis), in PECSUK Ottó, *Bibliaismereti kézikönyv*, Bp., Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2004, 55.

10 BOLYKI László, *Kegyelem és kalmárszellem*, Bp., Álomgyár, 2013, 148.

11 *I. m.*, 149.

letesek, hogy van bennük/rajtuk valami, amit ha Isten meglát, érdemtelenné válnak a Vele való kapcsolatra. Amikor a bűnbeesett ember észrevette a sebet, amelyet az engedetlenség bűne ejtett rajta, eltakarta azt, eltakarta magát, elbújt, elrejtőzött az Isten elől, azaz szégyellte magát. A szégyenérzetet átélő ember alapvető jellemvonása az elrejtőzés, valódi önmagának elutasítása, a valóság eltakarása, letagadása. Mindezek az elhárító mechanizmusok abban segítik, hogy egyensúlyban maradjon, elfogadhatónak érezhesse magát – saját magát védi, rejtegeti saját magától. Az első emberpár félni kezdett attól, hogy ezután már nem találkozhat az Istennel, mert így már nem elfogadható, nem szerethető. Ezért ki „kellett” találniuk, milyenné váljanak, hogyan tehetnék magukat újra alkalmassá a kapcsolatra. A szégyen éppen azt égeti bele a lélek mélyrétegeibe, hogy az érintett ember aljas, elfogadhatatlan, méltatlan arra, hogy úgy szeresse, ahogy van. Ahhoz, hogy létrejöhessen a kapcsolat, sebezhetőségünket el kell fogadnunk, azaz engednünk kell, hogy láthassanak minket, igazi valóságunkban. Ha az ember az Istentől elkülönített élet mellett dönt, a maga „hasonlatosságára” olyan hamis ént alakít ki, amilyenné válni szeretne. Ezzel mintegy tompítani próbálja rossz érzéseit, a szégyent.

A hamis én létrejöttét annak köszönhetjük, hogy megpróbáltunk valamit ellopni Istentől, amit semmi értelme nem volt ellopnunk... Többet akarunk az Isten által felajánlott mindennél, és végül a semminél is kevesebbel kell beérnünk. Istent elmozdítjuk a helyéről, hogy önmagunk istenévé váljunk. Így születik meg hamis énünk.¹²

A hamis én vallási buzgóságba, sikerekbe, nagy teljesítményekbe hajtja az embert, mint aki az erőfeszítései révén akar tökéletességre jutni. A valóságban éppen ezek ássák alá a szabadságot, megfosztanak az elégedettségtől, a hálától és az örömtől. A hamis én és az igazi én közötti szakadék a szégyenkezés melegágya. A Biblia értelmezésében tehát a szégyen nem más, mint a bűn mérgező gáza, „az átöröklött bűn érzelmi lenyomata”¹³. Olyan mélyen gyökerezik, hogy sokszor felismerni is lehetetlen. Ez esetben nem erkölcsi dimenziókban megragadható fogalom, hanem – ahogyan Bolyki nevezi – spirituális seb. E sebek gyógyulásához egyetlen út vezet: a sebeztség és sebezhetőség elfogadása és az előle való menekülés abbahagyása, tökéletlenségünk felvállalása.

Az Ószövetség üzenete szerint azok szégyenülnek meg, azoknak kell szégyellniük magukat, akik nem akarnak kapcsolatban lenni az élő Istennel, akik gyűlölik őt, akik bálványokat imádnak, akik elfordulnak tőle. Nem szégyenülnek meg azok, akik benne bíznak, akik hozzá menekülnek, akik megbánják engedetlenségüket, mert nem a bálványokhoz, azaz a hamis énhez, hamis istenképüséghez kívánnak igazodni. Megszégyenülni tehát csak Isten előtt lehet, minden más megszégyenítő hatalom érvénytelen, hiszen azokat éri gyalázat, akik az ő népét megalázzák.

Az Újszövetségben Jézus szenvedése és halála a kereszten utánoszthatatlan és megismételhetetlen példája a sebezhetőség, a kiszolgáltatottság, a gyengeség felvállalásának. Az ő látványá-

12 BENNER, G. David, *Az önismeret ajándéka*, Bp., Harmat, 2014, 89.

13 BOLYKI, i. m., 157.

nak szégyene a világ hatalmának végső legyőzését és Isten igazságának végső megdicsőülését jelentette. „...Aki az előtte levő öröm helyett – a gyalázattal nem törődve – vállalta a keresztet, és az Isten trónjának a jobbára ült” (Zsid 12,2b→). Ami az emberek szemében gyalázat volt, abban jelent meg az Isten ereje, azzal mutatta meg Jézus az Atya szeretetét. Mert Isten igazsága az, hogy ő szereti az embert, úgy, ahogy van. Isten előtt nem számít semmilyen emberi kudarc, sikertelenség, aki rá tudja bízni magát erre a feltétel nélküli szeretetre, aki nem takargatja vétkeit és sebeit, az szabadulást és gyógyulást talál, és el tudja fogadni önmagát. Felismeri istenképességét, és ennek tükrében értékesnek és egyedinek látja magát, azaz nincs szégyellnivalója.

Lukács evangéliumában a farizeus házában megjelenő bűnös asszony – felvállalva bűnét és szégyenét az előkelő emberek társaságában, mert kapcsolatba akar lépni a Mesterrel – könnyeivel öntözi Jézus lábát, és megkeni drága kenettel. Jézus őt bocsátja el békeességgel, míg Simon, a házigazda külső szemlélőként van jelen. Nem kapcsolódik vendégéhez még a kor kulturális szokásainak betartásával sem (vendég lábának megmosása, csókkal köszöntése, fejének megkenése), és önmagáról alkotott hamis, önelégült énképe miatt nem ismeri fel az előtte álló Jézusban a bűnbocsátó, szégyent törölő, az emberrel kapcsolatra vágyó Istent.

Pál apostol a korinthusiakhoz írt levelében a vele szemben megfogalmazott kritikákra azért tud megbántottság, harag nélkül, nyíltan reagálni, mert nincs takargatni valója. Így fogalmaz: „...lemondunk a szégyen takargatásáról,” az újabb fordítás szerint „elvetjük a szégyenletes, titkos bűnöket”. Az apostol felvállalja, hogy az ő „és munkatársai életében sok gyalázat van ugyan, de legalább őszintén feltárják.”¹⁴ Ha volt miért szégyenkeznie Pálnak, azt már rég nyíltan megvallotta, halát adva Krisztus Jézusnak, aki mégis megbízhatónak tartotta őt. A Timóteushoz írt első levelében így ír erről: „Jóllehet előbb őt káromló, az ővét üldöző és erőszakos ember voltam, mégis irgalmat nyertem” (1Tim 1,12–13). Nem titkolja tehát keresztényüldöző múltját, nem szégyelli testi gyengeségeit, felvállalja bűnös, emberi természetét, mert a Feltámadott Krisztussal való találkozása világosságra hozta, ki is ő maga és kicsoda Jézus. Az is nyilvánvalóvá vált, kivé teheti őt az Isten, mire rendelte az ő életét, kihez tartozik. Lelepleződött tehát hamis énje, aki hírnévre akart szert tenni azzal, hogy kiírtja a keresztényeket. „Amikor a damaszkuszi úton találkozott Krisztussal, rendkívüli tehetsége és buzgalma új irányt vett, és Saul nem a saját országát építette tovább, hanem Istenét.”¹⁵ Így talált rá valódi énjére, amelyet már nem kellett többé rejtegetnie. A *Rómaiakhoz* írott levélben elhangzott kijelentés alapján így foglalnám össze a szégyenről szóló bibliai látásomat: „Nincs tehát most már semmiféle kárhoztató ítélet azok ellen, akik a Krisztus Jézusban vannak” (Róm 8, 1a→).

A szégyen pszichológiai értelmezése

Honnan származik a szégyen? Milyen korán fejlődik ki? A természet vagy a nevelés eredménye – azaz velünk született vagy az interperszonális tapasztalatok következményeként alakul ki?

14 CSERHÁTI Sándor, *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele. Fordítás és magyarázat*, Bp., Luther Kiadó, 2009, 134.

15 BENNER, i. m., 87.

A pszichológiai szakirodalom az érzelmeket két nagy csoportra bontja: primer, azaz alapérzelmek és másodlagos, úgynevezett „önértékelési” érzelmek csoportjára. A primer és önértékelési érzelmek közötti különbséget elsősorban az alapérzelmek biológiai meghatározottsága jelenti. „Az elsődleges érzelmek a születést követő néhány hónapon belül megjelennek, míg a másodlagos érzelmek a második év végén, a harmadik év elején fejlődnek ki, és egy sor fejlett kognitív képesség meglétét igénylik.”¹⁶ Az elsődleges érzelmek a fizikai túlélést és a reprodukciót segítik, a másodlagos érzelmeknek a szociális, társadalmi megfelelésekre való felkészítésben van jelentőségük.

Melyik csoportba sorolható a szégyen? Silvan Tomkins kilenc primer érzelmet azonosít, ezek közé sorolja a szégyent. Az anya és a csecsemő interakciójának megfigyelésén alapuló tanulmányokat összegezve megállapította, hogy amikor a babáknak nem sikerült magukra vonniuk a szülő figyelmét, akkor összehúzódott testtel, lesütött szemmel reagáltak. Talán szégyenkeztek? Tomkins a csecsemők reakcióját, szégyenkezését mint neurológiai folyamatot írja le. Amikor az anya nem reagál, akkor megszakad a baba gyönyör-öröm idegi áramköre, ezt a fiziológiai csalódást a csecsemő saját „hibájának” következményeként éli meg. Ez vált ki olyan gesztusokat, arckifejezéseket, amelyek a felnőtt ember szégyenérzetének kifejezésével azonosíthatók. Tomkins szerint ezeken a megfigyeléseken alapuló tanulmányok „... azt mutatják, hogy a szégyenérzet mélyen bevéődött, hogy mindannyian kezdettől fogva ismerjük, így tehát alakító szerepe van életélményünkben.”¹⁷

Ha összevetem ezt a megállapítást a bibliai gondolkodás alapján definiált szégyenérzettel, vagyis azzal, hogy a szégyen „az átöröklött bűn érzelmi lenyomata”, akkor Tomkins megállapítása helyesnek mondható, vagyis az eredendő bűnnel együtt a szégyenérzet is lehet velünk született hajlam. Morrison is hasonlóképpen válaszol a kérdésre: „Valószínűleg a biológiának és a tapasztalásnak egyaránt része van benne.”¹⁸ Más értelmezések szerint:

A szégyen a másodlagos érzelmek csoportjába tartozik, mivel az alapérzelmekkel ellentétben nem vált ki sajátos, csakis rá jellemző fiziológiai, fizikai vagy viselkedésbeli reakciót, és nem is jár egyedi arckifejezéssel. A szégyen összetett érzelem, és nehezen választható el olyan egyéb másodlagos érzelmektől, mint például a büntudat.¹⁹

Akkor alakul ki, ha az egyén a saját értékrendje, szabályai, önmagával szembeni elvárásai, céljai tükrében, egy kognitív kiértékelési folyamatban negatívan értékeli cselekedeteit és önmagát. Ebben az értelemben az interperszonális tapasztalatok eredményeként létrejövő érzelmeként definiálható. A szégyennek vannak testi reakciókat is kiváltó jelei, pl. elpirulás, lehajtott fej, lesütött szem, ernyedt testtartás.

¹⁶ VIZIN-UNOKA, *i. m.*, 15.

¹⁷ MORRISON, *i. m.*, 77.

¹⁸ MORRISON, *i. m.*, 78.

¹⁹ NUCZ Eszter, A szégyen fogalma az individualista és a kollektivisták kultúrákban. Egy kognitív nyelvészeti megközelítés, *Pszichológia*, 31(2011)/3, 262.

A szegény lényegét tekintve olyan érzelem, amely feltételez valamilyen közönséget, amely előtt az egyén szégyenkezik. Ha csak ön maga előtt történik ez, akkor is felidéz magában másokat, akik rosszállással, szávalommal, megvetéssel néznek rá. A szegény elszigetel, elválaszt másoktól, befelé fordulásra, elrejtőzésre készítet. Jól illusztrálják ezt azok a kifejezések, amelyeket a szegény meghatározására használunk. Pl.: „A föld alá tudtam volna süllyedni!”, vagy: „Legszívesebben meghaltam volna!”

A szegény a negatív önértékelési érzelmek csoportjába tartozik, amely akkor jön létre, amikor az egyénnek meggyőződése, hogy van benne valami, ami rossz, selejtes, alacsonyabb rendű, mocskos vagy gyenge. „A szégyenérzet alapján véve gyűlölet önmagunk ellen, az ellen, amilyen gyűlöletesnek a saját szemünkkel látjuk magunkat – jóllehet ezt a látomást meghatározhatja, hogy elképzelésünk vagy hitünk szerint hogyan látnak minket mások.”²⁰

A szégyenérzet tehát az énkép torzulásából fakad. Ezt az a szakadék okozza, amely ideáljaink és önmagunkról alkotott hiedelmeink között tátong. A szégyennel teli ember azért gyűlöli önmagát, mert nem tud megfelelni annak a képnek, amilyennek látszani szeretne, vagy amiről úgy gondolja, hogy mások látni szeretnék. „Szeretnénk jobbak lenni, mint amilyenek vagyunk, de nem sikerül. A felismerés szégyennel tölt el, szeretnénk elrejtőzni, elkerülni az igazi kapcsolatokat, és csak azt az oldalunkat mutatni, amelyik jó benyomást kelthet.”²¹ Ez a törekvés formálja ki és működteti azt a hamis ént, amelynek bemutatására a későbbiekben térek majd ki.

A fejezet elején megfogalmazott kérdést illetően az eddigieket összegezve arra a következtésre jutottam, hogy a szégyenkezésre való hajlam velünk született, de a nevelés, a környezeti hatások befolyásolják, hogy a szégyenérzékenység milyen erősségűvé válik.

Az egészséges és a mérgező szegény

John Bradshaw más megközelítésben ugyan, de szintén velünk született érzésként is elemzi a szegényt. Azt mondja, a szégyennek két típusát különböztethetjük meg: a velünk született, egészséges és természetes szegényt, illetve a mérgező, romboló szegényt. Az egészséges szegény figyelmeztet korlátainkra, arra, hogy emberek vagyunk, hibázni fogunk, segítségre szorulunk. Ugyanakkor ez segít kialakítani azokat a határokat, amelyek között biztonságban mozoghatunk. A szegény tehát egyfajta biztonsági rendszerként működhet a határátlépésekkel szemben. Ennek az egészséges szégyenérzetnek önszervező, stabilizáló, énvédő funkciója van, megvédi az egyént a sérülésektől, visszaélésektől. Segít mérlegelni: egy kapcsolat fejlődése érdekében mennyire tudunk, merünk kitérőlni vagy éppen önmagunk védelme érdekében elhatárolódni másoktól. Az egészséges személyiség fejlődésében tehát a szégyenérzés az a „belső határ”, amely a személyiség belső magvát őrzi. Tomcsányi a szakirodalomra hivatkozva összegzi, hogy a szégyennek három olyan funkciója van, amely az egyén számára a túlélést biztosítja.

²⁰ MORRISON, i. m., 27.

²¹ CRABB, Lawrence, *Mélybenéző. Énünk és kapcsolataink gyógyulása*, Bp., Harmat, 1999, 32.

A szegény működhet először is mint szociális kohéziós erő, mivel érzékennyé teszi az egyéneket a többiek véleményére és érzéseire. Másodszor fontos szerepet játszhat a szexualitás szabályozásában. És harmadszor: a szegény elősegíti olyan egyéni és csoportos képességek és készségek kifejlődését, amelyek nélkül az egyén kiszolgáltatottá válik a csoporttagok megszégyenítő magatartásával szemben.²²

Bradshaw az egészséges szegény fejlődési fázisait elemzi csecsemőkortól időskorig, a csecsemőkori *félénkségtől kezdve a szabályok belsővé válásán át az intimtáshoz, a biztonságos kötődéshez szükséges egészséges szegény kialakulásáig*. „Az egészséges szegény elengedhetetlen alapja a spiritualitásnak.”²³

Ahogy a személyiség fejlődésében az egészséges szegény a különböző életszakaszokban más-más módon nyilvánul meg, ugyanúgy a mérgező szegény is a fejlődési fázisokban különböző hatások mentén rögzülhet és válhat megbetegítővé.

Hogyan válhat tehát az egészséges szegény, romboló identitássá? „Bármilyen emberi érzelmet internalizálhatunk, vagyis belsővé tehetünk, de ezt követően már nem érzelmként működik, hanem identitásunk részévé lesz.”²⁴ A belsővé válás folyamatát az elhanyagolás traumája – amely megakadályozza két ember közötti kötődést – a megbízhatatlan szerepmodellekkel való azonosulás, valamint az egymásra ható emlékek láncolata alapozza meg. A fájdalmas emlékek idővel összeadódnak, új élmények felerősítik a régieket, és a szegyenérzet az identitás meghatározó elemévé válik. Az előle való menekülés viszont szükségessé teszi a hamis én megteremtését, aminek következtében a valódi én elrejtőzik. A hamis én mindig mások fölé vagy alá rendeli magát, vagy túlteljesítő, tökéletességet hajszoló maximalizmusban, vagy alulteljesítő, önmagát vádló és megvető megnyilvánulásokban válik tetten érhetővé.

Szegény és/vagy büntudat

Két bibliai szereplő történetének összehasonlításával szeretném érzékeltetni a legfontosabb különbséget. Péterről és Júdásról van szó – mindketten elárulták Mesterüket. Júdás, akit az Ige a „kárhozat fiának” (Jn 17,12→) nevez, tudatosan hajtotta végre tettét, megtervezte és megbeszélte a főpapokkal a kivitelezés részleteit, megegyeztek a fizetségben. Jézus halála után Júdás megbánta tettét, visszavitte a pénzt, amelyhez vér tapadt. A gyötrő büntudat, valamint a főpapok visszautasító magatartása, megvető tekintete elől azonban többé már nem tudott menekülni, a szegény mérge eluralkodott rajta. Mivel nem hitte el, hogy Isten kegyelme még ennél a bűnnél is hatalmasabb, és adathat számára is bocsánat, nem találta meg a megbánás helyét. Elárulta a Mestert, alávaló gazembernek látta magát, és végzett az életével.

Péter – magát különbnek tartva tanítványtársainál – kétszer is erősen fogadkozik, hogy ő biztosan nem fogja megtagadni az Urat. „Ha mindenki meg is botránkozik, én akkor sem” (Mk 14,29–31). Még azon az éjszakán háromszor tagadja le, hogy ismeri Jézust, hogy őhozza tartozik. Pedig nem hatalommal bíró emberek azok az egyszerű asszonyok és szolgák, akik

22 TOMCSÁNYI Teodóra, Bűn, büntudat, szegény, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(2003)/1, 159.

23 BRADSHAW, John, *A mérgező szegény gyógyítása* [h.n.], Casparus, 2015, 45.

24 BRADSHAW, i. m., 2015, 59.

őt felismerik. A tagadás után a Mester tekintete találkozik Péterével – ez a tekintet leleplezi nagyképűségét és áruló tettét, ami büntudattal és szégyennel tölti el. De ez a szégyen nem mérgezheti meg őt, mert az Úr tekintete irgalmat, könyörületet sugároz, így Péter, azonnal otthagyva szégyenének helyszínét, keserves sírásra fakad a kegyelmes Isten előtt. Büntudata és bűnbánata bűnbocsánatot eredményez.

A szégyen diadala, hogy Júdás öngyilkos lett, amikor szembesült az árulásával, Péter apostol viszont bűnbánatra jutott – pedig mindketten elárulták Jézust. Júdás ezt élte át: „Elárultam a Mestert, tehát *aljas gazember vagyok*, pusztulnom kell.” Ez a szégyen halálos mérge. Péter pedig ezt: „Elárultam a Mestert, tehát *aljas, gazemberhez méltó dolgot tettem*.” Óriási a különbség!²⁵

A legfontosabb különbség tehát a szégyen és a büntudat között az, hogy a szégyen esetében a hangsúly az enre tevődik, a büntudatnál pedig a viselkedésre.

A büntudat és a szégyen életünk velejárói, egyaránt gyötrő, fájdalmas, nyugtalanító érzelmek. A hétköznapi életben a határátlépések, szabályszegések, kihágások – akár egy adott személyben, akár személyek között zajlanak – büntudatot, szégyenérzést válthatnak ki. Tomcsányi Teodóra, összegezve a témában közreadott szakirodalmat, úgy fogalmaz, hogy nem is az objektív tények határozzák meg azt, hogy a kettő közül melyik jelenik meg, hanem a személy működési módja, vagyis „önmagunk ezen élményekben játszott szerepe a döntő”. „Az egyén büntudata saját magában, sőt másokban is szégyent válthat ki, megsérti önbecsülését, megbontja a másokkal kialakított harmóniát, és ez izolációra vezet.”²⁶ Általában a büntudatot nagyobb eséllyel kíséri a jóvátételre irányuló próbálkozás, bűnvallomás, kiengesztelés vagy a kapcsolat helyreállításának szándéka. Ám feloldás lehet a büntudat alól a tagadás, az önfelmentés vagy a másik hibáztatása. Ez történt az első emberpár esetében is, amikor Isten kérdőre vonja őket a tiltott fa gyümölcseről való szakítás után. A férfi az asszonyra hárítja a felelősséget, az asszony pedig a kígyóra. De a büntudatot elfojtással is lehet csillapítani, ami az egész embert gúzsba kötheti. A szabadulás csak az igazság kimondásával nyerhető el. A körülményekre hivatkozó önfelmentés helyett az igazsággal való nyílt szembenézés, a bűnösség beismerése adja a gyógyulást.

A szégyenérzet kiváltódhat úgy, hogy az egyén hirtelen egy másik ember, egy tanú vagy nézőközönség tekintetének tárgyává válik, így mások ítéletére koncentrál, vagy önreflexió révén saját magára mint tárgyra tekint. Az én megfigyelő és megfigyelt részre szakad, ahol a megfigyelő az ént kicsinek, selejtesnek érzi, ez irracionális önértékeléshez vezet, destruktív hatású. A szégyen érzése ezért fájdalmasabb a büntudatnál. Az én egysége megmarad, ha büntudatot él át, a vele járó érzések, a megbánás, lelkiismeret-furdalás pedig elősegítik a kiengesztelést, növelik a jóvátétel vágyát.

Egy történettel szeretném szemléltetni, milyen pusztító ereje van annak, ha az ember úgy

25 BOLYKI, i. m, 148.

26 TOMCSÁNYI, i. m, 156.

érzi, egy másik ember állandó tekintetének és ítéletének tárgyává válik. Magdi apja szorgalmas munkára nevelte gyermekeit, kegyetlenül számon kérve rajtuk a legkisebb lazítást is. Magdi, ha néhány perc pihenésre volt szüksége – hogy apja meg ne lássa –, sokszor a kert végébe bújta el. Tizenéves korában egy családi fotón kiszúrta apja mindkét szemét – bár nem tudatosult benne –, így menekült az állandóan rá szegeződő tekintettől.

A két fogalomban a felelősség is másként jelenik meg. A büntudat érzése felelősséggel párosul, míg a szégyenérzet ettől függetlenül is jelentkezhet. Sőt előfordulhat, hogy a szégyent érző egyén a felelősséget az énen kívülre, másvalakire hárítja át. Az ellenséges érzések megjelenése is gyakoribb a szégyenre hajlamos egyéneknél, a düh, az ingerlékenység, a sértődékenység, a gyanakvás a büntudattal negatív korrelációban vannak.

Tomcsányi az empátiavizsgálatok eredményeinek alapján összeveti a szégyen és a büntudat empátiához való viszonyát is. Ezt úgy próbálták feltárni, hogy gyerekek és felnőttek személyes elbeszéléseit elemezték szégyen- és büntudatélményeik kapcsán. A másik személyre irányuló empátia a személyes büntudatélmények esetében inkább megnyilvánult, mint a szégyenélmények kapcsán.

Úgy tűnik tehát, hogy a szégyent és a büntudatot az empátia léte vagy hiánya különbözteti meg egymástól. Ennek lélektani magyarázata az, hogy a szégyen nyomorult érzése sok szempontból összeegyeztethetetlennek tűnik a másik emberre irányuló empátiareakciókkal. [...] A szégyen olyan fájdalmas élmény, amellyel a személyközi kihágásokkal vagy károkozással kapcsolatos helyzetekben hangsúlyos én-központúság jár együtt.²⁷

A büntudat viszont, mivel csak a bántó cselekedetre figyel és nem az egész énrre, el tudja kerülni az önmagukba torkolló káros folyamatokat, és hidat tud építeni a bajba juttatott emberrel az által, hogy kiemelődik a bántó cselekedet másik emberre vonatkozó következménye. Összefoglalva a két érzelm közötti legfőbb különbséget, megállapítható, hogy a szégyen az önértékelés konfliktusa, nem erkölcsi kérdés, nem kötődik konkrét esethez. Abban gyökerezik, amit legbelül hiszünk magunkról. Azt a hitet táplálja bennünk, hogy ha a körülöttünk élők ismernék rólunk a teljes, lesújtó igazságot, akkor biztosan nem lenne ember, aki képes volna elfogadni és szeretni bennünket.

A büntudat az elkövetett vétek morális értékelése, arra vonatkozik, amit tettünk vagy elmulasztottunk megtenni. Ranschburg megfogalmazása szerint „...büntudatot csak akkor érezhetek, ha észreveszem, hogy viselkedésem ellentmond egy olyan szabálynak, amit a magam számára érvényesnek fogadtam el”²⁸, továbbá: „...a szégyen nem erkölcsi érzés, hanem a csökkentértékűség élménye.”²⁹ A jövő szempontjából a szégyenérzetet megelő ember viselkedésére az elbújás, elrejtőzés lesz jellemző, míg a büntudatot átélő személy szabad akarata, ép lelki működése fennmarad, a jövő lehetőségei is nyitottak maradnak előtte.

27 TOMCSÁNYI, *i. m.*, 165.

28 RANSCHBURG Jenő, *Szeretet, erkölcs, autonómia*, Bp., Gondolat, 1984, 138.

29 RANSCHBURG, *i. m.*, 138.

A valódi és a hamis én

Az eddigiekben már használtam a hamis én fogalmát; fontosnak látom pontosabb meghatározását adni, illetve feltárni kialakulásának okát.

A humanisztikus pszichológia legmeghatározóbb alakja Carl Rogers, aki az interperszonális elméletek egyik fő képviselője. Személyiségelméletének központi fogalma az én vagy énfogalom, a *self*. Az énkép azoknak az észleléseknek, érzéseknek, értékeknek a mintázata, amelyeket az egyén kizárólagosan a sajátjának vél. Ez az én, a reális én foglalja magába a „mi vagyok én”, „ki vagyok én”, „mire vagyok képes” tudatát. Ezzel az énképpel összeegyeztethető módon szeretne minden ember viselkedni, és azokat az élményeket, amelyek ezt a képet túlságosan veszélyeztetik, kizárhatja tudatából. Mindazok a tapasztalatok, amelyek nem illenek bele az én fogalmába, szorongást váltanak ki és elzárkózásra készítenek, illetve szakadékot eredményeznek az én és a valóság között. Ezenkívül Rogers az ideális én vagy énídeál fogalmát is meghatározta; ez azokat a vágyakat tartalmazza, amelyeknek alapján kialakul az a személy, amilyennek az ember magát látni szeretné. Ha a reális én és az énídeál között nagy a különbség, az megakadályozza az ember kiteljesedésének lehetőségét.

Minél közelebb áll énídeálunk reális énünkhöz, annál kiteljesedettebbek és boldogabbak leszünk. Az ideális és a reális közötti túl nagy eltérés a boldogtalanság és elégedetlenség forrása. Kétfajta össze nem illés is létrejöhét tehát: egyfelől az énfogalom és a valóságészlelés, másfelől a reális én és az énídeál közötti.³⁰

Ha az össze nem illés tudatosul, akkor az egyén megváltoztathatja a viselkedését, hogy összhangba kerüljön az énképével, vagy következtelen viselkedése fényében módosíthatja énképét. Rogers szerint, ha a szülők részéről a gyermek iránt nem feltétel nélküli, pozitív elfogadás nyilvánul meg, az a gyermek énképének torzulásához vezethet. A gyermek énképét a szülők feltételekhez kötött pozitív elfogadása alakítja. „Például ha a szülők a tanulmányi sikereket értékelik, akkor a gyermek valószínűleg olyan énképet fog kialakítani, amely hangsúlyozza a kimagasló teljesítményt.”³¹ Ha nem sikerül megfelelnie a szülői elvárásoknak és a hatásukra önmagával szemben elvárt saját, magas követelményeinek, akkor juthat arra a következtetésre, hogy rossz, hogy szégyellnie kell magát, nem szerethető – vagyis módosítja énképét. De dönthet úgy is a szülői szeretet megtartása érdekében, hogy hatalmas erőfeszítéssel megfelel az elvárásoknak, megtagadja saját érzéseit, mások értékeit kényszeríti magára, így viszont mindinkább elveszíti kapcsolatát a valósággal, valóságos önmagával.

Ez az álarc, a hamis én, amely tehát úgy születik meg, hogy az egyén önmagának és környezetének is bizonyítani akarja, hogy olyan, amilyen lenni szeretne vagy amiről úgy hiszi, hogy lennie kellene. A hamis én legmélyén az a vágy él, hogy ez a kép ne sérüljön, ezáltal megmaradjon a környezettel való kapcsolat.

30 ATKINSON, Richard C.–HILGARD, Ernest, *Pszichológia*, Bp., Osiris Kiadó, 2005, 506.

31 PECK, David–WHITLOW, David, *Személyiségelméletek*, Bp., Gondolat, 1983, 47.

Hamis énünk arra épül, hogy túlságosan vonzódunk egy általunk különlegesnek tartott énképhez. Nem is az egyedi, különleges vonásokkal, hanem ezzel a vonzódással van a baj. [...]. Azt a kérdést kell föltennünk magunknak, hogy hajlandók vagyunk-e eltérni a magunkról kialakított képtől. Ha nem, akkor hamis énünk foglyaként fogunk élni.³²

A hamisság bibliai értelmezésben abból a hitből fakad, hogy az ember azt hiszi, attól válik értékessé, amije van, amire képes, vagy amit mások gondolnak róla. Valójában azonban ezek olyan kötelékek, bálványok, amelyek a hamis én mélyén húzódó sebezhetőség, szégyen és alkalmatlanság érzését próbálják elfedni, a mezítelenséget fügefalevéllel betakarni. Isten azonban rá akar ébreszteni arra, hogy a valódi én nem más, mint amivé Isten teremtette az embert saját képmására, akit megváltott Krisztusban, akit egyedül benne találhatunk meg.

A SZÉGYENBŐL VALÓ GYÓGYULÁS ÚTJA

E fejezetben arról fogok írni, amit bibliai aspektusból a valódi gyógyuláson értek. Ez pedig két, egymással összefüggő folyamat értelmezését teszi szükségessé, melyeknek végén a teljes gyógyulás válik láthatóvá. Az egyik a valódi én felfedezése, a másik pedig az új identitás megjelenése.

Valódi énünk felfedezése

Dolgozatomban végigvonul a hamis én és a valódi én fogalmának párhuzama. Hipotézisként azt fogalmaztam meg, hogy a szégyennel átitatott ember gyógyulása akkor mehet végbe, ha hamis énjét leleplezve megtalálja és elfogadja valódi énjét. Hogyan mehet ez végbe?

A bűnbeesett ember Isten nélkül akart Teremtőjéhez hasonlóvá válni, ami az Istentől függetlenített lét választását jelentette. Ezzel azonban nem érte el a kívánt szabadságot, sokkal inkább önmaga rabjává lett. Az Istentől elkülönített létet választva az ember a saját feje után megy, elutasítja az Isten által teremtett énjét, és hamis ént teremt magának, olyat, amilyennek megalkotná magát, ha ő lenne az Isten. Erre azonban nincs valóságos esélye: az általa teremtett személy illúzió. A hamis én a tetteivel és teljesítményével teszi magát egyenlővé, ezért szükség van olyan élményekre, amelyek ezt fenntartják. Ilyenek lehetnek a munka, a siker, vallási buzgóságok, az akaraterő, a szentség – vagyis minden olyan dolog, amelynek a révén, úgy gondolja, elérheti a tökéletességet. Mivel ezektől függ elégedettsége és öröme, kötelékekké, lelki értelemben vett bálványokká válnak. Ha elengedné a kötelékeket, meztelenné válna, és látható lenne sebezhetősége, alkalmatlanság- és szégyenérzete. A hamis én, sajnos, működőképes. Elfeledteti a meztelenséget, a sebezhetőséget. Ha az ember ráébredne tehetetlenségére, akkor azt is felismerné, hogy Isten segítségére van szüksége.

³² BENNER, i. m., 85.

A hamis ént fel lehet ismerni azokból a megnyilvánulásokból, amelyek a megőrzésére tett igyekezetből fakadnak. A védekezés, a sértődékenység, az ingerlékenység, a kicsinyesség, a másik szemében a szálla meglátása, az önigazolás – mind a hamis én megvédésére irányul. Ez az erőfeszítés azonban boldogtalanná teszi az embert, hiszen *azt kell tennie*, amiről azt gondolja, hogy értékessé teszi őt, amiről úgy gondolja, általa szerethetővé válik mások számára.

A valódi ént ez megköti. Hiszen az igazság az, hogy az ember szeretetre, az Istennel való szeretetkapcsolatra van teremtve. Nem az az értékes, amit letesz az asztalra, hanem az, akivé őt Isten alkotta. „A hamis énnak létezik alternatívája! Ráadásul olyan, ami kevesebb energiát és erőfeszítést igényel. A Krisztusban elrejtett életre alapozott létezés az igazság útjára terel, hogy rátalálhassunk a lehető legmélyebb teljességre.”³³ A valódi én tehát az Isten egyedi képmása, arca, amely az emberben benne él, amelyet akkor fedez fel az ember, amikor Istent kezdi el keresni. Ha őt megtalálja, akkor találja meg igazi önmagát. „Az Istennel való kapcsolat nélkül nincs valódi élet, tehát valódi énünk sem lehet. Az identitásunk alapja az életünk Forrásával folytatott megfelelő kapcsolat.”³⁴

Mindezek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a szegyenből való gyógyulás nem mehet végbe anélkül, hogy az ember el ne fogadná sebzettségét és fel ne adná azokat a hazugságokat, amelyeket fájdalomának csillapítása érdekében megalkotott. Az elfogadás a változás beindulásának első lépcsőfoka, mert az átalakulást mindig megelőzi az elfogadás. Nem arra kell tehát törekedni, hogy olyanak láttassa magát az ember, amilyennek mások szemében látszani szeretne, hanem hogy úgy akarja látni saját magát, ahogyan őt az Isten látja. Ehhez persze Istent is meg kell ismernie, mert az istenismeret és az önismeret között szoros összefüggés van.

A valódi én mindenben ellentéte a hamis énnak. A valódi ént nem az ember építi fel önmagának, különféle önfejlesztő gyakorlatok által, nem is az énnak elrejtett része, hanem az a valaki, akivé Isten teremtette. A valódi ént akkor találja meg az ember, ha Istent kezdi el keresni és megismerni. Ez lehetetlennek tűnne, ha nem maga Isten vágyna erre a legjobban. Ő az, aki szüntelenül kezdeményezi az emberrel a kapcsolatot. „Mert az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megtartsa az elvesztett” (Lk 19,10→). Őt úgy ismerhetjük meg, ha engedjük, hogy megérintsen a szeretete, mert ő maga a szeretet. Ezt a szeretetet csak akkor tapasztalhatjuk meg, ha védekező mechanizmusainkat feladva, az „amint vagyok” sebezhetőségével állunk meg előtte. Ha pedig az isteni szeretet megérint, örökre megváltozunk.

Az új identitás megjelenése

Istennek az a vágya, hogy helyreállítsa az embert, azaz visszahelyezze önmagával és a Teremtőjével való helyes kapcsolatba. Aki felismeri valódi énjét Krisztusban, annak ki kell tudnia mondani: „Nem az vagyok, aki eddig voltam! Aminek eddig láttam magam, az többé nem vagyok!” Isten arra vágyik, hogy ő mondja meg, milyennek látja az őt kereső embert. Az a vágya, hogy aki ebbe a tükörbe néz, újra definiálja magát, vagyis a szegyenre alapozott, hamis definíciókat

33 BENNER, i. m., 100.

34 BENNER, i. m., 102.

– mint például: „Szerencsétlen, visszautasított senki vagyok!” vagy „Átok vagyok ezen a Földön!” – megtagadja. Mindenki számára lehetséges, hogy szerepeit, álarcait feladva rátaláljon eredeti és utánozhatatlan egyediségére, amely azóta létezik, hogy Isten szeretete létrehívta őt. Az egyediség sohasem az ember saját munkájának gyümölcse, hanem Isten ajándéka. Éppen ezért megalkotni nem, csak felfedezni tudja azt. Amikor felismeri, hogy szeretetből, szeretet által, szeretetre lett teremtve, akkor ébred tudatára annak az új identitásnak; ez azt jelenti, ha önmagára gondol, elsőként az jut eszébe: Istenhez tartozik, aki mélységesen szereti őt.

A Bibliában több történet is beszél arról, amikor Isten vagy Jézus új identitást és ezzel új elhívást, sőt új nevet is ad a hamis énnel küszködő embernek. Az Ószövetségben Jákób, akinek a neve azt jelenti, 'csaló', erőszakkal, hazugsággal, csalással akarja megszerezni, amiről azt gondolja, hogy attól lesz értékes az élete. Szembe kell néznie múltjával, és ebben a küzdelmében új nevet ('Isten harcosa'), új identitást kapva valóban az ígéretek örökösévé válik. Dolgozatomban említettem már Saul/Pál példáját, akit hamis énje hatalmas teljesítmények elérésére hajtja a hírnév megszerzéséért, ám Jézussal találkozva új irányt vesz az élete, új identitást kap.

Isten minden szegényét takargató, megsebzett embernek új identitást akar adni: új nevet, új öndefiníciót. A Jelenések könyvében így olvassuk ennek ígértét: „Aki győz, [...] adok neki fehér kövecskét is, és a kövecskére írva új nevet, amelyet senki sem tud, csak az, aki kapja” (Lk 19,10). Ez Isten válasza az ember hamis énjéből fakadó hazugságaira. Olyan bensőséges, intim kapcsolat ígérete van ebben elrejtve, amelyre a lelke mélyén minden ember sóvárog.

A biblikus aspektus összegzéséként arra a következtetésre jutok, hogy a szegényből való gyógyulás útjának lépcsőfokai tulajdonképpen megegyezhetnek a pszichológia által megfogalmazott lépésekkel. Hiszen a szegényérzet felismerésének és elfogadásának szükségessége, a múltban szerzett sebek felvállalása, a titkok, bűnök megvallása, a hazugságok leleplezése, a változás felé elindulás, a helytelen, berögzült reakciók levetkőzése és megváltoztatása mindkét szemléletmód szerint kikerülhetetlen. A különbség abban rejlik, hogy az ember nem képes önmagát megszabadítani és megváltani. A hamis ént csak akkor tudja valódi énre cserélni, ha elfogadja, hogy egyedül a Krisztusban elrejtett én a hiteles én. Enélkül a hamis én felszámolása csak újabb hamis ének felépítését eredményezheti.

Korábban utaltam egy további fontos különbségre, amelyet a szabadságban való élet megtartásához szükséges erőforrás hiányában vagy meglétében látok. Ez az erő: a Szentlélek ereje. Amikor begyógyulnak a szegény okozta sebek, új életforrások fakadnak fel, amelyek erőt adnak az új életben maradáshoz.

A samáriai asszony történetével szeretném szemléltetni ennek működését (Jn 4,1–42). Amikor Jézus vele beszélget, az asszony lelkét bénító szegényt gyógyítja meg. Ez a nő a zsidóság által megvetett samáriai népcsoporthoz tartozik, akivel szóba sem állnak zsidók. Ezenkívül azért megy délben a kútra, amikor a hőség miatt senki más nem megy oda, mert házasságon kívüli kapcsolatban él, ahogyan később megtudjuk, ráadásul már az ötödik élettársa van. Jézus mindenféle társadalmi előítéletet, vallási konvenciót átlépve nem kerüli el, hanem beszélgetést kezdeményez vele, sőt még kér is tőle valamit. Mindezt azért teszi, hogy meggyógyítsa megsebzett lelkét. Ő nem az erkölcstelen életű, megvetett samáriait látja benne, hanem a kötelekek közt vergődő, szabadságra vágyó lelket. Jézus előítélet és ítélet nélkül beszélget

el vele, miközben körülveszi feltétel nélküli szeretetével és elfogadásával. Még csak annyit sem mond, mint a házasságtörésen rajtakapott nőnek, hogy „Eredj el, és többé ne vétkezz!” Miután az asszony megnyílik előtte, Jézus is kijelenti magát neki, felfedi, hogy ő a Messiás. Az asszonyt megérinti ez a szeretet, és gyökeresen megváltoztatja. „Jézus megszakít egy sémát, feltétel nélküli szeretetével eloldozza a szégyen láncait, de mindeközben egy új forrást is mutat az asszonynak [...], aki Jézus szavait hallgatva megérti, hogy az igazi, teljes élet forrása nem »kint« keresendő, hanem a szív belsejéből tör elő.”³⁵

Ezt hallva történik meg az óriási változás. Már nem rejtőzik szégyene miatt, hanem szalad a városba, ahol annyi megaláztatás érte, nem érdekli már, ki mit gondol róla, felvállalja és megosztja önmagát és örömét. Találkozott azzal a Krisztussal, aki most már az egész város számára lesz az élet friss vizének forrásává.

Jézus tehát megszabadítja az embert a szégyenétől, és új forrásokhoz is elvezeti. A Szentlélek, által – aki az élő víznek folyama – árad szívünkbe Isten megtartó, folyamatos megújulásra erőt adó szeretete.

ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban a szégyenérzet kutatásával foglalkoztam. Meghatároztam – különböző aspektusok összevetésével – eredetét, bemutattam, hogyan válhat az egészséges szégyen megbetegítő érzellemmé, romboló identitássá. Arra kerestem választ, hogyan lehetséges a szégyen feloldása, miként lehetséges ebből a mélységből a szabadulás.

A bevezetésben megfogalmazott hipotézisemet igazolva arra a meggyőződésre jutottam, hogy a szégyen feloldásának lehetősége önmagunk, azaz valódi énünk felismerése és elfogadása által mehet végbe. A valódi én nem más, mint az a személyiség, akivé Isten teremtett bennünket és akit Krisztus megváltott. E felismerés után immár a szégyenre alapozott, hamis azonosságtudat helyett a Krisztusban való tökéletes szabadságtudat határozza meg az embert. A gyógyulás az istenképüsből fakadó értékesség, egyediség felismerésével, az így kapott új identitás megszületésével megy végbe. Mivel azonban az ember elszakadt a Teremtőtől, az Élet Forrásától, ezért megváltásra szoruló lény – vagyis saját energiaforrásai nem elegendők az élethez és a gyógyuláshoz. A valódi gyógyulás lényege, hogy Isten szeretete lelkünk legmélyebb rétegeiben is úgy áradhat szét, mint éltető, gyógyító vízfolyam. Ahová ez a víz eljut, ott minden meggyógyul, és új élet fakad. Van tehát valódi gyógyulás és valódi szabadulás minden szégyenből, minden sebzettségből a Jézus Krisztus által küldött vigasztaló Szentlélek ereje által.

HECKER ANIKÓ
teológus-lelkigondozó

³⁵ BOLYKI, i. m., 256.

A segítő boldogsága

A Z A R A N Y K Ö Z É P Ú T B I Z T O N S Á G A

A R A N Y K Ö Z É P Ú T

Hogyan kerül időről időre a tibeti lélekgyógyászat témája egy keresztény közéleti folyóirat műhelyrovatába? A kultúrák találkozása, amelynek napjainkban tanúi, sőt nemegyszer résztvevői vagyunk, megérleli bennünk az igényt, hogy kiemelt témánkra, a segítőik lelki fejlődésére is különböző kultúrák hagyományain keresztül tekintsünk rá. Hiszen több dolog van, ami összeköti a különböző szemléleti irányból érkező segítőket, mint amennyi elválasztja őket, miközben kölcsönösen gazdagíthatják egymást perspektíváik és tapasztalataik megosztásával. A tavaly Londonban megtartott, *Balint Theory and Practice. Exploring Diversity* című nemzetközi Bálint-konferencia éppen e sokszínűség jegyében zajlott. A megjelentek bizonyosságát adták annak, hogy összeköti a segítőket az egyetemes felelősségvállalás a humanisztikus értékekért és egyéni felelősségvállalásuk saját életükért. Ez utóbbinak szerves része a testi-lelki egészség megőrzése. Mindezek hiteles vállalása nélkül megkérdőjelezhető a segítői kapcsolat hatékonysága. Egészséges fejlődés esetén a segítő élete bármely szakaszában felteheti a kérdést: „Ki vagyok én?” Mivel lélektanilag az egyén egy másik szubjektum által formálódik, és a különböző életkorokban más-más szempontok szerint alakul, a segítő életében különösen fontos a szakmai identitás és a személyes felelősségvállalás összefonódása, ezen belül pedig az „egészség” formálásáért érzett felelősségvállalás tudatos fejlesztése.

A tibeti gyógyítás meghatározó jellemzője, hogy behatóan foglalkozik a boldogság ősi tudományával, amely a test és tudat energiái által biztosított egyensúly fontosságára épít.

Olyan tényezők, mint a megfelelő étel és étrend, a tiszta víz és levegő gyorsan egyensúlyba hozzák bennünket, amely viszonzásul segít mentális egyensúlyunk fenntartásában. A jó pszichés egyensúly és a stabilitás érzése nemcsak saját fizikai testünket befolyásolja, hanem az egészséges külső környezetet is. Ezt a megközelítést „a középút egészségének” nevezhetjük, amelyben az egészségre a test és tudat egymásra ható aspektusaiból kell tekintenünk. A test és tudat közötti összekötő láncszemet vagy hidat az energiáinkkal való törődés képezi, amelynek három aspektusa van: mozgás, sebesség vagy hő és kapcsolat vagy „ragasztó”. E háromszoros energia-mechanizmussal dolgozunk, ezt nevezzük a hagyományos tibeti gyógyászatban „középútnak”. Az energia ebben az értelemben a ragasztó, amely összekapcsolja a testet és a tudatot, stabilitást biztosítva egész rendszernek. A kiegyensúlyozott elme függvénye a testi egészség, míg az egyensúlyvesztett állapot a betegség táptalaja. Napjaink integratív szemléletű orvostudományában is rendkívül lényeges alapgondolat, hogy ne különítsük el a testet és a tudatot, hanem tekintsük egységes rendszernek, és teljes mélységében értsük meg, miként hat egymásra test és lélek, és hogyan működnek együtt.

A S E G Í T Ő E G É S Z S É G E

A egészségre szakosodott különböző, ám egyazon célt szolgáló rendszerek lényegi értelmezéseket és módszereket tudnak megosztani egymással, képesek együttműködni, mindezt a gyógyítók és segítők mostanában reflektorfénybe került egészsége és jólléte érdekében.

Napjainkban a segítő szakmákban dolgozók életritmusa – munkájuk felelősségteljes végzése mellett – kivételes módon felgyorsult. Az egyre nagyobb számú páciens ellátása, a szakma állandó újításai és változásai, az elköteleződések, az elhivatottság követése, a professzionális megfelelés és teljesítés szüntelen kényszere stressz kialakulásához vezet, ami tovább befolyásolhatja társas életüket, háttérbe szorítja magánéletüket. Ez a diszharmónia elkülönült állapotot hoz létre a valódi énkép és a felszínen túlélő, a külvilággal kölcsönhatásban lévő egyén között. A valódi énkép háttérbe szorítása izoláltságot eredményez, ez a minimumra csökkenti a testi-lelki táplálást, a hiány pótlására pedig felgyorsult, felszínes kompenzáció jelenik meg. Ha a tibeti gyógyászat példájával élünk, és az emberi létet fához hasonlítjuk, megértjük: hiába biztosítunk több napfényt, vizet vagy levegőt egy fának, ha a gyökereit elszigeteljük. A nem megfelelően táplált fa nem fog virágot hozni (a tibeti szimbolikában a kiegyensúlyozottság fájának két virága az egészség és a hosszú élet), hanem ki fog száradni.

Korábban már e lap hasábjain is foglalkoztunk a kiegészéssel mint a segítőt erősen befolyásoló tényezővel,¹ amelyben az érzelmi kimerülés mint vezető tünet azt jelzi, hogy az érintett személy érzelmi erőforrásai kiapadnak, úgy érzi, nincs semmi, amit másoknak lelkileg adhatna. Mivel tudjuk, hogy a kiegésznek folyamatjellege van, és ciklikusan ismétlődik, fontos arra figyelni, hogy a segítő túlkompensáltsága befolyásolhatja élete minőségét és a boldogságát, mentális és testi egészségét. A fizikai egészség megteremtése mellett érdemes fokozottabb figyelmet fordítani a lelki élet minőségének megőrzésére is.

A S E G Í T Ő M I N Ő S É G E

A segítő-segített kapcsolat több oldalról megközelíthető és komplex. A segítő mint összetett entitás egyszerre rendelkezik a segítő és a segített természetével. Fogalmilag a két szerep egy és ugyanazon természetnek a különböző minőségeit képviseli. Ennek a megélésnek a kiteljesítési és tudatosítási foka határozza meg a segítő cselekedetek dinamikai minőségét, illetve a stabilitás és az öröm állapotainak tudati megjelenéseit.

A kérdésfelvetés logikus: ha egy segítő önmaga nem rendelkezik a test-energia-tudat egészséges és örömteli egységével, hogyan lesz képes hosszú távon jó szakmai teljesítményre? Mi történik, amikor a segítő kapcsolat folyamatának irányítója kiegyensúlyozatlan állapotba kerül, és elméjének működését a stressz kezdi uralni?

1 EÖRSI Dániel–FEHÉR Pálma, Ki segít a segítőnek? *Egyházforum*, XXX. (V. új) évf., 2015/3, 50–53; FEHÉR Pálma, Ki segít a segítőnek? II., *Egyházforum*, XXXI. (VI. új) évf., 2016/2, 53–58.

A tibeti gyógyászat tudománya a hosszú és boldog élet minőségeit veszi alapul. Célja a tudatosság, a fenntartható derű és a kitartás helyreállítása. Ezen célok elérésében egy segítőnek mindig jó úton kell járnia.

A tibeti gyógyítói szemlélet szerint egyensúlyt biztosít például az elmélkedés olyan alapszövegeken, amelyekben keresztül a tudat elhagyja az egészségtelen látásmódot, és ezáltal kikerülhet az egészségtelen állapotból. A hagyományos tibeti orvoslás atyja, a 8–9. században élt Jutok Jönten Gönpó által írt *Négy Orvosi Tantra* 2. kötetének 31. fejezete a gyógyító kezelőorvos ideális személyiségének pontos leírásával foglalkozik. Elsőként „hatrétű”, előfeltételezett adottságokat sorol fel, amelyekkel egy orvosnak rendelkeznie kell: legyen intelligens, önzetlen, becsületes és tisztelettudó, rendelkezék gyakorlati ismeretekkel, legyen készséges és jártas a társadalmi szokásokban. Ezeket a tudati kvalitásokat egyenként kifejti egy stabil öntudat kialakításának céljából, amely hosszú távon helyt tud állni a kihívásokkal és megpróbáltatásokkal szemben. Három személyes minőséget különböztethetünk meg: látásmód, jártasság és magatartás formájában. A látásmódot illetően az orvosnak meg kell tudnia valósítani a középútat, minden jelenségre tekintettel; a legfelsőbb nézet útján pedig, amely a középút tökéletes látásmódja, fel kell hagynia az alsórendűség szélsőségével, a túlzásokkal és a hibákkal. Az orvosnak jártasnak kell lennie a Négy Mérhetetlenben, amely a kedvesség, szeretet és együttérzés kifejlesztésének négy soros, lényegi megfogalmazása – ezzel alább részletesebben foglalkozunk. Kétféle magatartást létezik: az, amelyet felveszünk és az, amelyet elhagyunk. Minden, ami erénytelenség – elhagyandó.² A hagyományos tibeti orvoslás etikájának esszenciáját ma is Jutok Jönten Gönpó megfogalmazásában találhatjuk meg: „Ha valakinek az együttérzése magasztos, bármit cselekszik is, az dharma.” Hasonlóképpen szól a Hippokratész által megfogalmazott elv: bárhol, ahol az orvoslás művészete a szereteten alapszik, ott jelen van az emberiség szeretete is.³

A nyugati medicina és a tibeti gyógyászat között megjelenő híd egyik pillére, az „orvosgyógyszer” jelentősége, amelyről mint a bálinti módszertanhoz kapcsolódó fogalomról korábbi írásainkban szintén szó esett már. Mindenesetre a segítő szakember, akár keleti, akár nyugati szemléletben segít, nem segíthet torz látásmóddal. A tiszta látásmódot előbb önmagára vonatkoztatva kell alkalmaznia ahhoz, hogy az a segített javára váljon. Pontosan fogalmazva mentesnek kell lennie mindenféle érzelmi zavartól, és életvezetésének hitelesnek kell lennie.

A tibeti orvosok például a tudat és a test zavarai között szoros összefüggést látnak, így hivatástudatuk és gyógyító életvezetésük természetes módon hangolódik rá erre az alapon dolatra. Bármelyik iskolát képviselik is a hagyományos tibeti orvosláson belül, abban mélyen egyetértenek, hogy az egészség felé vezető utat legfőképpen a negatív érzelmek akadályozzák, ezért tehát az elmét – tudatos folyamatok által – folyamatosan kontrollálni és irányítani kell. Amennyiben sikerül a jól kontrollált elme segítségével pozitívan viszonyulnunk az indulatok mögött megbújó érzelmekhez, a konfliktus máris kezelhetővé válik, hiszen az affektusok ér-

2 *The Quintessence Tantras of Tibetan Medicine* (CLARK, Barry transl.), Ithaca, NY, Snow Lion, 1995.

3 POLITES, Christina, Yuthok and Hippocrates. A Brief Comparison of Tibetan and Ancient Greek Medicine, *Sowa Rigpa Journal*, 2017/1, 8–13.

zésekkel és érzelmekkel szelídíthetők. A tibeti orvoslás fogalmai szerint az orvos erényei közül az elmére, a tudati működésre való összpontosítás elsődleges fontosságú. A tibeti orvosok napi gyakorlásuk során tisztelettel fordulnak a Gyógyító Buddhához. Erőteljes mentális koncentrációval, meditációval egyfajta belső védelmet építenek ki a szenvedést okozó alsóbbrendű indulatokkal szemben. Az orvosi hivatásban a három szellemi mérget: a vágyat, a haragot és a korlátozottságot kizárják viselkedésükből.

A Z E G Y Ű T T É R Z É S É S A B O L D O G S Á G , A S E G Í T Ő K A P C S O L A T A L A P E S Z K Ö Z E I

Megesik, hogy a segítő nehezen talál békességet, és csak feszültségekkel küzdve haladhat a harmónia felé. Gyakran akkor érzi boldogtalannak magát a segítő, amikor mástól várja a boldogságot. Ha kizárólag a Másiktól várjuk a boldogságot és a szeretetet, abból nem teremődik boldogság. A boldogságot nem lehet meghatározni célként sem, mert ebben a formában sem elérhető. A segítő az élet értelmes lehetőségében találhatja meg a boldogságot, amennyiben a Másik javára tud válni. Előbb vagy utóbb feltesszük a kérdést önmagunknak: mi a feladatom? Hogy lehetek mások hasznára? Mit akar velem az Isten? Érdemes tisztán látni, mi az az értelmes tevékenység, amely boldoggá tesz, amely által képessé válunk jól adni. Mi több, ha a szenvedéseinket képesek vagyunk feladattá alakítani, akkor érettebbé tehetnek minket. Az együttérzés felbukkanó érzése is arra készíti minket, hogy mások javára cselekedjünk, azonban ez nem támadhat fel egyszerűen mindig csak villanásszerűen. Érdemes ezt az érzést fokozatosan kifejleszteni, vagyis erősíteni és táplálni magunkban. Az ehhez szükséges ösztönzést magának az együttérzésnek a tudata adhatja meg számunkra.

Személyiségében a segítőnek együttérző és messzemenően becsületes, érzékeny „olvasóvá” kell válnia a segített belső világában. A segítő segítői képességének egyenes összefüggésben kell állnia a belső minőségével, azaz törekvéseinek jellegével, integritásának szintjével. Magas fokú önzetlenséggel és együttérzéssel éppen úgy rendelkeznie kell, mint a spirituális gyakorlásban szerzett tapasztalattal. A segítőnek, a segítségre szoruló szenvedését átérezve, saját tudatában együttérzést kell kialakítania. Ennek megfelelően olyan hozzáállást fejleszt önmagában, mint a gyermekét szerető anya. Csak ily módon megjelenő együttérzése révén, a szenvedés megértésével lesz képes gyógyítani. Az együttérzés gyakorlása olyan alapminőség, amely mind a nyugati medicinában (például a bálinti szemléletben), mind a tibeti orvoslásban kiindulási és kapcsolódási pont a gyógyításban és a segítő kapcsolatok folyamatában egyaránt. Buddhista tanítások megközelítésében az együttérzés eredendően természetünk része, ami abból ered, hogy kölcsönösen kapcsolódunk egymáshoz: az emberi közösségre az összekapcsoltság jellemző.

A fentebb említett együttérzés-meditáció a buddhista gyakorlatban a „Négy Mérhetetlen” együttérzés gyakorlatát jelenti. Ebben a gyakorlatban egy nyugodt légzéskövetés után magunk elé vizualizáljuk azt a személyt, aki közel áll hozzánk. Érezzük iránta a természetes szeretetet, átérezzük az őt körülvevő szomorúságot, szenvedést. Ezt követően azt az érzést erősítjük ma-

gunkban, hogy teljes szívünkben a javát akarjuk, és szeretnénk osztani fájdalomában. Mindközben recitálunk egy mantrát, amely tartalma a következő:

Legyen minden lény boldog, és rendelkezzen a boldogság okával, legyen mentes a szenvedéstől és a szenvedés okától, sose váljon el a szenvedésen túli boldogságtól, és nyugodjon meg a nagy egyenlőségben, amely mentes minden elfogultságtól, ragaszkodástól és ellenszenvtől!

A recitálást követően az érzést kiterjesztjük a hozzátartozókra, barátokra, ismerősökre, a nagyobb közösségre, végül minden érző és szenvedő lényre. Együttérzésünk feltámasztása tehát ott kezdődik, hogy együttérző szívünkbe akarjuk fogadni azt, akinek segíteni szeretnénk.

I R O D A L O M

BÁLINT Mihály, *Az orvos, a beteg és a betegség*, Bp. Animula, 1990

CHENAGTSANG, Nida, *Living Long and Happy* című előadása alapján, amely elhangzott a 4th International Congress on Sowa Rigpa – Traditional Tibetan Medicine alkalmával Tallinban, 2016. április 1-jén

CHENAGTSANG, Nida, *The Tibetan Art of Good Karma*, UK, Sorig Press Limited, 2013

HÉZSER Gábor, *Miért? Rendszerszemlélet és lelkigondozói gyakorlat*, Bp., Kálvin János Kiadó, 1996 (Pasztorálpszichológiai Tanulmányok)

KABAT-ZINN, Jon, *Bárhová mész, ott vagy. Éberségmeditáció a mindennapi életben*, Bp., Ursus Libris, 2015

POLITES, Christiana, Yuthok and Hippocrates. A Brief Comparison of Tibetan and Ancient Greek Medicine, *Sowa Rigpa Journal*, 2017/1, 8–13

RINPOCSE, Kalu, *A tibeti buddhizmus alapjai* (ford. MALIK TÓTH István), Bp., Filosz, 2007
The Quintessence Tantras of Tibetan Medicine, (CLARK, Barry transl.), Ithaca, NY, Snow Lion, 1995

F E H É R P Á L M A V I R Á G P H D
klinikai és tanácsadó szakpszichológus

Slachta Margit karakterisztikája az ügynöki jelentések tükrében

B E V E Z E T É S

„Megvallom, nem volt még a magyar parlamentben képviselő oly nehéz helyzetben, mint ami-
ben én vagyok, mert még senki sem részesült abban a szerencsében, hogy egy nőképviseelő után
közvetlenül beszélhessen.”¹ Alig két hónappal a trianoni békediktátum aláírása előtt, vagyis
a Nemzetgyűlés 33. ülésén, 1920. április 23-án hangzott el az első magyar női nemzetgyűlési,
később országgyűlési képviselő, Slachta Margit² beszéde a Parlamentben. Felszólalásában
vallási meggyőződéséhez híven a keresztény Magyarország újjáteremtésének szükségességét
hangsúlyozta, kiemelve a nők társadalomban betöltött szerepét, a Horthy-korszak kezdő idő-
szakának szociális-közkerkolcsi problémáit, illetve az iskolareform kérdését. Személye a hazai
közvélemény előtt ekkor vált ismertté. Közéleti munkássága azonban korábban kezdődött,
hiszen 1908-tól a Szociális Misszió Társulatának tagja, a Társulat által kiadott *Keresztény Nő*
című periodika alapító szerkesztője, amely később *Magyar Nő* címen működött tovább. A Társulatból kiválva 1923-ban megalapította a Szociális Testvérek Társaságát.

E tanulmány Slachta Margit életútjának későbbi időszakába nyújt rövid betekintést. Munkásságát az 1940-es évek második felétől követjük, miáltal a korabeli hatalom titkos gépezetének működését is felvillanthatjuk. A töredékes forrásokból megismerhető a politikusnő *karakterisztikája*, amely a korabeli állambiztonsági terminológia szerint arra utalt, hogy a megfigyelt személynek milyen társadalmi kapcsolatai voltak, milyen volt múltbeli szerepe, és hogyan alakult viszonya a kibontakozó politikai rendszerhez. A rá vonatkozó archivált anyagokat elsősorban egyháztörténeti szempontból, a Slachta Margit által képviselt keresztény értékek hangsúlyozásával igyekszem bemutatni. A rövid áttekintéshez az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fellelhető, mozaikszerű iratok megállapításai, illetve a vonatkozó életrajzi irodalom lesznek segítségemre. Az életút tárgyalandó korszaka két részre bontható, az emigráció előtti, valamint az emigráció utáni időszakra, vagyis az 1944-től 1949-ig tartó, illetve az 1949 utáni periódusra.

A levéltári források ismertetése előtt szeretném kiemelni, hogy az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában Slachta Margit megfigyeléséről önálló személyi dossziét eddigi kutatásaim során nem találtam. Ebből az a következtetés vonható le, hogy személyének megfigyeléséről vagy nem készítettek külön adatbázist, esetleg leselejtezték azt, vagy pedig megsemmisült az 1956-os iratégés során. Az előbbi verzió a politikusnő korai emigrálása miatt is valószínűsíthető. Ugyanis a hazai állambiztonsági szervek 1944-ben kezdték meg

1 A Nemzetgyűlés 33. ülése 1920. évi április hó 23-án, *Nemzetgyűlési Napló*, 1920., II. köt., 197 (Nagy János nemzetgyűlési képviselő felszólalása).

2 Slachta Margit vezetékneve bizonyos forrásokban „Schlachta” írásformában is szerepel, mindazonáltal a tanulmány célja az idézett források szövegű közlése. A vezetéknev helyes írásmódja „Slachta”, amely a lengyel nemesi származásra utal. (Lásd MONA Ilona, *Slachta Margit*, Bp., Corvinus, 1997, 213.)

működésüket, azonban – ahogyan már fentebb említettem – a politikusnő 1949-ben elhagyta az országot, majd véglegesen az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a Keresztény Női Táborról – a Slachta Margit által alapított és vezetett pártról – készült egy önálló dosszié, amely a tanulmány egyik alapforrását képezi. Ebben az iratcsomóban a párt vezető személyiségeiről alapvető információk találhatóak. A dossziében számos jelentés nehezen vagy egyáltalán nem olvasható ugyan, de jelentős számban találtam benne a párt vezetőjének habitusával, közjogi-politikai tevékenységével foglalkozó fontos utalásokat is. Munkám során ezeket is figyelembe vettem.

A M E G F I G Y E L É S K E Z D E T E I , A Z E M I G R Á C I Ó E L Ő T T I I D Ő S Z A K

Az első archivált anyag Slachta Margit önálló kartonja, amely létével igazolja, hogy az állambiztonsági szolgálatok nyilvántartották a politikusnőt. Jellemzése jól tükrözi a kor politikai-közjogi értékítéletét, a betűhív közlés egyben a szöveg megfogalmazójának műveltségi szintjét is mutatja. Eszerint Slachta a „Felszabadulás után a Keresztény Női Tábor elnevezésű, jobboldali párt megalakítója, vezetője és országgyűlési képviselője volt. Aktiv ellenséges tevékenységet folytatott a rendszer és a baloldali pártok ellen.”³ A kartonból a politikusnő töredékes személyes adatai is megtudhatók: „születési helye: Kassa, születési év, hó, nap: 1884. anyja neve: Sárossy Borbála, foglalkozása 1945 előtt: szerzetesnő, lakhely: Budapest XII. ker.”⁴

A „Bihari” jelű iratanyagban Kovrig Béla⁵, a neves egyetemi tanár, Barankovics-párti politikus kézzel írott karakterisztikája érinti többek között Slachta Margit személyét is. Az ügynök 1946 szeptemberétől 1948 novemberéig dolgozott a politikai rendőrségnek, majd legálisan elhagyta az országot.⁶ Számos korabeli közszereplőről készített jelentéseket, melyek részben kompromittáló, részben konkrét információkat tartalmaztak.⁷ Eszerint Slachta Margit:

Szerzetesalapító. Amikor 1919–20 körül megalapította a Keresztény Női Tábor, tömeggyűléseket tartott a Budai Vigadóban és fellépett képviselőnek élesen összekülönbözött akkori főnökaszonnyával, Farkas Editthel. [...] A két erős egyéniségű nő nem tudott megférni egy kötelékben. Az erős kereszténységgel rendelkező Slachta új rendet alapított. [...] Slachta rövidesen kikopott a politikából, szerzetesrendének kiépítésén dolgozott. Egészen Kaliforniáig egymásután alapított szerzetes házakat

3 Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) II/1. 4. doboz /956, tárgy: Operatív kartonok.

4 ÁBTL uo.

5 Kovrig Béla ügynöki tevékenységével kapcsolatban lásd PETRÁS Éva, Menekülés az emigrációba. Kovrig Béla kereszténydemokrata szociálpolitikus és az állambiztonság, in GYARMATI György–PALASIK Mária (szerk.), *A Nagy Testvér szatöbboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*, Bp., Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan, 2012, 252–259.

6 ÁBTL K-384/1, tárgy: „Bihari”, 262.

7 ÁBTL uo., 264.

és ezeknek ismerete növelte a hazai szervezet erejét. Slachta ma is a rend főnökasztalja. [...] Feltűnő volt harcos emberbaráti tevékenysége a hazai náciuralom idején, amikor rendjének tevékenysége szinte koncentrált a nyilas ellenes küzdelembe. [...] Különben szerzetes rendjének több vezető tagja közismerten zsidó származású. – A felszabadulás után Slachta ismét politikai aktivitást fejtett ki. [...] Egy új katolikus pártba való kapcsolódással is foglalkozott és [...] szembefordult a Barankovics Kerkai iránnyal és Pálffy Józseffel működött együtt. [...] Kilépett a Demokrata Pártból, ma pártonkívüli. Szemmel láthatólag megöregedett, szellemi ereje megfogyatkozott, lelki életre koncentrált. [...] Nem tudja, hogy valóban individualista ebből következik primitív társadalomlátása, politikai szemléletének korlátoltsága. [...] Fő jellemzője: erős együttérzés az embertársal, heves (lengyeles) szenvedélyesség, nagy emberi, lelki és fizikai bátorság és éber segítőkészség. [...] Lelki meglátásai, kiváltképpen a Szent Lélek Kultusza terén azt mutatják, hogy nagysága a lelki életben van – abba politikailag nem számít, tisztelői vannak, de politikai követőkre ma már maga sem számít.⁸

A következőkben egy 1948 februárjában kelt állambiztonsági jelentésből Slachta Margit levelezése ismerhető meg, amely Hamvas Endre dossziéjában található. Hamvas Endre csanádi püspökre 1950-ben nyitottak személyi dossziét.⁹ A levélben Slachta a püspököt a Szociális Testvérek Társasága nevében misére kérte fel. A szöveg a következő:

Legyen szabad arra kérnem, hogy Pestre méltóztatik most legközelebb jönni, még a tárgyalások előtt kaphassak fogadtatást, vagy amennyiben nem volna alkalmatlan, kegyeskedjék nekünk azt a nagy örömet megszerezni, hogy Püspök Atyánk nálunk misézik és egyúttal megengedi, hogy az a megbeszélés, amelyet kérné bátorkodom, reggeli után nálunk legyen, és részt vehessen azon egy nagyon kiváló férfimunkatársam, tudásilag, képességileg és jellemileg egy száz százalékos ember. Ha pedig nem közvetlen most volna a küszöbön álló tárgyalás, akkor a későbbi dátumra vonatkozólag legyen szabad ezt a kérésemet fenntartani.¹⁰

Az állambiztonsági szervek által legélt levél hátoldalán a következő kommentárok olvashatók: „Próbáljuk megtudni ki az a személy”, fekete tollal egy másik személytől származó feljegyzés: „Feltétlenül!”, ceruzával valószínűleg egy harmadik személytől származó válasz: „Thewrewgh Pallagh Attila ez a személy”.¹¹ Az iratok szerint a csanádi megyéspüspök egyébként a felkérést elfogadta.¹²

⁸ ÁBTL K-384/2, tárgy: „Bihari”, 106–107.

⁹ ÁBTL O-12817/1, tárgy: Dr. Hamvas Endre (kivonat).

¹⁰ ÁBTL uo., 130.

¹¹ ÁBTL uo., 131.

¹² ÁBTL uo., 148.

Az előbbi levelezésben „keresett személy” neve már az 1946-ban készült, *Legitimista pártok* feliratú dosszié jelentésében is felbukkan. A szigorúan bizalmas jelentés a magyarországi legitimisták szervezkedéséről az alábbiak szerint tájékoztat.

A pártokon kívül álló legitimista érzelmű egyének különféle, főként vallásos egyesületek keretein belül szoktak összejönni. Ilyen egyesület a Szociális Testvérek Társasága. A társaság előadásokat szokott rendezni, melyeknek előadói között Lajos Iván, Thewrewk Pallaghy Attila és Schlachta Margit szerepel. A Szociális Testvérek Társasága többek között céljával tűzte ki azt is, hogy ha elkészül Lajos Ivánnak „Magyarország felelőssége a második világháborúban” c. könyve azt terjeszteni fogja. Ugyancsak előadások rendezésével tartja együtt legitimista híveit a Szent Lélek Szövetség. A szövetség munkájában vezető szerepet vitt Oloffson Placid páter. Az előadók között itt is szerepel az előbbi Thewrewk Pallaghy Attila. [...] A Pallavicini-féle legitimista csoport és a Demokrata Néppárt Pálffy-frakció működése illegális jellegű. Kifejezetten legitimista összejöveteleiket titokban tartják meg, a tömegek felé való színvallásuk csak annyi, hogy egyes tagok /Lajos Iván, Thewrewk Pallaghy Attila stb./ a vallásos társaságokban /Szentlélek Szövetsége, Szociális Testvérek Társasága/ tartott előadásaikban és felszólalásaikban burkoltan esetleg fél-nyíltsággal köztársaságellenes legitimista kijelentéseket tesznek. Mulatozásaik, ahol Habsburg Ottóra isznak, zártkörűek.¹³

A Keresztény Női Tábor titkos dossziéjából kigyűjtött anyagok ismertetése előtt idézek egy rövid összefoglalót a pártról. Az írás 1961-ből származik, a Keresztény Női Tábort, a Keresztény Demokrata Néppártot és a Független Demokrata Pártot mutatja be. Hangsúlyozza a katolikusok között egyre mélyülő ellentéteket.

Keresztény Női Tábort támogatták: Mindszenty József vezetésével a püspöki kar legreakciósabb tagjai. Shovy Lajos székesfehérvári püspök, Pétery József váci püspök, Hamvas Endre csanádi püspök. Továbbá a szerzetesrendek főnökei közül: Endrédy Vendel zirci apát. A ciszterek közül még támogatták: Baranyay Jusztin és Hagyó-Kovács Gyula. A Keresztény Női Tábor a háború előtti konzervatív-katolikus irányt, melyet az 1945 előtti politikában és sajtóban Szekfű Gyula képviselt, tekintette programjának. Ezért nyerte meg a főpapság támogatását. Világi politikusai közül Gróh esztergomi ügyvéd nevére emlékszem. A jezsuiták egyenként és együttesen, mint rend a Schlachta-féle Keresztény Női Tábor ellen voltak, mert egyrészt ők egységes jezsuita irányítás alatt álló pártot akartak, másrészt, mert a Keresztény Női Tábor politikai eszménye nem korszerű. Ez ellen Kerkai Jenő jezsuita vezetésével a KALOT-os jezsuiták harcoltak, mint pl. Fritschi Ádám.¹⁴

13 ÁBTL O-11701, tárgy: Legitimista pártok, 42, 45–46.

14 ÁBTL M-34203/1, tárgy: „Ráckevei”, 130–132.

Egy 1946. október 15-én kelt jelentéssel kezdem a Keresztény Női Tábor önálló dossziéjának feltárását, melynek tárgya a „Mateovits-csoport”.

Mindszenty teljesen Barankovics ellen fordult, s így teljesen eredménytelen volt Schlachta igyekezete, aki elment Mindszentyhez és kérte Balogh István felmentését az egyházi szankciók alól, s ugyanakkor Barankovics érdekében is akart beszélni. A primás olyan dühbe gurult, már a Balogh ügyének előterjesztésénél is, hogy Schlachta nem mert a Barankovics védelmével előállni. Schlachtát Barankovics mellé az a tény állította, hogy amikor Schlachtát kizárták a Parlamentből, akkor Barankovics noha a bizottsági ülésen a pártja nevében elfogadta a kizárást, a parlamentben mégis a kizárás ellen szavazott. Ez nagyon meghatotta Schlachtát, s azóta lelkes híve Barankovicsnak. Balogh ügyében pedig azért állt ki, mert a rendben vannak zsidó testvérei is Schlachtának, s ezek felbíztatták, hogy Balogh érdekében interveniáljon a primással. Így most a helyzet megint olyan, mint volt eddig, továbbra is a Mindszenty vonal jó és nincs más út – mondta Kisházi. Kerkad is téved, amikor azt hiszi, hogy lehet valami megegyezés, folytatta Kisházi, majd hozzátette, hogy Mindszenty külön írt neki azért nehogy bármibe elfogadja Kerkad politikai intencióit. Mateovits megkérte Kisházit, hogy Mindszenty-nél járjon közbe Kéri Nándor, Schlachtapárti képviselő érdekében. A beszélgetésből kiderült, hogy Kérit Balogh István megnevezése miatt fenyegeti a veszély. Balogh István ugyanis azt kérte Mindszentytől, hogy ha neki vissza kell vonulnia a politikától, akkor Kéri, aki szintén pap ugyancsak vonuljon vissza, mert így Balogh kedvezőbben tudná beállítani saját visszahívását. Balogh arra akar hivatkozni, hogy nem személye elleni lépés, hanem általában a papokat hívták vissza. Kisházi szerint Mindszenty már véleményt nyilvánított Kéri ügyében és azt mondta, hogy semmi esetre nem támogatja Balogh István kívánságát. [...] Kisházi elmondta, hogy ma reggel szerzett tudomást arról, hogy a kormánynak a különböző közületek, gyárak stb. részéről küldött Mindszentyellenes tiltakozásokat továbbítják Rómába. Szerinte mindez azért történik, hogy a Vatikánnak bizonyítsák Mindszenty eltávolításának szükségét. Kéry Nándor elmondotta még, hogy Schlachta Margitot, Balogh István eszközének használja. Mindezt Schlachta naivsága miatt tudja, csak Balogh István megtenni. Őt magát /Kéryt/ Balogh István arra akarta legutóbb rávenni, hogy Svoyal és több püspökkel beszéljen a szerzetes tanárok kérdésében.¹⁵

Az alábbiakban áttérek a dosszié következő jelentésére, amely 1949. január 13-án kelt, és tárgya Slachta Margit. E jelentésben a Slachta-nővérek titkos tevékenysége tárul fel: embercsempészés ügyében az államvédelmi szervek által beszervezett ügynök egyeztet Natália nővérrel az előre megbeszélte találkozóhelyen. Az állambiztonsági hatóságok már államvédelmi kérdésnek tekintették a nővérek tevékenységét, ezért folyamatosan követték és dokumentálták az esemé-

15 ÁBTL O-768, tárgy: Keresztény Női Tábor, 6–8.

nyeket. Természetesen sem Slachta Margitnak, sem Natália nővérnek nem volt tudomása arról, hogy egy ügynökkel egyeztetnek. A találkozóról az alábbi jegyezték fel:

Folyó hó 13-án délután fél 7 órakor emberünk találkozott Schlachta Margit megbízottjával, Natália nővérral az Egyetem templomban. A konspirált találkozó helyéről a templom szemináriumi helyiségébe vezette emberünket Natália nővér és vele az alábbiakat tárgyalta meg. Natália nővér feltette a kérdést, hogy Slachta Margit kívánságára lehet-e, hogy az ő személye helyett kettő vagy három másik apáca disszidálhasson, s ha igen, akkor hogyan. Emberünk kijelentette, hogy igen, [ismertette?] nagy vonalakban a kijutás útját. A konspirált találkozó Budapest vámhatárán kívül történik. A szóban forgó apácák gépkocsival Magyarboj [helyesen: Magyarbóly – *Sch. B.*] községbe lesznek levive, ahol éjjel lépik át a határt. Innen azután Triestbe lesznek közvetlenül szállítva. Kikötés, hogy kevés forintot és lehetőleg csak dollárt vigyenek magukkal. Továbbá, hogy élelmet és egyéb szükségleti cikkeket a legkevesebbet vigyenek és csak a legfontosabb dolgokkal lássák el magukat. [...] Natália nővér közölte még, hogy Schlachta Margit megint új helyen van, s ezért előbb meg kell keresnie és vele átbeszélni a dolgot.¹⁶

A fejezet zárásaképp ismét a Mateovits–Slachta csoport szervezkedése kerül a középpontba. A levéltári forrás a következőt rögzítette:

Mindszenty hercegprímás 1948 első napjaiban utasítást adott a legitimista báró Kray Istvánnak egy 15-20 főből álló népképviselős csoport megszervezésére, akik mindenben Mindszenty köztársaság ellenes utasításait teljesítik. A fenti csoport lenne a bázisa annak a legitimista pártnak, melyet Mindszenty az amerikaiak bevonulása után állít fel. [...] November 18-án Gróf József egy gépelt nyilatkozatot hozott a hercegprímástól. Mindszenty neve volt aláírva. A hercegprímás utasítása az volt, hogy Mateovits-Slachta csoport emberei 5-5 példányban sokszorosítsák és küldjék el. A nyilatkozatban súlyos rágalmak voltak népi demokratikus rendszerünk ellen, szélső jobboldali uszítást tartalmazott. Gróf József Zoltán Pál, Mateovits Ferenc, Fehér Ferenc, Kossler Aladár, Horváth Ferenc terjesztették a nyilatkozatot. November utolsó napjaiban, Mateovits, Horváth Ferenc és Szabó Ferenc megtárgyalták, hogy kilépnek a DNP-ből, de Horváth és Szabó még nem lépnek ki, hanem beszámolnak Mateovitsnak. December első napjaiban Mateovits, Mindszenty utasítására egy dokumentumot fogalmazott, melynek lényeg az, hogy Magyarországon véres terrorral kényszerítenek embereket Mindszenty ellenes nyilatkozatok megírására és törvényellenes módon üldözik a katolikus egyházat. A hercegprímás utasítása értelmében, a nyilatkozatot alá kellett írni minden Mateovits – Schlachta csoportbeli képviselőnek. A nyugati országok budapesti képviselőinek és a püspöki kar minden tagjának 1-1 példányt akarnak elküldeni, majd utána felolvasni interpelláció gyanánt a parlamentben. A mai napig csak 6 képviselő

16 ÁBTL O-768, tárgy: Keresztény Női Tábor, 29.

írta alá, a többiek nem szeretnék, mert nyíltan fasiszta hangban fogalmazta Mateovits. Most Mateovits enyhébben átfogalmazza és a közeli napokban juttatják el a külföldi követségre. Mateovits – Schlachta csoport jelenleg az alkalmat várja, hogy a parlamentben hatalmas botrányt csinálhassanak a „vallásüldözéssel” kapcsolatban és utána illegálisba vonulnak. Mateovits már értesítette az amerikaiakat, hogy feltétlenül vegyenek részt az általa megjelölt parlamenti ülésen.¹⁷

A Z E M I G R Á C I Ó F E L É V E Z E T Ő Ú T

E fejezet rövid életrajzi kitekintésül szolgál.¹⁸ Ahogyan az ismertett levéltári forrásokból is látható, Slachta Margitot megvádolták illegálisnak minősülő tevékenységekkel (embercsempészet, illetve a köztársaságellenes szervezkedések), amelyekről az államvédelmi szerveknek voltak írásos bizonyítékaik. Azonban most egy törvényjavaslat elfogadásáról szóló parlamenti vita eseményeit ismertetem, amely meghatározó eleme volt Slachta Margit emigrációba kényszerülésének.

1948. június 16-án fogadták el az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényjavaslatot, és éppen ezen a napon szolgált fel utoljára a képviselő a Parlamentben. Beszédét folyamatos közbeszólások szakították meg.¹⁹ Bizonyítani akarta, hogy számos tiltakozás érkezett az egyházi iskolák államosítása ellen. 2249 másolatot vitt magával a Katolikus Szülők Szövetsége és az egyházközségek tiltakozásaiból, amelyeket Kisházi Mihály segédkezésével a Ház asztalára helyezett. Folyamatos zaj hallatszott a beszéd alatt. Vádolták, hogy a levelek hamisítványok, ő készítette azokat. A képviselő visszafogottan beszélt. „Nekem jogom van ahhoz, mint képviselőnek, hogy meghallgattatásra találjak.” Erre: „–Egy hang a dolgozók pártjából: de nem soká.”²⁰ A felszólalási idő lejárt, nem hosszabbították meg, Slachta Margitnak helyet kellett foglalnia határozati javaslatának felolvasása előtt. Azonban fontos megjegyezni azt, hogy az országgyűlési napló nem tartalmazza a teljes felszólalást. A házelnök javaslatára a „nemzeti szuverenitást súlyosan sértő” tartalmat a gyorsíró jegyzetéből törölték, a naplóból pedig kihagyták.²¹

Kimaradt a napló feljegyzéséből Slachta Margit nyelvbottlása is, miszerint a Békeszereződésre hivatkozva hívta fel a figyelmet a vallásszabadság biztosítására, ezért javasolta, hogy a törvényi szintre emelés előtt a külügyminiszter keresse meg az Egyesült Államok Szervezetét, majd javította, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetét.²² Érdekeség, hogy nem ez Slachta Margit első nyelvbottlása e felszólalásában, ugyanis beszédét „Tisztelt Nemzetgyűlés” megszólítással kezdte a „Tisztelt Országgyűlés” helyett.

17 ÁBTL uo., 30; 38–39.

18 MONA Ilona, *Slachta Margit*, Bp., Corvinus, 1997, 181–183; BERKECZ Franciska SSS, *Slachta Margit lelki öröksége*, III, 1946–1949, Bp., Salkaházi Sára Alapítvány, 2013, 252–258.

19 Az országgyűlés 73. ülése 1948. évi június hó 16-án, *Országgyűlési napló*, 1947. IV. köt., 514–516.

20 Uo., 513.

21 BERKECZ, i. m., 254.

22 I. m., 255.

A naplóból kimaradt felszólalás utolsó gondolatai a következők.

Kérem a Szentlélek Úristent, ihlessen meg egy képviselőt, aki nagyobb képességekkel rendelkezik, mint én, akinek nemzete nagyobb hatalom, mint Magyarország és tagja a Nemzetek Szövetségének, hogy ezt a kérésemet magáévá tegye és a Nemzetek Szövetsége elé terjessze. És ihlessen meg a Szentlélek Úristen a Nemzetek Szövetségét, hogy az ily módon előterjesztett javaslatot a szenvedő emberiség javára határozattá emelje.²³ [...] Szakítsa meg az Országgyűlés az iskolák államosítására vonatkozó törvényjavaslat tárgyalását és utasítsa a külügyminisztert, hogy forduljon az UNO-hoz delegáció kiküldése végett [...] hogy vizsgálják meg, vajon a valóságnak megfelel-e az a külföldön elterjedt hír, hogy Magyarországon rejtett vallásüldözés folyik, és a törvények demokráciaellenes terrorral jönnek létre. A vizsgálat vonatkozzék különösen a most tárgyalás alatt lévő s az iskolák államosítására vonatkozó törvényjavaslat előzményeire és a néptömegek valódi kívánságaira.²⁴

Az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényjavaslat törvényi szintre emelkedett. A *Himnusz* alatt a „nemmel” szavazók felálltak ugyan, de nem énekeltek, Slachta Margit azonban ülve maradva nem énekelt. Ezért a Mentelmi Bizottság elé került, egyrészt a határozati javaslatáért, másrészt a *Himnusszal* szembeni tiszteletlen magatartásáért. Kétszer hat hónapra kizárták a parlamentből, ezzel elveszítette mentelmi jogát. Az eseményekről a képviselőné testvéri körben a következőképp számolt be:

azt feleltem, hogy valójában hibáztam, – nagyon mélyen érintett, hogy azok kezdik énekelni az „Isten áldd meg a magyart”, akik éppen most fosztották meg az ifjúságot Istentől, – tehát le kellett volna térdelnem és azt a zsoltárt imádkoznom, hogy „... hogyan énekelhetnénk az Úr énekét idegen földön” [136/137. zsoltár].²⁵

Slachta Margitnak ekkortól már vissza kellett húzódnia a közéletből. November 19-én a *Ludas Matyi*ban jelent meg egy karikatúra „Slachta Jónőnél” címmel. Az ábrázolásban Slachta egy jónővel szemben ült, kettejük között az asztalon kiterítve a „kártya”, azon a következő politikusok képei láthatók: Szakasits, Rákosi, Veres Péter, Révai, Marosán és Rajk. A jónő Rajk László belügyminiszter képére teszi az ujját, és azt mondja „Ez a barna fiatalember sokat gondol magára.”²⁶ Egy másik lapban egy gondozott kert látható, benne a kertész: Péter Gábor tevékenykedik, előtte áll Rajk és rámutat a Slachta Margit arcát viselő kapirgáló tyúkra, és azt mondja: „Mielőtt kárt tesz a demokrácia virágoskertjében, kergesd ki ezt az örökké kotkodácsoló vén tyúkot!”²⁷ Mindezek alapján érthető, hogy Slachta Margit az emigráció

23 I. m., 256.

24 I. m., 256–257.

25 MONA, i. m., 183; BERKECZ, i. m., 257.

26 *História*, 1983/5–6, 38, idézi MONA, i. m., 186.

27 Választási viccek. A koalíciós idők humora, Bp., Cleopátra [1990], 29, in i. m., 186; Péter Gábor: 1945-53 ÁVO vezetője (Mona Ilona jegyzete) in i. m., 255.

mellett döntött és 1949 júniustól szeptemberig Ausztriában tartózkodott, szeptembertől pedig az Amerikai Egyesült Államokban folytatta tovább életét.

„HOL TARTÓZKODIK SLACHTA MARGIT?”

Az e fejezetben említett források a politikusnő emigrálását követően, vagyis 1949 után keletkeztek. Az áttekintést két dosszié iratainak, a Magyarországon tevékenykedő *Intelligence Service*-ügynökök anyagának, valamint a Szovjetuniótól átvett kompromittáló anyag 31–32. számú névjegyzékének ismertetésével kezdem. Az első iratcsoportot, amely az I. S. Magyarországon tevékenykedő ügynökeinek feljegyzéseit tartalmazza,²⁸ 1950. június 7-én nyitották, míg az utóbbi dosszié összeállításának időpontja ismeretlen. A dátumot illetően csupán annyi ismerhető meg, hogy 1956-ban a szovjet állambiztonsági szervektől kapták a magyar állambiztonsági szolgálatok. A politikusnő a megnevezett anyagok névjegyzékében az alábbi rövid jellemzéssel szerepel:

Schlachta Margit: nemzetgyűlési képviselő. A Szociális Nővérek főnöknője. Állandó kapcsolatban van Dietrich-hel, annak titkáráján – Spányin keresztül. Közvetít Mindszenty és az amerikaiak között, továbbá amerikai katolikus magyarság és az itteni egyház között. Orosz-ellenes beállítottságú.²⁹

A jelentésen egy ceruzával írott, dehonesztáló kommentár is olvasható: „kiszökött”.

Az orosz feljegyzés felszínebb, távolságtartóbb, lényegi eleme, hogy Slachta Margit beállítottsága nyugatbarát. „302. /Slahta Margit/ egyéb adat ismeretlen/ 1920-ban a magyar parlamentben országgyűlési képviselő volt. A „Misszionáriusok szociális szervezetének” volt a vezetője. Angolbarát.”³⁰ Ezen a ponton fontos tisztázni: Slachta Margit 1920-ban nemzetgyűlési képviselő volt, illetve a politikusnő ugyan tagja volt a Szociális Missziótársulatnak, de nem volt annak vezetője.

A fenti két rövid jellemzésből is jól látható, hogy a politikusnő kapcsolatrendszerét a korabeli állambiztonsági hatóságok jól ismerték. Míg az előbbi megemlíti, hogy „oroszellenes beállítottságú”, az utóbbi feljegyzés vélhetően egy szovjet ügynöktől származik, de biztosan a szovjet állambiztonsági szervektől. Kiemelendő a politikusnő regisztrált amerikai-angol kapcsolatrendszere, illetve Mindszentyvel való közeli ismeretsége.

28 ÁBTL O-9244, tárgy: Magyarországon tevékenykedő I. S. ügynökök (kivonat).

29 ÁBTL O-9244, tárgy: Magyarországon tevékenykedő I. S. ügynökök, 35.

30 ÁBTL A-662/18, tárgy: Szovjetuniótól átvett kompr. anyag; 31–32. sz. névjegyzék. 145. Az orosz szöveget lásd ÁBTL uo., 61: „ШЛАХТА Маргит (других установочных данных нет). Депутат венгерского парламента в 1920 году. Руководила «Социальном Обществом Миссионеров». Сторонница английской ориентации.”

Itt utalni szeretnék arra, hogy a kor kiemelkedő koncepciók eljárásában, a „Mindszenty-ügyben”³¹ az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának kilenc kutatható dossziéjában szerepel Slachta Margit neve. Tudomásom szerint ezeket az anyagokat Slachta Margittal összefüggésben még nem vizsgálták. Erre – terjedelmi okból – jelen tanulmányban nem térhetek ki, mindazonáltal fontosnak tartottam megemlíteni.³²

A következőkben Bozsik Pál és társainak vaskos iratfondóját ismertetem, amelyet 1950-ben nyitottak. Bozsik Pál és társai ellen a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vádjával indított vizsgálati eljárás iratait tartalmazza.³³ A kihallgatások során konkrét kérdések hangzottak el a képviselőnő tartózkodási helyével, tevékenységével kapcsolatban. Személye iránti érdeklődés az állambiztonsági szervek részéről ekkor már jelentősen megnövekedett.

Az 1951. január 5-i kihallgatáson Bozsiknak arra kellett választ adnia, hogy 1945-ben melyik ellenzéki párt kínált fel neki képviselő-jelöltséget. Az iratok alapján Bozsik így válaszolt:

1945. októberében Slachta Margit megbízásából Palágyi Natália szociális testvér levélben tudomásomra hozta, hogy Pálffy és Slachta a Polgári Demokrata Párthoz csatlakozik, így a PDP lesz az egyetlen és erős ellenzéki párt, s annak ellenére, hogy „nagy viaskodások vannak a helyzetért”, én is kaphatok képviselőjelöltséget. Másnap ugyan csak Slachta Margit megbízásából Bokor Erzsébet szociálistestvér írt levelet hozzám, melyben közölte, hogy igen jó helyen kaphatok jelöltséget a PDP listáján, ezért feltétlenül keressem fel Slachta Margitot megbeszélés végett. A levél alapján 1945. október 22. körül felkerestem Slachta Margitot a Szociális Testvérek Társasága központjában, ahol Slachta kijelentette előttem, hogy egyedül ő hivatott Magyarországon Katolikus pártot vezetni, de szívesen rendelkezésemre bocsájt egy képviselői mandátumot. Én Slachta politikai szereplését igen nagyra becsültem, de nem annyira, hogy őt az én vezéremnek tekintsem. Ezért azután a felajánlott jelöltséget visszautasítottam.³⁴

A levéltári iratok szerint a korabeli pártszervezési mozgalmakra utalt Czettler Jenő is az ügygel kapcsolatos perbeli kihallgatásán öt nappal később. Az 1945-ös választások előtt Slachta Margit őt is felkereste, és pártja képviselőjelöltségét kínálta számára. Miután ő ezt elhárította, Slachta megkérte, ha nem indul is a választáson, vállalja az ő csoportjuk támogatását. Erre sor is került, „a választások előtt, főleg Slachta rendházában vagy iskolájában a meghívott pártszervezők, papok és egyéb jobboldali személyek jelenlétében kortesbeszédet tartottam. Slachta a PDP listáin indult, ezért beszédeimben a PDP-t támogattam.”³⁵

31 A Mindszenty-ügy említett forráshelyei: ÁBTLV-700.; ÁBTL V-700/1; ÁBTL V-700/16; ÁBTL V-700/17a; ÁBTL V-700/2; ÁBTL V-700/3; ÁBTL V-700/49; ÁBTL V-700/56/A; ÁBTL V-700/9. Lásd a szakirodalomban: BALOGH Margit, *Mindszenty József*, I–II, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015.

32 Erről kutatásom folyamatban van.

33 ÁBTL V-103458/b, tárgy: Bozsik Pál és társai (kivonat).

34 ÁBTL V-103458, tárgy: Bozsik Pál 88.

35 ÁBTL uo., 102–104.

A képviselőnő politikai-emberi magatartását kiválóan jellemzi Bozsik Pál 1951. január 16-i rendőrségi vallomása, melyben kapcsolatuk kezdetéről kellett nyilatkoznia.

Mikor és milyen körülmények közt került Ön Slachta Margittal kapcsolatba? Slachta Margitot 1917-óta ismerem. A Horthy parlamentben egyébként mindketten, mint képviselők, a legitimista Keresztény Párthoz tartoztunk. 1932-ben kerültem Slachtával közvetlenebb kapcsolatba, amikor Pesthidegkútra kerültem és 1940-ig a vezetése alatt álló szerzetesrend hűvösvölgyi rendházának kápolnáját vezettem, egy évig pedig a Szociális Testvérek Társaságának noviciáit egyházi liturgiára képeztem ki. 1945-ig kapcsolatunk jelentős részben abból állt, hogy Slachta rendje részére prédikációkat és lelkigyakorlatokat tartottam.

A kihallgatás során további kérdés hangzott el egy 1946-os nyilasmentési akcióról is. Erről Bozsik a következőket nyilatkozta:

1946. elején Engellmayer Jánosné, volt pesthidegkúti lakos hozzátartozói felkerestek plébániámon, közölték velem, hogy a politikai rendőrség Engellmayernét nyilas tevékenysége miatt leinternálta, s megkértek próbáljak közbenjárni az én volt „jó hívem” kiszabadítása érdekében. A kérés alapján írtam egy lelkési igazolólevelet, melyben kifejtettem, hogy Engellmayerné az egyház „becsületes híve”, csak egy megtévedt ember, aki semmi komoly fasiszta tevékenységet nem fejtett ki a nyilas rezsim alatt. Igazolólevelem hamis adatokat tartalmazott, mert én Engellmayerné tevékenységeit, internálásának okait egyáltalán nem ismertem. Igazolólevelemet elvittem Slachtához és megkértem, hogy képviselői befolyásánál fogva a Belügyminisztériumnál járjon közbe a sváb, nyilas Engellmayerné kiszabadítása érdekében. Slachta vállalta a feladatot, azonban az akció nem sikerült, mert Engellmayernét családjával együtt kitelepítették Németországba.

A terjedelmes kihallgatási jegyzőkönyv utal Slachta Margit későbbi politikai-közéleti szerepvállalására is. Bozsik kihallgatói tudomására hozta, a következőt: „1948 tavaszán, amikor Mindszenty ellen a baloldali sajtó megkezdte a támadását demokráciaellenes tevékenységei miatt Slachta a KNT nevében írásban egy »hűségnyilatkozatot« küldött Mindszentynek.” A nyilatkozatot Bozsik is aláírta, „igazolásul annak, hogy Mindszenty ténykedéseivel egyetértek és azt magam vonalán támogatom”. 1948 nyarán Slachta azzal a kéréssel fordult Bozsikhoz, hogy próbálja megtudni a kultuszminisztériumban, hogy hány tiltakozólevelet kaptak az egyházi iskolák tervezett államosítása miatt – ahogyan azt az előző fejezetben ismertettem –, „mert az adatokat szeretné a parlamenti felszólalásaiban a kommunisták ellen felhasználni”. Kiderült, hogy az egész országból mindössze 25 tiltakozó távirat érkezett a minisztériumba. A kapott adatokkal Slachta rendelkezésére bocsájtotta, „aki igen el volt keseredve, mert azt hitte, hogy az egyházi iskolák államosítása iránti tiltakozólevelek száma több ezerre tehető”. A kihallgatási jegyzőkönyvből kiderült, hogy Mindszenty letartóztatása után Slachtával való

kapcsolata megszakadt, később hallotta, hogy egy ideig bujkált, majd disszidált. Az iratok szerint 1949 tavaszán Palágyi Natália említette Bozsiknak, hogy „ő kapcsolatban áll Slachtával, de tartózkodási helyét titokban kell tartania, s nekem sem árulta el”. Bozsik arról is tájékoztatta kihallgatóit, hogy 1949 elején felkereste Szombathalvi Rudolfné, a KNT egyik világi vezetője. Erről a következőképp számolt be Bozsik:

üzenetet hozott részemre Slachtától, hogy vegyem át a vezetést és hívjam össze a Női Tábor vezetőségét értekezletre a hűvösvölgyi rendházba. Szombathalvinéval azonban közöltem, hogy a feladatot nem vállalom, mert lebukási veszéllyel járhat. A megszünt Női Tábor felélesztése érdekében Bokor Erzsébet keresett fel lakásomon, 1950 nyarán. Bokor tanácsot kért tőlem, milyen formában lehetne a Női Tábor működését felújítani. Én kijelentettem, hogy semmi értelme nincs a Slachta pártot újjászervezni, különösképp legális körülmények között, mert neve annyira kompromittálva van, hogy semmi élettere sem lenne a működésének. Bokor magáévá tette véleményemet, felhagyott tervével és visszavonult a politikai működéstől.³⁶

Az 1949-et követő radikális politikai változások után már nem volt esély a keresztény pártok politikai szerepvállalására. Bozsik Pál – részben önmentő – vallomása is arra utal, hogy ennek ellenére az illegális közéleti tevékenység igénye továbbra is megmaradt.

A tanulmányom további részében újabb forrást mutatok be, amelyben ismét konkrét kérdések irányulnak Slachta hollétének felderítésére. Dr. Barlay Ödön dossziéjában található a Szociális Testvérek Társasága egyik volt tagja 1955 decemberében lezajlott kihallgatásának jegyzőkönyve. A következő kérdést intézték hozzá:

Hol tartózkodik Slachta Margit? Felelet: Tudomásom szerint, illetve Rónay Paula közlése szerint Buffalóban É-Amerikában tartózkodik. Rónay Paula levelezésben áll Slachta Margittal. Kérdés: Az Ön címére milyen levelek érkeztek Schlachtától? Felelet: Címemre 1955 januárjában és ezt követően még 2 alkalommal utoljára 1955 nyarán érkezett Slachta Margittól. A levél címzésén Slachta kézírását ismertem fel. A feladóként általam nem ismert név volt megjelölve. A leveleket nem bontottam fel, hanem átadtam Rónay Paulának.³⁷

Arra a kérdésre, miszerint mi volt a levelek tartalma, a volt szociális testvér azt felelte, hogy vele azt ugyan nem közölték.

Egy másik forrásanyag is igazolja, hogy Slachta Margit emigrálása és tisztázatlan holléte továbbra is nyugtalanította az államvédelmi szerveket. „Varga Kata” fedőnevű ügynök dossziéja a Komárom-Esztergom, valamint Győr-Sopron megyei római katolikus papságról, szerzetesekről és apácákról szóló jelentéseit tartalmazza, illetve részletes beszámolót közöl

36 ÁBTL uo., 122–125.

37 ÁBTL 2.5.7. - 114-1277/1960, tárgy: Dr. Barlay Ödön, 114.

különbéle egyházi mozgalmakról.³⁸ Az ügynök 1957. július 28-án Tatabányán kelt jelentésében a következőkről számol be.

A Bazilika sekrestyése Kuglics Magda volt szociális testvére [sic!] a Schlachta Margit rendből. Ezeket Budapestről rendszeresen látogatja Gerstner Ida nevű testvér, aki rendi nevén Helga. [...] Schlachta Margit Helgán keresztül küld az itthon lévő testvéreknek üzenetet és állítja, őket megfelelő beosztásba, hogy politikai értesüléseiket ottkint leadhassa. E hét keddjén engem is felkeresett Anny nevű testvér, hogy azt az utasítást kapták, keressenek és szervezzenek engem is be, hogy a politikai életéről adjak állandóan jelentést. Nem adtam konkrét választ, gondoltam előbb megbeszéljük.³⁹

A politikai rendőrség az ügynöknek azt az utasítást adta, hogy vállalja el a feladatot, és derítse ki, pontosan milyen egyesületbe vagy szervezetbe akarják bevonni, továbbá annak kik a tagjai, honnan szerzik az anyagi juttatásokat, és a legfontosabb: mi a célkitűzésük, illetve kik a külföldi támogatóik.

Augusztus 8-án a következőket fogalmazza meg „Varga Kata” fedőnevű ügynök:

A legutóbbi jelentésemben közöltem, hogy az Esztergomban lévő szoc.testvérek közül Anny testvére [sic!] (vezeték nevét még nem tudom, majd megszerzem) felkeresett, hogy Helga üzeni, hogy szeretne velem beszélni és politikai vonatkozású nézeteimet és véleményemet hallani. Nagyon csodálkoztam rajta, mert mi Helgával nem vagyunk jó viszonyban, még 1946.-ben erősen összeütköztünk. Utoljára 4 évvel ezelőtt találkoztam vele, akkor is csak néhány szót váltottunk. Az volt a véleményem, hogy bizonyára Amerikából kapott utasítást arra, hogy velem felvegye a kapcsolatot és politikai vonalon esetleges hirszerzésre használjon fel. Helga még ma is összeköttetésben van az Amerikában lévő Slachta Margittal, aki rendi főnöknője. Slachta Margit ma New-Yorkban [pontosítás: New York állam – *Sch. B.*] a magyar bevándorlási iroda titkárnője. Ugy emlékszem, hogy 1949-ben vagy 50-ben ment ki illegálisan. Jelenleg New-York 227. Eost 27. Street Sanef Marp Home-ban lakik. De gyakran van uton, mert Amerikában több háza is van, úgyértem rendháza.⁴⁰

Augusztus 22-én arról számolt be az ügynök, hogy Slachtaék több csomagot küldenek Amerikából testvérüknek, Slachta Borbálának, illetve az ügynök arról is tudomást szerzett, hogy „Slachta Margit nagyon beteg és nagy az izgalom, hogy ki lesz a rendfőnöknő”.⁴¹ Szeptemberben kiderül, hogy Helga az ügynököt női lelkigyakorlat szervezésére szeretne volna felkérni, de végül ezt elvetette, ugyanis nem szívesen dolgozik vele.

38 ÁBTL M-20223, tárgy: „Varga Kata” (kivonat).

39 ÁBTL uo., 60.

40 ÁBTL uo. 64.

41 ÁBTL uo. 72.

„Varga Kata” fedőnevű ügynök dossziéjából 1960. január 11-én kelt jelentést emelném még ki, a jelentés tárgya: „Schlachta Margit-tól érkezett csomagról és levélről”. Ez áll benne:

Még a múlt nyáron jelentettem, hogy Ausztriából kaptam egy csomag (: 28 kg. :) ruhát és hogy küldőjét nem ismerem, mert egy bécsi gyűjtőcég Ferdinand... a feladó. November 17-én kaptam egy levelet New-Yorkból egy magát miss Morgoret O’Hore 326... 65 Street... 16. N. J. 21. N. J, címező hölgytől, aki a levelet nem írta alá. A levélben foglaltakról rájöttem, hogy Schlachta Margit a küldője. A levélben közli, hogy már megöregedett nem olyan aktív, mint volt, de a küldött csomagot megkaptam-e? Mi volt benne és esetleg újabb fog érkezni. Közli, hogy kint drága a lakbér, ezért az emberek változtatják a lakásukat. Így írja: „Tehát figyeljen a cím megváltozott” és leközli a fent leírt nevet és címet. Valószínű az egész levélnek csak az a célja, hogy az új címet közölje és felvegye 10 év óta megszakadt kapcsolatot. – Választottam neki és kíváncsi vagyok, mit vagy egyáltalán ír-e?⁴²

Az állambiztonság mindenképp szeretne volna felvenni a kapcsolatot Slachtaival, nagy lehetőséget láttak a levélben. A dosszié eddigi vizsgálata során azt a következtetést vontam le, hogy vagy nem kapott választ az ügynök Slachta Margittól, vagy az erről készült jelentés megsemmisült, esetleg el sem készült. E kérdés kiderítése további kutatást igényel.

A „Hontalanok” elnevezésű dossziében, egy 1959. júniusi jelentés szerint Tomek érsek arról társalog egy ügynökkel – természetesen nem tudva róla, hogy az adott személy ügynök –, hogy a „Schlachta Margit féle társaság Amerikában tovább oszlott. Egyes házak elszakadtak Margit vezetésétől és külön állásukat mondták ki”.⁴³

A fejezet utolsó forrásaiban a betiltott Szociális Testvérek Társasága emelhető ki. „Pintér” fedőnevű ügynök dossziéjából egy 1960. szeptember 14-én és egy 1962. március 6-án íródott jelentést ismertetek. Az előbbiben ezt olvashatjuk:

A katolikus egyesületeknek két általános jellemzője volt: egyrészt osztályjellegűek voltak, másrészt valamilyen szerzetes rendhez kapcsolódtak/alig volt olyan egyesület, amelynek ne lett volna szerzetesi kapcsolata. Az egyházjog szerint a szerzetes rendek ki voltak véve a püspökök joghatósága alól: így valójában az egyesületek közvetlenül nem állottak a püspöki kar ellenőrzése alatt. [...] Értelmiségi középiskolás lányok számára alakult a KLOSZ. Hivatalosan nem volt egyik szerzetes rendhez sem kapcsolva: valójában azonban a Piaristák és a Szociális Testvérek – Schlachta Margit köre – országos irányítása alatt állott. A kongregációtól abban különbözött, hogy elsődlegesen nem hitbuzgalmi egyesület volt. Elterjedtségük számszerint nem volt nagy, de jól megszervezett garnitúrájuk volt.⁴⁴

⁴² ÁBTL uo. 179.

⁴³ ÁBTL Cs-2/1, tárgy: „Hontalanok”, 202.

⁴⁴ ÁBTL M-20887, tárgy: „Pintér”, 353–355.

A két évvel később kelt, „Pintér” fedőnevű ügynök által készített jelentésben pedig a következő olvasható:

A KLOSZ szervezet már 1945 előtt is működött, lapjuk a Nagyszasszonyunk testvér lap volt, ami a fiuk számára készült, Zászlóink testvér lapja volt. Elsősorban értelmiségi leányok egyesülete volt és nem kimondottan hitbuzgalmi célkitűzéssel, mint a Mária Kongregáció. Kulturális program mellett társadalmi összejöveteleket is tartottak. Szellemi irányítása közvetlenül nem szerzetesi vezetés volt, mint a Mária Kongregáció. Valójában azonban a „szürkék” Schlachta Margit alapította Szociális Testvérek voltak az irányítói. Stadler Frieda és Spengler Mária Mercédes világi nők is ebben dolgoztak. Stadler önnevelési kérdésekkel foglalkozott / több ilyen lányoknak való könyvet is írt, Spengler pedig franciából fordította a legmodernebb tanulmányokat. Világiak voltak a gyakorlati vezetők is. Fekete Gabriella és egy másik hölgy. A Szoc. Testvérek közül két testvér Petra és Paula volt a rendi nevük tevékenykedtek. Papok közül több világi és több piarista volt lelkivezetőjük, illetve tanfolyamaik előadója.⁴⁵

Végül „Magyar Ferenc” fedőnevű ügynök munkadossziéjából a Szociális Testvérek Társaságáról olvasható egy összefoglaló jelentés 1967 októberéből.

Magyarországon két szociális színezetű szerzetesrend működött. A pápai szociális körlevelek, Rerum Novarum és Quadregesimo Anno hatására keletkeztek. Céljuk a szegény néposztályokkal való foglalkozás és a munkásság szociális gondozása. Prohászka püspök égisze alatt keletkeztek. Nevük Szociális Misszió Társulat. A Krisztina krt.-on volt a székházuk. Ruházatuk az akkor [1920-as évek] megszokott egyszerű asszonyok öltözete. Prohászka püspök nem volt elég erélyes, ezért már kezdetben nézeteltérés volt a tagok között és hamarosan kiváltak az u.n. szürkék. A kékeknek vezetője Farkas Edit, majd Schlachta Margit testvérek, a szürkéké a Rónai testvérpár lett. Az utóbbiak székhelye a Thököly uton volt. Az u.n. kékek szigorubbak voltak. Hármass szerzetesi fogadalmat tettek. Sőt örökfogadalmasok is lettek a tagok. A hivatalos egyház nem ismerte el a szerzetesi mivoltukat, így csak u.n. kongregáció rangjuk volt. Tehát pl. a tagokat nem lehet örökös fogadalomra kényszeríteni. A püspöknek joga van akár az egész társaságot feloszlalni stb. A kékek nemcsak itthon, de az utóbbi években a külföldi missziókban is tevékenykedtek. Saját szociális főiskolájuk volt. Igen képzett tagjaik voltak. Sok okl. pedagógus és orvos is. A tagok olyan csoportja is volt, akik nem laktak közösségben, hanem kiki saját otthonában és munkahelyén dolgozott. Keresetének arányában hozzájárult a közösség kiadásaihoz. Időnként beszámolt munkájáról és megkapta az utasításokat. A szürkék, vagyis a kiváltak neve Szociális Testvérek Társasága. Nem tettek örökös fogadalmat. Bármikor elmehettek a társaságból. Ezek hazai szociális munkát végeztek. A központ csak a vezetőket foglalkoztatta. A tagok gyárakban, irodákban

45 ÁBTL uo., 514, 517.

dolgoztak. A leányifjúsággal foglalkoztak. A D.L. [dolgozó lány] mozgalomnak voltak a mozgatói. Sok D. L. otthont tartottak fent a fővárosban és vidéken egyaránt. Az ostrom alatt kiváló érdemeik voltak az üldözöttek mentésében. A nyilasok irtották őket. Sok mártírjuk is van. A rendek feloszlása után az utóbbiak egy ideig még fentartották a leányotthonokat, de lassan feloszlottak. Ez nem volt feltűnő, hisz addig is munkahelyeinek dolgoztak. A kékek szerzeteseknek tartották magukat. Vezetőik külföldre távoztak, így nincs összetartó erejük. Ketten, hárman jönnek össze és valószínűleg szemmel tartják egymást, számonkérve, vajjon megtartják-e fogadalmaikat.⁴⁶

H I T É S E R K Ö L C S

Tanulmányom zárásaképpen olyan levéltári forrásra szeretném irányítani a figyelmet, amellyel megbontom a tanulmányban követett kronológiai sorrendet. Slachta Margitról köztudott, hogy a második világháború alatt aktív mentőakciókat folytatott. 1946. március 22-én azonban a védelem tanújaként jelent meg a Hain Péter – egykori nyilas – és társai ellen folytatódott, háborús bűncselekmények miatti perben. Kiállítását akár ellentmondásosnak is tekinthetjük, ám a tanúvallomás sokat mondó szövegéből érthető meg igazán a Slachta Margit által képviselt értékrend:

1944. novemberében nyilasok hatoltak be külföldi védelem alatt álló épületünkbe, ahol rengetek üldözöttnek adtunk menedéket. Kiválasztottak 40 embert azzal, hogy ezeknek nincs rendben az igazolása és elakarták őket hurcoltatni. Mi közbeléptünk a kormánynál [itt olvashatatlan szó található – *Sch. B.*], II. rendű vádlott kapta az ügyet kivizsgálni. A kísérletben lévő detektívvel folytatott hosszabb megbeszélés után végül is sikerült a létszámot 20 személyre lecsökkenten. Ezeket elvitték a Svábhegyre, majd onnan a toloncházba. Két nap múlva valamennyit hazaengedték. Koltay dr. ez alkalommal úgy lépett fel, mint a kormány megbízottja és arra kért, ígérjem meg, hogy a jövőben tartózkodni fogok minden hasonló mentő akciótól. Ezt vallási meggyőződésemmre való hivatkozással megtagadtam, mire Ő azt felelte, hogy megérti álláspontomat, többé nem háborgatott, bár megtehetette volna, ha rossz szándékkal lett volna irántam. 1945. november 20-án az újságokból értesültem, hogy Koltayt hazahozták és ekkor önként állítok ki részére az iratokhoz becsatolt igazolást, mert nem felejtettem el, hogy nem bántottak, amikor az ő hatalmukban voltam. Ezért jöttem el tanúskodni is, felebaráti szeretetből és ezért hoztam neki élelmet is. A nyilasokat mentesíteni nem akarom, mindig harcoltam és harcolni is fogok a gonoszság ellen.⁴⁷

46 ÁBTL M-41283/2, tárgy: „Magyar Ferenc”, 35–36.

47 ÁBTL V-77426/b, tárgy: Hain Péter, dr. Koltai László, Cser István, 143.

F O R R Á S É S I R O D A L O M J E G Y Z É K

A Nemzetgyűlés 33. ülése 1920. évi április hó 23-án, *Nemzetgyűlési Napló*, 1920., II. köt., 185–190

ÁBTL-iratok

2.5.7.-114-1277/1960, Dr. Barlay Ödön

II/1. 4. doboz Operatív kartonok

A-662/18 Szovjetuniótól átvett kompr. anyag; 31-32. sz. névjegyzék

Cs-2/1 „Hontalanok”

K-384/1 „Bihari”

K-384/2 „Bihari”

M-20223 Varga Kata

M-20887 Pintér

M-34203/1 Ráckevei

M-41283/2 Magyar Ferenc

O-11701 Legitimista pártok

O-12817/1 Dr. Hamvas Endre

O-768 Keresztény Női Tábor

O-9244 Magyarországon tevékenykedő I. S. ügynökök

V-103458 Bozsik Pál

V-103458/b Bozsik Pál és társai

V-77426/b Hain Péter, Koltai László, Cser István

Az országgyűlés 73. ülése 1948. évi június hó 16-án. Országgyűlési napló, 1947. IV. köt., 509–516

BERKECZ Franciska SSS, *Slachta Margit lelki öröksége*, III, 1946–1949, Bp., Salkaházi Sára Alapítvány, 2013.

MONA Ilona, *Slachta Margit*, Bp., Corvinus, 1997.

S C H L A C H T A B O G L Á R K A L I L L A

harmadéves hallgató

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Beer Miklós üdvözlése

Egy neves magazin nemrég – Fabiny Tamás evangélikus püspökkel együtt – feltette Beer Miklós püspököt a „legbátrabb magyarok” listájára, ő viszont azt kérte, vegyék le róla, és ezt azzal indokolta, hogy amiket mond „az nem bátorság, hanem lelkiismeret kérdése”. Amire mi mondhatnánk, hogy éppen ez a bátorság: megmaradni lelkiismeretesnek és „nem lenni játéka mindenféle szélnek”. Manapság hazánkban igenis szellemi-lelki erő és bátorság kell ahhoz, hogy egy keresztény hívő – különösképpen, ha egyházi vezető – a *semper reformanda* elvét komolyan véve vallja és gyakorolja Egyházunk zsinati szellemű megújítását, méghozzá a ferencpálista szellemű szegények egyháza jegyében. Ezt cselekszi a váci püspök. Számára a keresztény értékek nem harci jelszavak a „megvédjük a keresztény Európát” jegyében, hanem olyan teendők, mint például örökbe fogadni egy-egy szegény családot, és ha szükséges – ahogyan ezt Ferenc pápa kérte –, menekülteket is. Josef Piper Aquinói Szent Tamás nyomán azt hangsúlyozta, hogy bátorság nem vakmerőség, nem az „ide nekem az oroszlant” is provokatív mártírsága, hanem a sorrendben harmadik sarkalatos erényt az őt megelőző igazságosság és okosság informálja, vagyis – eredeti jelentésében – belülről formálja, és így a bátorság szabaddá teheti a jó megvalósulásának útját. Miklós püspök bátorságát éppen ilyennek érezhetjük, amikor a bátorság ellentétéről, hiányáról, a gyávaságról „bátran” kijelenti, hogy „minden történelmi korban, sőt minden ember életében előjön a gyáván »betű mögé bújás«. De hát Jézus éppen ezeket a falakat bontotta le, és azt tanította, hogy nem a szombatért van az ember, hanem a szombat van az emberért.” Nem véletlenül nevezi evangéliumi parafrázisában Mihail Bulgakov Jesuája – Pilátusra vonatkoztatva – a legnagyobb bűnnek a gyávaságot. A *Mester és Margarita* Pilátusa számára a betű mögé bújás Tiberius császár törvénye, az érték pedig, amelyet gyáván nem vállalt föl: maga Jézus, pedig a helytartó érzékenyen fedezte föl benne a nem mindennapit. Nos, éppen ide illeszthetőnek érzem Miklós püspöknek azt a megállapítást, mely szerint „nem szerencsés, ha az egyházak kormánytól függenek”.

Miklós püspök nemcsak álmodozik az üdvös egyházi változtatásokról, hanem még azt is elhatározza, hogy ő, bizony, ír a pápának, méghozzá „konkrétan”, például az alternatív cölibátus ügyében. Ő a párbeszéd embere, aki – Xavéri Szent Ferenc szellemében – mindenkit elfogad útítártnak, aki szerepet vállal bármiféle békéltetésben. A „nehogy a mi legszentebb istenkeresésünket ideológiává lehessen változtatni” szellemében ő, igenis, politizál, amikor elismeri, hogy a szociális érzékenység, az empátia, a szolidaritás legalább annyira keresztény alapértékek, mint amennyire humanista vagy baloldali értékek. Ugyanezt, vagyis a politizálást kéri tőlünk Ferenc pápa, amikor leszögezi, hogy, bizony, „a politizálás az Egyház társadalmi tanítása szerint, a szeretet egyik legmagasabb formája, mert a közös szolgálatát jelenti”. Miklós püspök habitusát jól jellemzi következő kijelentése: „Amikor szót emelek az elesettekért, a cigányokért, a menekültekért, a kiszolgáltatottakért, nem pártpolitikát folytatok, nem a kormányzati kampányokat bírálok, hanem Jézus és az evangélium tanításait követem.” Itt megáll, majd nagy levegőt véve hozzáteszi: „Ebben sokszor egyedül érzem magam.”

Amikor valaki baloldalinak nevezte őt, azt felelte: „Vállalom, bár mosolygok ezeken a meggyezéseken. De ilyen ez a társadalom, mindenkit címkéznek. Egyszerűen túl kellene lépni az

emberi gondolkodást gúzsba kötő, sokszor már elvakult politikai megosztottságon. Rendkívül idejét múlt gondolkodásnak tartom azt mondani: a másik oldal. Nincs másik oldal. Másik ember van.” Mindazonáltal úgy vélem, Miklós püspök elfogadja, hogy Jézus – a heidelbergi teológus, Gerd Theissen szavaival – az a karizmatikus vándorprédikátor, aki tüntetően nem a gazdagabb Júdeában, hanem éppen a szegényebb Galileában működött. Isten országa „baloldali” programját legelsősorban a társadalmilag legkisebbeknek, a pásztoroknak, a szőlőműveseknek, a halászoknak, a földműveseknek, a betegeknek hirdette, mert „megesett rajtuk szíve” (Mk 6,30–34).

Még a nyolcvanas évek közepén, amikor egy akadémiai bizottságban Hankiss Elemér kezdeményezésére arról vitatkoztunk, hogy végül is van-e, és ha igen, mennyiben van szocialista kultúra, Vitányi Iván – eléggé bátran – azzal érvelt, hogy a „szocialista” tartalma kiürült, díszítő jelzővé vált. Mintha csak ugyanezt érzékeltetné a „keresztény” szó használatával kapcsolatban Miklós püspök, amikor arra kér minket, hogy „ne címkézzük kereszténynek magunkat”, és arra, hogy „ne ki tegyük a keresztet, hanem az a szívünkben legyen”.

Miklós püspök habitusát a nyitottság, a közvetlenség, a hitelesség jellemzi, igyekezete szívós, következetes, energikus, de sosem görcsös. Lelkületét az evangéliumi derű jellemzi. Nem véletlenül lépett be közénk, a jócskán rendhagyó *Ordo Jocularum Dei* rendbe. Amikor nyugdíjaztatása aktuálissá vált, nem kapaszkodott bele görcsösen a stallumba, de nem is tett úgy, mint akinek elege lett az egészből, például azért, mert sokszor egyedül érezte magát. Legalább jut elég ideje az olvasásra, mondta egyik alkalommal. Máskor pedig azt, hogy talán majd elvállal egy falusi plébániát. Erre én azt írtam neki, hogy tudnia kell, ma már az ő egyházmegyéjében is minden plébánia oldalagosan ellát másik kettőt, és mindegyikhez három-négy filia is tartozik, ez pedig egy miniegyházmegye, ahol egy alkalmas csapattal megvalósíthatná földreszállott utópiámat, melyet éppen ő ajánlott az olvasóknak. Beer Miklós váci püspök jövőjét illetően látok egy harmadik lehetőséget is:

[...] Ül le közénk és mesélj.
 Mondd el, mit szoktál, bár mi nem feledjük,
 mesélj arról, hogy itt vagy velünk együtt
 s együtt vagyunk veled mindannyian,
 kinek emberhez méltó gondja van.
 [...]

 Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen
 néz téged, mert örül, hogy lát ma itt
 fehérék közt egy európaít.

Katolikusok között egy bátor ferencpápastát.

K A M A R Á S I S T V Á N O J D

Balogh Judit (1947–2018)

Ne gyertek „fájdalomtól megtört szívvel”, talpig feketében, földig lógó orral! Olyan ruhában jöjjen mindenki, amilyet szívesen visel (én azt sem bánom, ha az éppen fekete), és úgy, a maga természetességében, jókedvűen emlékezzen rám! Ne hozzatok virágot! Egyetlen szálát se! Ha virágot vesztek bármikor is, adjátok oda annak, akit szerettek, vagy tegyék be a lakásotokba, hogy a szépsége örömet szerezzen, amikor esténként hazamentek. Szerintem az élőt soha nem szabad feláldozni egy halott kedvéért. Szétszórásom alkalmával egyházi szertartás nem lesz, de lefizetett hivatalos „siratóasszony” sem. Néhány barátom majd mond néhány kedves, emlékező szót rólam, imádkozik, verset mond, vagy énekel – ahogy azt a szíve diktálja. Lehet hozzájuk csatlakozni. De ennél sokkal jobban örülnék, ha a felszólalók nem rólam beszélnének, hanem egymást bátorítanák.

Balogh Judit hamvainak szétszórásakor sokféle vallású, felekezetű és világnézetű barátja gyűlt össze. Minden úgy történt, ahogyan azt szeretne volna. Eljött, akit pesztrált, aki együtt énekelt vele, akit történelemre vagy angolra tanított, akit mint a *Nők Lapja* lelki rovatának levelezője lelkileg helyrerázott, aki vallástörténeti előadásait hallgatta. Eljöttek, akikkel együtt segített a rászorulókon, akik emlékeztek arra, hogy Judit karácsonykor mindig nagyobb összeggel oltalmazta az Oltalom Alapítványt, kivéve egy alkalommal, amikor ellopták egész havi fizetését, ám akkor ápolóként ledolgozta az összeget. Eljöttek, akikkel Judit kezdeményezésére ez évben már hetedszer együtt imádkoztunk a vallások közötti közeledésért és megbékélésért, hazánkért és a szegényekért, abban a hitben és reményben, hogy hagyományt teremtünk korunk fájdalmasan megosztott magyar társadalmában, hogy kezdeményezésünk mintát kínálhat a különféle világi másságok közeledésére és együtt munkálkodására is. Világnézetre, vallásra, felekezetre való különbség nélkül meg voltunk győződve arról, hogy Judit szentül hitt valamiben, ami merőleges létezésünkre: az öröklétben való találkozásban. És eljöttek mindazok, akiket halálos betegen hősiesen megvigasztalt, megnevettetett, megerősített.

Balogh Judit egyebek mellett volt teológus, könyvtáros, tanár, de mindenekelőtt aktivista, önkéntes, aki utcán ételt osztott, aki barátságból és elkötelezett szolgálatként ügyeket vitt, vagy még inkább: ügyelt. Ezt tette az *Egyházfórum*nál is mint szerző, raktáros, terjesztő, kuratóriumi titkár és ki tudja, mi még. Az egyik *Egyházfórum*-szám előszavában jellegzetes szerepében bukkant fel neve: „Balogh Judit viszont azt rója föl valamennyi hozzászólónak, hogy csak diagnózist adnak, de nem nyújtanak terápiát, ezért néhány praktikus ötlettel siet segítségünkre.”

Mindazonáltal a látleletkészítésben is segített, amikor azt írta:

Az Egyházban Benne van a kohanita, a levita, de a félig agyonvert utazó és az irgalmas szamaritánus is. Mi az intézménytől várjuk, hogy egyszerre legyen kohanita és szamaritánus, ami csak kivételes esetekben lehetséges. Ilyen volt Teréz anya, aki néhány társával a haldoklókat szedte össze Kalkutta utcáin, és éveikig nem gondolt rendalapí-

tásra. De ilyen a mi Böjte Csabánk is, aki útban van afele, hogy intézmény váljék belőle. Vigyázniuk kell az ilyen rendkívüli embereknek, mert az intézményesülés sok veszély forrása lehet.

Vagy pedig ezt:

Manapság az istenhit és a vallás az átlagember számára jobb esetben fontos magánügy, rosszabb esetben nélkülözhető marcipánfigura a tortán. Úgy tűnik, a szekularizált világban a dolgok sorrendje megfordult: a hit egy folyamat végállomása, és nem kiindulópontja. Isten stratégiája megváltozott. Biztosítja a hozzáférést az igaz emberséghez, a tudáshoz, az önuralomhoz, az állhatatossághoz és a szeretethez minden ember iránt, mert ezek nélkül szétesik a társadalom. Aztán ha valaki legalább egy ilyen erényt tisztá lelkiismerettel gyakorol, ajándékba Isten létének igazsága is megfogható közelségbe kerülhet a számára. Az ilyeneket nevezi Rahner anonim keresztényeknek.

Halálos ágyáról hittel bátorító, amúgy meg Fülöp Jimmy-s leveleket küldött nekünk, magunkat egyre árvábbban érző korintusiaknak, efezusiaknak, szentimrevárosaiknak:

Új meg még újabb koktélokkal kísérleteznek, de mindez szerintem csak annyit ér, mint a rabbi jó ötletei, amikor a Kohn libái megdöglöttek. Nem tetszik viszont, hogy skinhead lettem. Igyekszem leplezni a dolgot, nemcsak a jelenség ideológiai háttere miatt, hanem esztétikai okból is. A környezetem dicséri ugyan egyéni stílusú parókát, a rendőr sem akart még elvinni, de meg kell szoknom, hogy egyik napról a másikra ezüst-őszbe csavarodott a fejem. Ha igaz, hogy gyűlölettel ölni lehet, bizonyára az is igaz, hogy a szeretet és a jó akarat gyógyít. Úgyhogy ha megmaradok, az magas százalékban Nektek köszönhető. Nem bánnám, ha csak egy kicsit is megérdemelném a jószágokat, de Ti pontosan tudjátok, hogy ez nincs így. Pont ettől szép a történet. A Nap-körösöknek üzenem, hogy október 15-én nagyszabású ételosztás lesz a Blahán. A kriznások szervezik, mint tavaly. Kérem, rövid időn belül szóljon nekem, aki jönni akar, hogy be tudjam jelenteni a főszervezőnél.

Immár odaát, a Főszervezőnél.

KAMARÁS ISTVÁN OJD

Szabó Ferenc SJ

*Világító emberek –
időszerű művek*

V Á L O G A T O T T T A N U L M Á N Y O K

Izgalmas kötetet vehet kézbe az érdeklődő. Szabó Ferenc SJ művében a magyar, illetve a világegyházban felmerülő számos kérdésre kaphatnak választ alapvető teológiai műveltséggel rendelkező keresztények, valamint teológusok és papok is.

A könyv nem csupán a címloldalon megjelenő, négy kiemelt személlyel foglalkozik (Prohászka, Mindszenty, XVI. Benedek és Ferenc pápák), hanem az ő életük hátterében áttekinthetővé teszi az Egyháznak és a teológiának nem kevés kérdést felvető történelmét Prohászka Ottokár korától Ferenc pápáig.

Az első rész Prohászka Ottokár püspökről (1858–1927) szól, akiről a szerzőnek sok tanulmánya, valamint kötetei jelentek már meg. Betekintést nyerünk korába, az 1. világháborútól a 2. világháborút megelőző viharos évekig. Bár Prohászka személye sokak számára ismerős, e fejezetekben számos nem közismert vonásáról is olvashatunk. A földosztás melletti állásfoglalásán túl megismerjük törekvését egy átfogó keresztény-szociális társadalomra, álmát egy Egyházzól, mely Isten népe, amelyben a hívők és a klérus tagjai testvérek (ez a II. Vatikáni Zsinaton valósult meg), sőt vágýát a liturgiának (ugyancsak a Zsinaton megvalósult) a megújításáról és a nemzeti liturgikus nyelvről. Szembesülünk a személye ellen irányuló, máig hangoztatott antiszemita vád jogtalanságával. A kor nehézségeinek, a háborúnak, Trianonnak és a Kommünnek hátterében markánsan körvonalazódik mély lelkisége és a hitet, reményt

közvetítő írásai. Együttal megismerjük a kor más nagyjait, Kerkai Jenőt, Apor Vilmost, Bangha Bélát, kapcsolatukat Prohászka püspökkel és egymással, valamint a kort átfogó szociális és Egyházat megújító tevékenységüket.

Mindszenty József bíboros bemutatása Prohászkaéhoz hasonlóan sok újdonságot tartalmaz, szemben a róla elterjedt egyoldalú ismeretekkel. Sokan hallottak arról, hogy a bíborosnak a börtönben kínzásokat kellett elszenvednie vagy arról, hogy Magyarország elhagyására kényszerült, ám, ha neve felmerül, sokakban, hősiessége mellett is, egy legitimista, rugalmatlan főpap képe jelenik meg. Alig hallunk életének emberi-lelki, lelkipásztori dimenzióiról, melyeket a könyv megragadóan bemutat. Lelkipásztori szeretetéről tanúskodik a könyvben ismertett, huszonöt éves zalaegerszegi plébánosi szolgálata, valamint az általa irányított 1947–1948-as Boldogasszony Év folyamata, amely – a kommunizmus erősödése és a támasztott akadályok ellenére – megmozgatta az ország katolikusait. Ennek során végigjárta az országot, s izzó szavakkal erősítette a híveket, kitartásra és lelki megújulásra hívta őket.

A kötetből megtudjuk, mennyire hamisan és egyoldalúan mutatták be a bíboros alakját katolikus kutatók is (például Somorjai Ádám, aki mintegy az „ördög ügyvédjeként” kritizálta őt), akik csupán az üldöztetését vagy az amerikai követségen töltött éveit és levelezését, vagy keleti politikai megbízottjával, Casaroli érsekkel és az azóta szentté avatott VI. Pál pápával való nézeteltéréseinek torzított képét helyezték a középpontba. A kötet visszautasítja a Somorjainál is megjelenő állítást, amely szerint VI. Pál Mindszentyvel kapcsolatos döntéseiben lelkipásztori felelős-

ségből cselekedett, míg a bíborost politikai indítékok mozgatták (113, 116skk). A kötet tisztázásai által így megvalósul Mészáros István történész kívánsága, hogy a bíboros személyének és életszentségének megítéléséhez teljes életművét be kell mutatni: papi-püspöki-érseki-prímási munkásságát, apostolutódi küldetését és szolgálatát, életének hitbeli, lelkipásztori, erkölcsi vonatkozásait és a magyar haza és a népe iránti elkötelezettségét.

A tanulmányok a hazai helyzet ismertetéséhez kapcsolódva képet adnak a kommunista diktatúrák egyházüzdöző tevékenységéről a többi szocialista országban, illetve világ-szerte, és megismerkedünk a Vatikán úgynevezett keleti politikájával is (95, 101skk). (P. Szabó bővebben tárgyalta ezt: *A Vatikán keleti politikája közéről. Az Ostpolitik színe és visszaja* [Bp., JTMR–L'Harmattan, 2002] című munkájában). A kommunista államokkal való kapcsolat keresésébe Szent XXIII. János pápa fogott bele, egyfajta lelkipásztori optimizmussal. VI. Pál folytatta elődje kezdeményezését, de benne már sok kérdés merült fel e diktatórikus rendszerek őszinteségét illetően.

Szent VI. Pállal kapcsolatban több magyar emberben élnek fenntartások, Mindszenty bíborosunk külföldre hívása, majd (az ellenkező ígérettel szemben) az esztergomi érseki székről való lemondatása miatt. A kötetből megtudjuk, hogy a bíboros és a pápa kapcsolatát a kölcsönös szeretet és tisztelet jellemezte; és VI. Pál nem akarta Mindszentyt kényszeríteni semmire (119–120, 146). Monsignore Cheli vatikáni diplomata volt az, aki a tárgyalások és döntések során olyan kettős játékot folytatott, amelyről még előljáróját, Casaroli bíborost sem tájékoztatta, s amelyről nem tudott a

pápa sem (129). Cheli tett ígéretet a magyar kommunista vezetőknek, hogy a bíborost leváltják; ez sodorta bele VI. Pált a kényszerű döntésekbe.

A mű bemutatja a Mindszentyvel foglalkozó jelentősebb irodalmat. Elismeréssel szól Balogh Margit összefoglaló munkájáról, de kifogásolja annak visszatérő gondolatát, mely szerint a bíborosnak választania kellett a két véglet között: vagy az alkukkal „elérhető optimumra” vagy az „elvi maximumra” törekedni. Mindszenty úgy jelenik meg nála, mint aki idealista volt, nem reálpolitikus, bár Balogh Margit is vallja, hogy a bíboros „a magyar történelemben ritka személyes autoritással és fölényes erkölcsi erővel képviselte meggyőződését, szó szerint az utolsó szívdobbanásig. Élete méltán magasztosul a diktatúrákkal szembeni ellenállás jelképévé és a hűség példájává” (145). P. Szabó a téma kapcsán idézi Szabó Csaba neves történészünket, aki tisztázza, hogy a keresztény szemléletben nem a megalkuvásig menő reálpolitikának kell meghatároznia az Egyház irányát, és győzelmét nem az biztosítja, hanem az emberi és keresztény ideálokhoz való hűség.

A kötet szerzője kijelenti, hogy ő nem Mindszenty szentté avatása érdekében ír, hanem az események történelmi tisztázása végett. Hivatkozik ugyanakkor, más hasonló vélemények mellett, Török Csaba teológusnak *A szentéletű bíboros* című könyvére, amelynek „sikerül bemutatnia az igazi Mindszenty-képet”. Ebből megismerhetjük a bíboros fehér vértanúságát, továbbá az életszentség helyes értelmezését: amely szerint nem az a szent, aki soha nem bukik el, hanem az, aki mindig feláll; illetve aki emberi hiányosságai közepette is hősiesen törekszik az erények megvalósítására (115).

XVI. Benedekről szólnak a kötet következő tanulmányai, amelyek bemutatják Joseph Ratzingert mint professzort és zsinati teológust, majd mint a Hittani Kongregáció prefektusát, végül mint pápát. Betekintést nyerünk XVI. Benedek életébe és teológiájába, megismerjük a Zsinat idején, majd utána jelentkező fájó „újdonságot”, azokat feszültségeket mind a Kúriában, mind a teológiában, melyek miatt a pápa is szenvedett. Egyik oldalról támadta őt a lefebvre-i konzervativizmus, a másíkról Hans Küng szélsőségesen „haladó” irányra.

Ferenc pápáról a kötet teljesen új utolsó fejezetei nyújtanak átfogó ismertetést: nagyságáról, újdonságáról, a II. Vatikáni Zsinatot követő elveinek új és radikális megvalósításáról és a támadásokról a tradicionalisták, illetve a lefebvre-isták részéről.

E rész izgalmas felfedező útra hívja az olvasót, melynek során megismerjük a pápa látásmódjának gyökereit: egyrészt a rá hatást gyakorolt teológusokat, másrészt az életében megjelenő legfőbb evangéliumi és zsinati elveket. Így találkozunk Romano Guardinivel, a pápa volt tanárával; a szent ignáci lelkiiséggel, mely mint Szent Ignác rendjének tagjára volt rá hatással; továbbá Walter Kasperrel, akit kiemelkedő teológusként II. János Pál hívott a Vatikánba, majd aki Benedek pápa alatt is hangadó kuriális bíboros volt, s megismerjük Kaspernek Ferenc pápát is befolyásoló új egyháztani monográfiáját.

Ferenc pápa életének és tanításának egyik evangéliumi gyökere az irgalmasság. Ebből nem csupán szerető, a legkisebbekhez lehajló magatartása fakad, hanem az egész Egyházhoz szóló meghívása is, hogy forduljunk szeretettel a kor kitaszítottjaihoz, valamint a házasságok és párkapcsolatok sebzettjeihez is. E tanítása világszerte hívők és nem

hívők tömegeit ragadta meg: hogy Bergoglio pápa túllép a Tridentinum utáni századok merev és változást nem tűrő legalizmusán, s a törvény valósága mellett figyelembe veszi a személy lelkiismeretét, a helyes megkülönböztetést, illetve a változó korok hatását is. De míg a főpapság-papság, a teológusok és a hívők többsége örömmel fogadta a zsinati szemléletnek ezt a további bontakozását, a változatlanág képviselőiből ellenállást váltott ki.

Ugyancsak meghatározza a pápa tanítását a Zsinat egyházképe: a közösségi egyháztan, a szinodalitás, a kollegialitás, a párbeszéd és az ökumené. A könyv végigselemlzi e témákat, s velük összefüggésben mutatja be a Szentatya apostoli buzdításait, enciklikáját és kiemelten a családsszinódus irányelveit összefoglaló pápai buzdítást, az *Amoris Laetitia*t, valamint a vele kapcsolatban felmerült kérdéseket, vitákat, a kérdésekre adható válaszokat.

P. Szabó kötete a négy „világító ember” életművének bemutatásán túl több idősszerű kérdést tárgyal: az Eucharisztria teológiáját ökumenikus távlatban, valamint a vallások teológiájának vitatott kérdésskörét.

E recenzió írója teológusokkal, lelkipásztorokkal és érdeklődő katolikusokkal való beszélgetései, valamint saját tapasztalata alapján meggyőződéssel mondhatja, hogy a kötetből választ kaphatunk napjaink számos közismert, súlyos és megoldásra váró kérdésére.

Budapest, JTMR–Távlatok, 2018, 320 oldal

D R . T O M K A F E R E N C

Keresztény közéleti-kulturális folyóirat

Megjelenik évente négyszer.

Kereskedelmi forgalomban

egy szám ára: nyomtatott 1200 Ft, PDF 600 Ft,
2018. évi előfizetés: nyomtatott 4400 Ft, PDF 2200 Ft.

Közvetlenül a Kiadónál történő vásárlás esetén

egy szám ára: nyomtatott 800 Ft, PDF 400 Ft,
2018. évi előfizetés: nyomtatott 3000 Ft, PDF 1500 Ft.

Alapítók

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó

Egyházforum Alapítvány
1196 Budapest, Templom tér 12–15/73.
Adószám: 19667908-1-43
(Az szja 1 százalékának felajánlásához)

Szerkesztőség

7635 Pécs, Súlyom dűlő 3.
Telefon: (72) 213-454 • E-mail: wildmann@t-online.hu

A szerkesztőbizottság tagjai

Csepregi András, Csiszár Klára, Deák Dániel, Jakab Attila, Orosz Gábor Viktor,
Pongrácz Mária (*főszerkesztő*) – egyhazforum.szerkesztoseg@gmail.com,
Riesz Mária, Scharle Péter, Török Csaba, Vörös Imre, Wildmann János

Az Egyházforum Alapítvány támogatói

† Balogh Judit, Bárdos-Féltoronyi Miklós, Csepregi András, Ernhöffer Ferenc, Frigyes István,
Gorondi Pál, Hábel János, Homolya Dániel, Jánosy János Sebestyén, Alfons Jestl, Kamarás István, Mécs Imre,
Móra Krisztina, Papp Ferenc, Sikolya Zsolt Istvánné Lambert Terézia, Scharle Péter, Szakolczai György dr.,
Végh Endre, Victor András, Vigh Szabolcs dr., Vörös Gizella, Vörös Imre, Wintermantel Balázs

Tördelés

Szabó Zoltán

Nyomdai munkák

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.
Pécs, Légszeszgyár u. 28.

Bankszámla

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.
11708001-20523716
IBAN: HU31 1170 8001 2052 3716 0000 0000
Swift (BIC): OTPVHUHB

ISSN 1215–0630

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.

*Minden írásért szerzője felelős, és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg, és csak kérésre küldünk vissza.*

AZ EGYHÁZFÓRUM KÖNYVEI MEGRENDELHETŐK A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN.

Az Egyházfórum előfizetői 30% kedvezményben részesülnek.

Postai csomagautomatába történő kézbesítés esetén legalább 5000 Ft, házhozszállítás esetén 10 000 Ft érték fölötti megrendelésnél postaköltséget nem számolunk fel.

**ÁLDOTT KARÁCSONYT KÍVÁN
MINDEN KEDVES OLVASÓJÁNAK
AZ EGYHÁZFÓRUM SZERKESZTŐSÉGE**